

Néhány szerzőnkről:

Böröcki Csaba (Budapest, 1979) –
nyelvtanár, író, Budapest

Csikány Tamás (Békéscsaba, 1958)
– hadtörténész, Budapest

Debreczeny György (Budapest,
1958) – költő, könyvtáros,
Budapest

Demeter Arnold (Csíkszereda,
1998) – költő, kulturális szervező,
Csíkszereda

Endrey-Nagy Ágoston (Mór, 2002)
– költő, kulturális újságíró,
kritikus, Budapest

F. Bakó Enikő (Marosvásárhely,
1966) – külkereskedő, műfordító,
Budapest

Háy János (Vámosmikola, 1960) –
író, költő, festő, illusztrátor,
Budapest

Hegedűs Imre János (Székelyhideg-
kút, 1941) – író, irodalomtör-
ténész, Budapest

Horváth Eve (Nagykanizsa, 1984)
– szabadúszó költő, Dunavecse

Juhász Tamás (Budapest, 1988) –
író, zenész, újságíró, Budapest

Keszeg Tibor (Medgyes, 1950) –
író, nyugalmazott fizikus, Szent-
endre

Keszthelyi György (Kolozsvár,
1955) – költő, író, Kolozsvár

Kötter Tamás (Csoma, 1970) – író,
Budapest

Lázár Balázs (Budapest, 1976) –
kutató, történész, Pilisborosjenő

Lőrinczi Dénes (Kovászna, 1990) –
doktorandusz, kulturális referens,
Sepsiszentkirály

Malejkó Norbert (Miskolc, 1968) –
költő, menedzser, Miskolc

Miklóssi Szabó István (Sepsiszent-
györgy, 1977) – író, kritikus,
Sepsiszentgyörgy

Nagy-L. István (Celldömölk, 1979)
– kutató, hadtörténész, Pápa

Nádasi Krisztina (Budapest, 1976)
– író, szerkesztő, Budapest

Szántai János (Kolozsvár, 1969) –
író, költő, filmkritikus, Kolozsvár

Terék Anna (Topolya, 1984) –
költő, drámaíró, iskolapszicho-
lógus, Budapest

A SZÉKELYFÖLD TÁMOGATÓI:

HARGITA MEGYE TANÁCSA

RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY

BETHLEN GÁBOR ALAP

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

MAGYAR KULTÚRÁÉRT ALAPÍTVÁNY

KOVÁSZNA MEGYE TANÁCSA

SZABADELADÁSI ÁR: 9,00 LEJ 750 FT

ELŐFIZETŐI ÁR: 8,00 LEJ

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

„Most csend van.

Nem fut erre senki,

egy fél fekete eb se.

Megtalálta valahol,

hét határon túl

a jobbik részét,

s most élnek snájdigul,

míg meg nem halnak.”

(Szántai János)

„Szobor lettél, madártest pihen

a válladon,

s rád hivatkozik minden hobbi hazafi,

ha véletlenül pont ünnepnapra áll

az óra. Rézből emeltek, véletlenül se

kőből, mert félnek, hogy ami benne

áll, azt mind be kell majd tartani.”

(Demeter Arnold)

„Félt a holdas éjszakáktól, mert a hold

előcsalogatta a kert árnyait. Nem a

hamisciprusok fekete tükrképeitől

rettegett, amik kíváncsi nyelvként

nyúltak az ablaka felé, hanem

a szájtól,

ami a sötétség centrumában

rejtőzött.”

(Endrey-Nagy Ágoston)

„A csángók megmutatták, hogy meg

akarnak maradni magyarnak. Kér-

dés, hogy a romániai magyarság ké-

pese kiállni magyarságáért. Ez itt fog

eldőlni Moldvában. Mert ha velünk

nem működnek együtt, ha nem figyel-

nek ránk, ha nem látják sorsunkban

sorsukat, akkor ők is el fognak

veszni.”

(Duma-István András)

„Az 1793-tól 1814-ig terjedő időszak-

ban a székely határőrök szinte végig

jelen voltak a kor európai hadszín-

terein, ahol többnyire előőrsi szol-

gálatot teljesítettek vagy az utóvédnél

kerültek alkalmazásra, folyamatosan

harcban állva az ellenséggel.”

(Csikány Tamás)

XXIX. ÉVFOLYAM 5. SZÁM 2025. MÁJUS

SZÉKELYFÖLD

XXIX. ÉVFOLYAM 5. SZÁM 2025. MÁJUS

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

HORVÁTH EVE, TAMÁS DÉNES,
TERÉK ANNA VERSEI
BÖRÖCZKI CSABA, HÁY JÁNOS,
KÖTTER TAMÁS PRÓZÁJA
SZÉKELY HATÁRŐRÖK ERDÉLYBEN
ÉS EURÓPA HADSZÍNTEREIN
BESZÉLGETÉS DUMA-ISTVÁN ANDRÁSSAL
UJJLENYOMAT: KI VOLT VALÓJÁBAN
FARCZÁDY JENŐ?

XXIX. ÉVFOLYAM 5. SZÁM 2025. MÁJUS

Szépirodalom

Terék Anna: Szólni	5
Tamás Dénes versei	8
Horváth Eve versei	11
Szántai János: A Házsongárd Bisztró teraszán	13
Háy János: A tollfosztás	17
Kötter Tamás: Halálos iramban	22
Böröczki Csaba: Bibliaóra	28
F. Bakó Enikő: Elhallgatásunk	34
Juhász Tamás: Szabadság utca	37
Keszeg Tibor: Dengel bácsi	45
Kristó Tibor versei	53
Debreceny György: Nem mész ki sehová	65
Endrey-Nagy Ágoston versei	67
Demeter Arnold versei	71
Keszthelyi György versei	74
Malejkó Norbert versei	76
Hegedűs Imre János: Két öreg	78
Nádasi Krisztina rövidprózái	83

Kelet Népe

„Hiszem, hogy nyelven és kultúrán keresztül kell megmaradnunk erősnek”
(Mirk Szidónia-Kata beszélgetése Duma-István Andrással) 89

SZÉKELY HATÁRŐRÖK ERDÉLYBEN

ÉS EURÓPA HADSZÍNTEREIN

Lázár Balázs: Kray Pál és a Horea-lázadás leverése	111
Nagy-L. István: Austerlitz hősei a székelyek élén	125
Csikány Tamás: Gyalogszékelyek Párizsban	139

Ujilenyomat

Lőrinczi Dénes: Ki volt valójában Farczady Jenő, Az elsodort falu református lelkésze? (Szabó Jenő élettörténete)	156
--	-----

Irattár

Miklóssi Szabó István: Kis magyar ponyva, avagy Veronika, a fegyencbáró asszonya	163
Előfizetők névsora	179
Hegyek, fák, füvek. A <i>Székelyföld</i> folyóirat pályázata	194

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Fodor Janka (janka.szekelyfold.kf@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lővétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Bíró Barna Botond,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek egy évre 96,00 lej
Külföldieknek egy évre 8400 Ft / 30 EUR

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád – Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RON
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Terék Anna

SZÓLNI

Azt hittem, lehet belőlem európai nő,
illatos és szép, kezében kenyérrel
ha sétál, mosolyognak rá a férfiak.
Azt hittem, enyém lehet az Alpok,
a Dolomitok, a Himalája,
hogy bármelyik óceánban
megmerítkezhetek,
de minden országban várt rám
egy hely, mint egy féreglyuk:
hazarepített pillanatok alatt.
Nem hagyta, hogy letagadhassam
magam.

A zürichi postán mosolyog rám a postás,
és a képeslapra, amit anyámnak küldök,
egy A betűt ragaszt: gyorsposta,
neveti németül, így odaér két nap alatt.
És én nem merek szólni, hogy
nem így akartam.
Hogy jó lesz nekem az olcsó is,
sima sebesség, anyámmal beszélünk úgyis,
interneten.

Pont így nem mertem szólni,
amikor a szerb orvos annak idején
csak félig mentett fel tornából, pedig
a csontjaim egész felmentést kértek.
Nem mertem szólni, nem tudtam,
hogy kell mondani: rossz a cipő,
amit vettem, nem ezt a nyomtatványt
kértem, a másik szalámiból szeretnék,
és nem húsz dekát.

Svájc közepén, szemben
egy nevető postással,
visszacsúszok az időben:
újra Szabadkán vagyok,
belefagyva a kisebbségi létbe,
tudom újra, hogy kicsi vagyok
és csak magyar.
És hiába tudok szerbül,
most németül nem merek szólni,
hogy nem ezt akartam.

Szerettem volna elmondani
annak a mosolygó postásnak,
hogy sajnálom, hogy bevándorló vagyok,
de nekem el kellett indulni,
messzire kellett futni mindattól,
ami velem otthon megtörtént.
Mondták rám ott is, hogy hálátlan,
de futnom kellett, egyészen idáig,
mert félttem, futnom kell mindig,
csak akkor olvadok.

Tudja, mi jégbe fagyott táj vagyunk,
bennünk sosem mozdul semmi.
Csend van, hát hallgatunk.
Mint akik minden másodpercben
a megtorlást szeretnék elkerülni.

Csillogva állunk a nap alatt,
megtörünk minden fényt.
Együtt hisszük, a büntetés jár
folyton a nyomunkban, találgatjuk,
miért kéne még bocsánatot kérni.

Halk hanggal élünk, s ha úgy adódik,
vékonyak leszünk, mint egy nyírfá,
átlátszóak, akár a jég.

Felülről mindannyian úgy nézünk ki,
mint vérfolt a jég alatt.

Nézek vissza innen,
csuromvér a város,
csuromvér az ég, a föld.
Itt csuromvér vagyok én is,
a megolvadt jég alatt
újra nyílik minden seb,
a bőr felszínéig jön,
lila a testem,
ha már nincs jegelve,
lila és dagad.

De persze mit érdekel mindez
egy mosolygó postást
Zürich szívében, aki
csak segíteni akart.

14. századi lovas íjász. Felszerelésében a honfoglaláskori és a nyugat-európai elemek egyaránt megjelennek

Tamás Dénes

ELMENNI

annyi helyen éltem már,
annyi helyet kellett megszoknom, megszeretnem,
hogy már csak elindulni akarok,
még egy helyen megragadni
képtelen vagyok,
a tér az igazi otthonom,
az absztrakt, simára sikált tér,
Picasso, Klee, Bacon tere,
a kopasz ágak által tisztakékre söpört ég,
a föld egyenetlenségeinek letapogathatatlan domborművei,
a kövek égbenyíló torzói,
ahogy az egész bemozdul lépéseimre,
részleteiben elkezd egymásra vonatkozni,
ahogy megtűri az oda-nem-illőt, a hiányost,
de ahogy néha lendületet, ritmust kap,
s ahogy az egészet az elmenni igazsága fogja egybe,
kegyelem ebben tartózkodni,
állandó, aszimptotikus közeledés a fókuszhoz,
szabadulás a rossz szavak hatalmától,
legalább néhány lépés erejéig
érezsem feltartóztathatlannak magam,
állandóan tanulnom kell ezt a teret,
hogy tetten érhessem történéseit,
mintha higanytóba lépnék,
bemozdul, és ruganyosan kigyűrűzik a táj,
az elején a lábamra hallgatok,
ahogy megleli támasztékait,
miközben hagyom, hogy kikérdezzen
és vallatóra fogjon a magasság,
hajtűskéimen érzem állandóan átzsibongani,
hinni kezdeni:
a nyitottba áthelyezni figyelmed gyújtópontját,

miközben mindenhol mellbe vágna
a konkrétumok következményei,
hogyan magyarázzam el,
ez nem magányosság,
csak kifeszülés a világ csontozatán,
itt nincs mellélépés, sem eltévedés,
csak egy magadhoz kényszerítő felemelkedés,
óriási lélegző mellkas
közepén dermedten figyelsz,
minden fennakad ebben a térben,
kinyilvánítja vonatkozás nélküli jelentőségét,
csupa meztelen-formálható dolog,
mégis mindegyik érinthetlenségével tüntet,
mondom, nem magányosság ez,
hisz mintha egy hatalmas szemgolyó
fenekén sétálnál, érzed,
az elérhetetlen magasból
szemmel tartanak társtalan társaid,
a ragadozó madarak.

KÉSZÜLSZ

készülsz,
kitárt mellkasod
gyöngyöző fényt
terít szét a szobában,
behorpadt csend tölcserében
lassan ereszkedő kristálygolyó,
máskor zavarodban
füttyülni, dalolni kezdtél,
most feltorlódott éveid
lassan elnyugodnak
fehér takaród ráncain,
nincs válasz,
csak jelenlét,

összefércelt bőr,
véraláfutások szigetei,
májfoltok a kézfejen,
még néhány szokásod
kelletlenkedik makacsul,
legyen később mire emlékezni,
nevemet még el tudtad mondani,
nem lehetett annyira nehéz,
ugyanaz mint a tiéd,
hogy még mi közös,
az lesz, amit ezután is
reménytelenül próbálok megérteni,
még látlak,
mondjanak bármit,
az utolsó pillanatig
szabadon ékeled ki a berogyó teret,
majd elemelkedik tekinteted,
mintha két összebogozott fényszálat
próbálna kibontani,
égi pillantásoddal
csendre inted a vakreményt,
így is te vezetsz most,
újra járni tanuló fiadat,
soha nem voltál
ennyire hatalmas,
apám.

Horváth Eve

FÓLIA ALATT

Napszámos vagyok. Mákföldek, petrezselymek, zellerboszorkányok!

Menekül, iszkol a gaz, teljesen berezel a beléndek, a *böleánydög*.

Rengeteg böleánydög indult ma Budapestre, a Bács-Kiskun megyei mezőgazdasági segéd munkások kergették el őket. Egy szalmakalap alatt elfér a vagyonom és fegyvertáram: a testem, a pusztá létezésem. Kassák ma megint bebújt a gumicsizmámba.

Szellem? Az úgyis közös. Ezt is közösen írjuk, én, a Hörömpő Marcsi, a Hideg Juci, a Tóth Eutanázia, a halott anyám, az orkánpiktor, a római cápa, a csiga a sós kán, meg a tárgyak, a Panthenol testápoló, az üres kávéscsésze, egy kék cérna az égbe.

Nincs szarakodás meg tötymökölés, mekkellállítani.

Napraforgó. Büszke fejed, amit most felfele forgatsz, hogy elnehezül, ha beérnek a magok, milyen szerényen és szégyenkezve hajtod alá majd. Horrorfilmbe illenél.

Csak húsz százalékot használok magamból. Nyolcvan százalékot le kell tagadnom. Leszázalékoltak! Kapálás közben nem mertem elmondani. Kámingaut: hogy írok.

Ez a baj a mekkellállításban.

Az is baj benne, hogy a gazok újra kinőnek. Hiába mongya a Marcsi, hogy a kovidban drága volt a végé papír, most az inflációban meg nincsen mit kiszarni. A gaz marad. Az *nyől*.

Napszemüvegben ül a kocsiban, mint egy köpölég. Ez én vagyok. Izzadt és sós, learattak.

A bálák csiklandóság, ózsuta fut. A nyúl felnéz. Egy borz csontváza bűzlik. Hallom a tarlót recsegni, mintha robbanócukorka.

A SOK DOLGOK KÖLTÉSZETE

Még mindig tombol a kánikula, szunyókáltam
az ágyban, miután becsuktam a könyvet, amit recenzeálok.
Augusztus utolsó napjaiban már fáraszt a korán kelés,
s főként a melegrekord a határban, ahol parasztként
napszámozok. Így délután lehevertem, egy metrumot
eldobogott a szívem, amikor felocsúdtam. Mit tegyek,
írni szeretnék, a költőszakmát nyáron lecseréltem a
kertre, a megélhetésre, az olvasásélményem is kimerült
kritizálni szánt darabokban, na jó, a Truman Capote-t
kedvtelésből lapoztam, ami annyira élvezetes, hogy
hátralevő napjaimra beosztom. Ahogyan Szentkuthyt is.
És Nádaszt. Rájöttem, hogy az alkoholizmus akkor toppan
elém, amikor nincsen időm magamra, mellettem
elszaladok, fenntartani a lét. A macskám két hete
félvak, a kutyának fürdeni kell, tejfölös bablevest
főzni és tócsnit, dupla adaggal, nekem. Porszívózni, kádat
kimosni, vécét pucolni. Megesz a kosz, félkészén a szoba,
az íróasztalt lesöröztem. A sok dolgok nem akarnak menni,
nem akarnak múlni előlem, mind akadályok, s nem értem-
valóság hírnökei. Csak nézni szeretnék, máris egy örült
átmotorozza az utcánk, meztelen felsőtesttel robog
oda-vissza, mint kiben élősködők hahotáznak, én pedig
nem letenném, hanem felvenném végre a lantot,
felemelném a porból, folyondár nőtte be húrját,
pókháló dohosítja. Ki kell vinnem a szemeteskukát,
beledobnom a macskavadászat legújabb remekeit,
a csontvázáig rohadt kicsi, sárga díszmadarat meg a békát,
ami ugorva maradt, de kiszáradt, és az egér is ott laposodik
a lábtörlőm közelében. Mospilánnal lefújni a kézműves hátú
poloskák horthy-magyar paszományát, eszik előlem a termést.
Hármasom volt a lottón, egy vásárlásra elég. Magas ég!
A nyelvhez értek leginkább. Kíváncsiságom elront,
nem tudok olyan nyugodtan élni, mint más emberek.

Szántai János

A HÁZSONGÁRD BISZTRÓ TERASZÁN

– Ferenczes Istvánnak –

*Mottó 1.: „Nem is tudom, hogy Erdély-
be kimegyünk vagy bemegyünk?”*

Polcz Alaine

*Mottó 2.: „ahol féldecikre zsugorodik
a világegyetem”*

Ferenczes István

Ülünk a hármaskörben:
hej, a sok hős láb
anno hogy futott,
jobbra, balra,
szerte,
napnyilattól szikkadatig
s tovább.

Most csend van.
Nem fut erre senki,
egy fél fekete eb se.
Megtalálta valahol,
hét határon túl
a jobbik részét,
s most élnek snájdigul,
míg meg nem halnak.
Alagutak sincsenek a hóban,
elárasztott mindent
a határtalan langymelegedés,
patakok, folyók áradtak parttalan.
Sokan hajóáccsá váltak
abban az időben:
briggek, karavellák, jachtok

százai hagyták el a zajgó
kikötőket.
Megannyi kolumbusz,
magellán, veszpucsi,
vöröserik
megannyi óceánt, földrészt,
szorost, mobidikket
hajkurászott
a szélrózsa megbokrosodott
hátán.
Mások, balgák, bátrak (?),
hallá váltak
a végképp
fél decire zsugorodott
erdőelvi világegyetemben.

Üldögélünk hát a hármás útnál,
Dédán, Piskin, Kocsárdon, Kolozsvárt...
a Házsongárd bisztró teraszán.
Jó kis társaság, megannyi duhaj legény:
van, aki innen, a falak mögül –
Farkas utca, Király utca, Szűcs utca –
mások amonnan, az árnyas allék alól
jöttek,
jönnek,
akár a dagály.

Odafönn az égen
kilenc fehér hattyúk,
idele az éden
s megannyi vak tyúk
talál szemet szemért,
fogért fogat,
szelet vet,
arat vihart.
Mondd, barátom,

hány féldeci harag fér
egy hattyúszárnyra?

Mostanság így nótázunk,
dévaj, duhaj legények,
partra vetett piros delfinek a senki birtokán.
Volt, amikor nagy tétben reménykedtünk,
tómélyi templomainkban
tátogtunk merészen,
vízjeleket küldtünk az égre,
hogya hahó, itt vagyunk,
ma még halak,
holnap tán lamantinok, bálnák,
s talán a hullám
partra vet majd
egy piros betűs napon,
s akkor, hej,
elkelne, hej, egy vastüdő,
amíg magunkhoz térünk,
mert istenuccse
leküldenénk egy férfias féldecit
a jó hazai levegőből.

Csak hát azok a szavak
nem hangzottak fel a rádióban.
Nem érkezett indián lovascsapat
a Bering-szoroson át...
Persze, nem hagytak cserben minket,
csak épp kihaltak sorra,
büszkén, jámborul,
ahogy az őslakók szoktak.

És mi? Mi itt vagyunk:
a Házsongárd bisztró teraszán.
Sikerült.
Előttünk, az asztalon
sok-sok világegyetem.

Hátunk mögött a vastüdő.
Néhányunk már ledobta cetbőrét,
vígán hányja cigánykerekeit
germán, frankó, atlantin túli
vagy épp újlatin cirkusz maximuszokban,
ha úgy hozza a jó sors.
Mások kitömették maguk,
s múzeumokban vakációznak.
A maradék tájakat, mint tállyogot,
kivágták közben körülünk
szigorú térképész-szakorvosok.
A többiek, balgák, bátrak (?):
világítótornyokat emeltünk
maradék lélegzetünkkel,
hogyan fényes ujjukat
a hosszúversek éjszakáiba fúrják
s mutassák nekünk, merre van
odafönn az éden, idelelni az ég
s hej, kilenc fehér hattyúk
szárnyain haragot, hogy zengjen Istennő,
hogyan kezdjük újra
ebben a nap mint nap
féldecire zsugorodó
erdőelvi világegyetemben.

Háy János

A TOLLFOSZTÁS*

Olyan csúnya volt az írásfüzetem, hiába próbáltam szépre csinálni, a betűk mögött ott volt az ügyetlenség. Az írásfüzet az ügyetlenség szimbóluma lett, és mintha a homlokomra is rá lett volna nyomva ez a szó, hogy ügyetlen, mert az a kezem, amit ügyessé akartak tenni, nem volt alkalmas erre az ügyességre. Eldugtam. A konyhaszekrényben volt egy polc, ott tartottam a könyveimet és a füzeteket.

Ma jönnek mások hozzánk, mert ma olyan lesz, hogy tollat fosztanak, és azt együtt kell csinálni, mert az olyan, hogy egy este el kell készülni, nem lehet a tollat többször előpakolni. Jönnek a nénik, hogy majd letépi a libatoll puha részét a kemény közepéről, hogy majd, amikor párna lesz belőle, vagy dunyha, esetleg paplan, akkor ne szúrjon az az erős tollvég. A tollpaplan nagyon vidéki dolog, gondoltam, olyan, mint a házikolbász. Házikolbász is csak vidéken van, városon párizsi van.

Én azt szeretem.

Volt egy ember a sógorbácsik közül, aki a váci húsüzemben dolgozott, ahol például a párizsit is előállították. Az úgy volt ott a húsüzemben, hogy fizetéskiegészítésképpen elhoztak mindennap valamit, és végül annyi rúd párizsijuk lett, hogy hozhatott belőle a rokonoknak is. Nagyon vártam már, hogy jöjjön ez a sógorbácsi, a párizsi miatt. Néztem a fekete bőrtáskáját, abba voltak tömve a párizsik, meg a turistaszalámik. Az is nagyon jó, meg arra gondolni, hogy a turisták is ilyet esznek, amikor megmászna egy szép hegyet, mondjuk, a Pilisben vagy külföldön. És én el tudtam képzelni, hogy én is ott vagyok, nekem a szalámi íze és a neve elég volt, hogy lássam magam előtt a Dunakanyart például, vagy a budapesti hidakat a János-hegyről.

Ez a sógorbácsi mondta, hogy úgy lehet megállapítani, hogy milyen minőségű a párizsi, hogy meg kell nyomni, és ha jön belőle ki víz, az rossz minőségű. Hát, ebből egy csöppnyi víz sem jött ki, szóval ez első osztályú, ha nem épp osztályon felüli.

* Részlet *A csokimikulásos lány* című regényből.

Amikor elment a sógorbácsi, én mindjárt elkezdtem enni a párizsit, mert az meg olyan, hogy Párizsból van, egy olyan városból, ahová csak azok jutnak el, akik nem vidéken laknak. Anyám dobott egy darabot a kutyának, a kutya megszagolta és otthagyta. Mi a fene lehet ebben, még a kutyának se kell?! Hát hús biztosan nincs. Ne edd meg, gyerek, mert ez biztos tele van valami rosszal! De én szeretem, mondtam, és ettem tovább.

Nagyon finom volt.

A házikolbász és a tollpaplan nagyon vidéki dolog, gondoltam, olyan, mint az otthonszületés, mert én otthon születtem, a mama ágyában. Még mindig megvan az az ágy, de erről senkinek nem beszélek, mert úgy gondolom, hogy ez olyan, hogy szégyen, mintha bűdös lenne a leheleted, vagy fingnál hangosan.

Olyan paplant szerettem volna, ami műanyaggal van megtömve, azt nagyon korszerűnek gondoltam. Aki olyan paplannal takarózik, az biztos nem tyúkokkal meg disznókkal álmodik. Ha majd elköltözők innét, nekem olyan lesz, és reggelire párizsit fogok enni boltikenyérrel, mert a házikenyér is nagyon vidéki dolog. Amíg eszek, felkészülök, hogy elmegyek a párizsi őshazájába, Párizsba. Nem egyedül, mert lesz szerelmem, aki eljön velem, egy nagyon szép, gombszemű lány, aki mindig fogja a kezemet, akkor is, ha hideg van, és nem kesztyűvel, hanem kesztyű nélkül.

Megjöttek a nénik tollat fosztani.

Ki volt nyitva a konyhaasztal, annak a közepén volt a nagy tollkupac. Az asszonyok körbeültek, a nagyapa meg az apa nagyon izgatott volt. Rögtön édespálinkát töltöttek. Az olyan pálinka, hogy cukor volt megolvasztva, meg beleöntve valami aroma, mondjuk, barackaroma, meg víz, a végén a pálinka. Nagyon finom volt. Női ital, ahogy a nagyapa mondta, mert egy férfi nem iszik édes italt, csak erőset.

Töltögetett a két férfi, az asszonyok meg kortyoltak, aztán nagyon jókedvűek lettek. Olyan vicceket mondtak, amik a házasságra vonatkoztak, meg arra, hogy mit csinálnak otthon a férjükkal, ha még csinálják, vagy mit csináltak, amikor még csinálták, de már nem csinálják, mert mindenből megárt a sok, de a férjükből még a kevés is. Sokat nevettek, ez olyan alkalom volt, amikor néha népdalokat is írtak, de én ilyen esetre nem emlékszem. Az volt, hogy nótáztak, meg akkorákat nevettek,

hogy szétfújták a konyhában a tollat, de népdalokra nem emlékszem. Ha énekeltek, csak olyanokat énekeltek, amik már meg voltak írva.

Ha véletlen csend lett, valamelyik rögtön mondott valamit, hogy na, papa, ha becsukná a szemét, és belemarkolna ebbe a finom tollkupacba, mire gondolna? Nem tudom, hány évesek voltak ezek a nénik. Nekem öregek voltak, legalábbis öreg ruhákban voltak, kendőben, és aki kendőben van, az már eleve öreg, mindegy, hogy különben hány éves. Szép nénik csak Budapesten vannak, gondoltam, és majd lesz nekem is egy ilyen szép néni a feleségem, de én szeretni fogom, mert amúgy kiderült, hogy ezeket a szép néniket nem szereti a férjük, hanem egy másik szép nénit szeret, vagy senkit.

Láttam az osztálytársaim anyukáját mással, és nem lehetett félreérteni. Akkor azt mondta az osztálytársam, hogy ők csak barátok. Nincs olyan, hogy barátok, az egy férfi volt meg egy nő. Van olyan, hogy férfi és nő barátok? Ezt valaki kérdezte az osztályban, és akkor elkezdtek arról beszélni, hogy van olyan, meg mennyi példa van erre. Sajnos, engem is említett az a lány, akibe szerelmes voltam, hogy itt van egy jó példa, hogy közöttünk sincs semmi, csak barátság, és nem is lesz.

Nem lesz, kérdeztem tőle.

Tudod, hogy nem, nevetett.

De én nem tudtam, ha tudtam volna, biztosan nem loholok mellette mindennap, ma épp úgy, mint tegnap, de talán holnap majd változtatok, de ez csak holnap derül ki, hogy sikerült-e, mert a holnap holnap van.

Csak barátok, mondta az osztálytársam, akinek az anyukáját láttam úgy, ahogy nem akart volna mutatkozni. Láttam, hogy mit csinálnak. De ezt csinálta az apukájuk is, otthon meg azt hazudta, amit hazudott.

Mindenki hazudott.

Azt hittem, ha ezek közé az emberek közé kerülök, mindenki igazat mond, és mindenki szereti a másikat, különösen a szülők a gyerekeket, mert nekem kevés volt az a szeretés, amit otthonról hoztam.

De nem így volt.

Amikor válásra került sor, mert persze egyszer minden kiderül, vagy valaki kiderítette, egy jóbarát elkotyogta, hogy mit látott, vagy egy árulkodó jel maradt a férfi zsebében, a férfi bőrén, két apró fognyom a nyakon.

Mi a francnak kell mindig megjelölni az embert?

Pedig ez egy ösztön, tulajdonképpen ezzel a harapással a nő kijelölte a birtok határait, ez a fognyom volt az a karó, amit a földmérők levertek. Ez itt az én tulajdonom, senki nem nyúlhat hozzá, és amikor ezt a feleség észrevette, többé tényleg nem is akart hozzányúlni.

A férfi szabadkozott, hogy valami megkarmolta ott, és csak azért látszik fognyomoknak, mert olyan dolog karmolta meg, ami nagyon hasonlít a női és különösen egy konkrét nő metszőfogaira. Aztán végül be kellett látnia, hogy nem érdemes tagadni, mert ehhez nem kell hogy kilépjen a tévéből egy nyomozó, a vak is látja, miről van szó.

Váláskor persze majdnem kettétépték a gyereket, mert mindegyik akarta, és mindegyik úgy, hogy a másik ne vagy alig jusson hozzá. Hát persze, hogy nem a gyereket szerették, hanem önmagukat, erre ez a gyerek is rájött, ha meg nem, akkor egy pszichológus néni néhány terápiás alkalom alatt kiderítette.

Csak barátok, mondta az osztálytársam, aztán elsírta magát. Miért leskelődsz a szüleid után?

Csak véletlenül vettem észre.

Ha észrevetted, miért mondtad el? Nem tudod, hogy vannak dolgok, amiről hallgatni kell?

Nem tudtam.

Nem tudtad, mert hülye vidéki fasz vagy, és nem tudsz viselkedni, hogyan akarsz közénk tartozni, ha azt sem tudod, hogy mit lehet elmondani és mit nem.

Elvörösödött az arcom.

Idegen vagyok ott, ahol vagyok, mert nem tudok viselkedni, mert azt hiszem, lehet másképp is, de csak ilyennek lehet lenni, ha nem vagy ilyen, akkor kiközösítenek, ha nem ismered az akol szabályait, nem jár neked a melegség.

De én nem leszek ilyen.

Én majd szeretni fogom azt a szép nénit, és szeretni fogom azokat a gyerekeket, akiket ő szül nekem, mert hálás leszek, hogy nekem van egy ilyen szép nénim, és hogy emiatt lettek olyan szépek a gyerekek is.

Feküdj le, mondta két nevetés között az apa.

Még nem vagyok álmos.

De olyan dolgokról beszélünk, amit neked nem kell hallanod.

Nem baj, ha olyanokról, én elvagyok itt csendben.

Menj be a szobába!

Bementem és hallgatóztam, miről beszélnek, és hallottam, hogy nevetnek, és az egyik nevetés alatt végül is elaludtam.

Arról álmodtam, hogy megyek egy budapesti utcán, a buszok hangos nevetéssel húznak el mellettem. Nevetséges vagyok nekik, mert idegen vagyok, és látják rajtam. Tudják, hogy nem merek felszállni, mert nem tudom, hogy kell jegyet lyukasztani, de nem érdekel, csak nevéssenek, én egy szép nénivel megyek. Nem, ő nem az, akivel együtt élek később, vagy. De ő az, de még gyerek vagyok, ez előbb van, mint a később, minden később, később van, mint az előbb. Ő az anyukám. Beszélgetünk valamiről, aztán lehajol hozzám, magához ölel, megpusztilja az arcom, és megsimogat.

Szeret.

Nem tudom, hogy kell pusztit adni, amikor közelebb kerültem egy lányhoz, hogy már mondta, hogy amikor elköszönünk, adhatok neki pusztit, félve nyomtam oda az arcom.

Mit kell csinálni?

Cuppantani egy nagyot, vagy finoman odanyomni a számat az arcához. Éreztem, hogy megérinti a bőre a bőrömet, és valami puha lehelet éri az érintésnél az arcomat, és akkor volt egy apró hang.

Majd ezt is megtanulom, gondoltam, vagy lehet, hogy tudom magamtól. Csak utánózni kell azt, amit a lány csinál. Utánozom. Az utánzás tanulás, s ha már tudássá válik, többé nem utánzás.

Keljen már fel, kiabált velem a kollégiumi tanár. Nem hallotta a csengőt? Nem hallotta, hogy iskola van? Mikor akar fogat mosni, zuhanyozni, vagy ezt kihagyja? Mindegyik olyan, mintha az állatkertből jött volna.

Az állatkert is Budapesten van, gondoltam, azok az állatok budapestiek.

Én is budapesti vagyok.

A nénik elmentek, nekem iskolába kell mennem, előkotrom a konyhaszekrényből a könyveimet, a csúnyaírásos füzetet. Nem mosok fogat, nem tudom még, hogy kell. Nem zuhanyzok le, mert nincs fürdőszobánk.

Megyek.

Kötter Tamás

HALÁLOS IRAMBAN

A lmomban, mint egy ideje minden éjszaka, ma is egy bejárhatatlan és kiismerhetetlen labirintus szinte már évig erő falai közt hajtok nagy sebességgel, halálos iramban az autómmal; és miközben képtelen vagyok levenni a lábam a gázpedálról, attól rettegek, hogy nem tudom bevenni az egyik fordulót, és egyszerűen szétkenődöm a szemközti falon.

– Nézze, tisztában vagyok vele, hogy régi a kapcsolat köztünk, de már egyhetes késésben vannak a bérleti díj tekintetében, ezért szépen kérem, hogy tegyen eleget a szerződés szerinti fizetési kötelezettségének – próbálom nyugodt, jogvégzett emberhez méltó hangon rávenni az apámtól örökölt gyárépület bérlőjét a fizetésre. Egyelőre úgy látom, hogy hasztalanul. A vén róka, az apámmal való jó kapcsolatra apellálva, további fizetési haladékot akar kicsikarni belőlem, majd amikor megemlítem neki, hogy munkavállalóim vannak, akiknek illene bért fizetnem, azzal a szemtelen megjegyzéssel áll elő, hogy mégis mi a fenét csinálok én az ügyvédi irodámban, ha még annyi bevételem sincs, hogy az alkalmazottjaimat kifizessem.

Az egyébként sem túl sok türelmem annál a résznél fogy el végleg, amikor belekezd, hogy bezzeg az apám idejében az ügyvédi iroda ilyen meg olyan jól ment, és az öregemnek egyáltalán nem voltak ilyen problémái.

– Hogy mit csinálok a saját irodámban – sziszegem hangomba fojtott dühvel a telefonba –, ahhoz magának kurvára semmi köze nincs! – Majd dühömet magasabb fokozatra kapcsolva, már magamból kikelve, üvöltve folytatom: – Magának egyetlenegy dologhoz van köze, fi-zet-ni!

– Egy hülye ügyfél volt – mondom magyarázatképpen az előbbiekre a titkárnőmnnek, attól tartva, hogy a párnázott ajtó ellenére is kihallatszott a hálátlan bérlővel folytatott beszélgetésem, amelynek egyes részletei nem biztos, hogy jó fényt vetnének rám az alkalmazottjaim előtt.

– Nem hallottam semmit – mondja őszintének ható hangon.

- Nem érti, hogy mennek egy ilyen felvásárlásnál a dolgok. Hogy mennyire bonyolult, mennyi mindenre kell odafigyelni. Állandóan sürget, hogy küldjem már a papírokat, hiába mondom neki, hogy nem írhatom csak úgy alá őket, hogy minden szép, minden jó, minden rendben, anélkül, hogy egyenként végig ne mennénk az összes szerződésen, kockázati tényezők. Erre ő azzal jön, hogy neki erre nincs ideje. Mire én kénytelen vagyok közölni vele, hogy nagyon sajnálom, de mégis várnia kell, mert ez bizony, akár tetszik, akár nem, időbe telik - próbálok rekonstruálni egy képzeletben lejátszódó beszélgetést, egyben emlékeztetem titkárnőmet, hogy tulajdonképpen mit is csinálunk mi itt.

- Aha - bólint teljesen érzéketlenül a szép babafej.

- Az esti foglalat elintézted? - terelem egy gyors váltással más irányba a beszélgetést, miután jobb híján úgy döntök, elhiszem, hogy semmit sem hallott.

- Természetesen - élénkül fel, hiszen ő is jön. - Hét fő Asador, este nyolcra foglal, tizenegyre pedig a Duchess teraszán van asztalunk - sorolja az iroda esti programját, és a mai napból még hátralévő, de biztosan állíthatom, legjobb részt.

- Helyes - húzom ki magam. - Innen indulunk.

- Taxit is rendeltem.

- Okos kislány.

- Bocsánat, zavarhatlak?

A különféle vállalatfelvásárlási lehetőségek feletti merengést Elisabeth szakítja meg.

- Nem, egyáltalán nem zavarasz! - felelem az igazságnak megfelelően, hiszen le sem tudnám tagadni előtte, hogy minden alkalommal, amikor meglátom őt, határtalan öröm tölt el. Elisabeth, hasonlóan a nálam dolgozó öt másik ügyvédjelölthöz, nemcsak ambiciózus, gyönyörű fiatal nő, de rendkívül kedves is. Az ifjúság egészséges jókedve és optimizmusa, amely ebből a „fiatal és dinamikus” csapatból árad, nemcsak bearanyozza a napjaimat, de kisugárzik rám is: energiát ad a hétköznapi napokra, és értelmet csempész az életembe.

- Gyere! Gyere csak be!

Elisabeth a fekete, bőrhatású, testhez simuló nadrághoz, amelyben a lábai még a valóságosnál is hosszabbnak tűnnek, álló nyakú fehér

selyeminget visel. Ez az egyszerű színekombináció, amely a keskeny derekát összefogó széles, fekete, aranycsatos bőrvvel egészül ki, nemcsak az alakját emeli ki, de visszafogott jó ízlésről is tanúskodik.

– Parancsolj, foglalj helyet. Miben segíthetek, drága Elisabeth?

– Beszélni szeretnék veled – mondja, és miután elhelyezkedett a székén, az asztalon keresztül felém csúsztat egy aktát.

– Miről lenne szó? – kérdem, miközben az aktára pillantást sem vesztegetve hátradőlök a székemben, hogy felkészüljek a beszélgetésre, amelyben, mint már annyiszor a többieket, könnyed hangnemben, ám szakmailag kifogástalan módon őt is átsegítem azon a pillanatnyi elakadáson, amit nyilvánvalóan a nemrég rá osztott ügy okoz neki. Bevallom, titokban még örülök is neki, hogy gondjai akadtak, hiszen segítség ürügyén így még több időt tölthetek a társaságában, ám ezt, legnagyobb sajnálatomra, mégsem árulhatom el neki. Helyette komoly, de jóságos arccal fordulok felé, mintegy biztatva, hogy bátran tárja elé a problémát, hiszen a megoldáson innentől együtt fogunk dolgozni.

– Erről, itt ni – feleli tőle eddig még nem hallott kemény és pimasz hangon, miközben jobb kezének mutatóujjával többször rákoppint az akta fedelére.

– Hmm.

Az apró vészcsengők hatására, amelyek a lánytól szokatlan hang és mozdulat nyomán azonnal megszólalnak bennem, végül mégis kénytelen vagyok az iratcsomagra pillantani. *Metálimpex Zrt.*”, visszhangozzák agyam tekervényei.

A fejemben vijjogó, légvédelmi szirénákká erősödő vészcsengők figyelemztetésére, hogy magamnál tartsam a kezdeményezést, a lány helyett egyszerre teszem fel magamnak és válaszolom is meg az érzésem szerint benne bujkáló kérdést: – Hogy mi lesz vele? Természetesen megvesszük... illetve – javítom is ki rögtön magam – az ügyfelünk, a Public Investment megveszi, feldaraboljuk, és aztán részt veszünk az így nyert, már költséghatékonyan működő részek értékesítésében – mondom vállvonogatva, ezzel a mozdulattal is jelezve, hogy ez az egész számomra nem több, mint unalmas rutinfeladat. – Persze, amíg ide eljutunk, sokat kell dolgoznunk, és folyton résen kell lennünk, mert az ördög a részletekben rejlik – kormányzom vissza a beszélgetés fonalát Elisabeth munkájához, amely miatt ő úgy gondolja, persze bizonyos szempontból jogosan, hogy mind szakmai, mind emberi szempontból

izgalmasabb az irodámban dolgozni, mint egy középszerű helyen, vénemberek közt fizetési meghagyásokat kitöltögetni.

– János! – szól rám, és én annyira meglepődöm, hogy a keresztnemen szólít, bár korábban magam biztattam rá, hogy csak ennyit bírok kipróbálni magamból:

- Tessék?
- Már eladták.
- Mit?

Bár a fejemben üvöltő szirénáktól alig bírok gondolkodni, próbálok nyugodt hangot megütni.

– Elisabeth, miről beszélsz?

– A Metálimpexről – feleli. – Két hete jegyezték be az új tulajdonost, egy francia céget.

– *Un petit malheur* – csúszik ki a számom, de aztán gyorsan korrigálok, és felháborodott hangon, a polgárjogitól a büntetõn át egészen az etikai felelõsségig a következmények minden formájával megfenyegetem a Metálimpex régi tulajdonosait, akik így kibabráltak velem.

– Ezek pedig nem is eladók, és nem is voltak soha azok – jegyzi meg, csak úgy mellékesen azután, hogy jéghideg hangon további három cég nevét felsorolta. Nyilván ezeket bíztam rá néhány hete, amikor hozzám került ügyvédjelöltként.

- Ezt honnan veszed?
- Felhívtam õket.
- Mindegyiket?
- Igen.

– Szóval a mi Elisabethünk tájékozódott – állapítom meg szinte csak a tényyszerûség kedvéért. Aztán hozzáteszem: – Nagyos helyes, kollegina! Proaktívnak kell lenni! Oda kell figyelni! Mindig figyelni kell!

Olyan vagyok, mint a világûr hideg csöndjében magára hagyottan sodródó, legénységét túlélõ úrhajó központi agya: bármi történjék körülöttem, nem állok le, tovább fut bennem a küldetés programja.

- Másnak is telefonáltál?
- Még nem – feleli kétértelmûen.
- Fogsz? – kérdem most már ingerûlten.

Lassan olyan vagyok, mint egy versenyló, amelyik bármikor kitörhet a rajtnál.

- Kellene?! - vág vissza.
- A többieknek szóltál? - folytatam a kérdezősködést, figyelmen kívül hagyva a választ.

- Nem.

- És fogsz?

- Beszéljünk másról! - vet véget a pengeváltásnak.

Egy apró biccentéssel jelzem, hogy hallgatom.

- Szeretnék fizetésemelést kérni.

Tapasztalataim szerint amikor valaki pénzről kezd el beszélni egy tárgyalás során, az általában a megegyezés, de legalábbis az álláspontok közeledésének a jele, és ez a felismerés most reményre ad okot.

- Úgy érzem, most nem ellenkezhetek - felelem békülékeny hangon.

- És szeretnék szabadságra is menni - sorolja tovább a követeléseit, miután egy mosollyal nyugtázta, hogy készen állok teljesíteni őket.

- Megérttem - zökkenek vissza a szerepembe -, sokat dolgoztál az elmúlt időben. És hova mész?

- Barbadosra.

- Bizonyára szép hely - jegyzem meg most már olyan könnyed hangnemben, mintha az előbb mi sem történt volna.

- Az.

- Voltál már ott?

- Nem - ingatja a fejét, aztán már olyan tekintettel, mint akinek megvilágosodása támad, megkérdezi: - És te?

- ...és végül nekicsapódott a falnak? - kérdi a pszichológusom, miután részletesen beszámoltam neki a félelmetes álmról, amely az elmúlt hónapokban éjjelente újra és újra kísért.

- Nem. Végül megúsztam - nevetek fel. - Hát nem érdekes, százegyedszerre is megúsztam?!

- Tényleg érdekes, hogy vajon miért hajt ekkora sebességgel egy labirintusban, miért nem tudja levenni a gázpedálról a lábát, és ennek ellenére miért kerüli el a már biztosnak látszó ütközést - összegzi és mondja ki hangosan helyettem a terapeuta az álommal kapcsolatban bennem is felgyülemlett kérdéseket. - Nos, erről fogunk legközelebb beszélni - pillant az órájára.

- De csak egy hónap múlva - vetem közbe.

- Parancsol?

- Elutazom egy hónapra.
- Á... értem - bólint. - És merre megy? - érdeklődik.
- Barbadosra.
- Ó! - kiált fel.

Nyilvánvaló, hogy őszintén lenyűgözi az úticélom.

- Járt már ott? Azt mondják nagyon szép.
- Nem - felelem már indulásra készen, de ő tovább faggat:
- Üzleti vagy magán?
- Üzleti - mondom kézfogásra nyújtott kézzel.
- Csak nem egy vállalatfelvásárlás? - kérdi az illendőségnél egy fokkal talán erősebben szorítva meg a kezem.
- De... tulajdonképpen az - felelem, miközben érzem, ahogy lassan elernyed a szorítása.

*A szabadságharc oldalára átállt császári-királyi
14. székely határőr gyalogezred dobosa, 1848*

Böröczki Csaba

BIBLIAÓRA

Miután a családtagok kimentek, Ágoston a zafírral kirakott Madonnára nézett, majd a haldoklóhoz fordult. Van-e valami, ami nyomja a lelkedet? Gróf Lőcsei Aladár köhögött, hosszasan, mintha sosem akarná abbahagyni. Végül alig hallhatóan annyit mondott, templom, nem mentem templomba. Ágoston arra gondolt, csoda, hogy még beszélni tud, hogy jött volna misére. Feloldozlak. Még valami? Aladár felemelte kezét a takarón. Értem, mondta Ágoston. Akkor fogadd ezt az utolsó kenetet, amellyel beléphetsz a Mindenható országába, az atya, a fiú és a szentlélek nevében, ámen, és megkenete a homlokát olajjal.

Miután betette maga mögött az ajtót, Aladár felesége zokogni kezdett a kazula szegélye felé kapva. Most már az Úré lehet, mondta Ágoston, és az orvoshoz fordult. Mennyi van neki? Bármely órában. Ágoston bólintott, elvégezte, amiért hívták, jobb egyedül hagyni a családot a gyászában.

Kilépett a házból, a téren híreket doboltak ki. Ágoston az óratoronyra nézett. Háromnegyed hat, negyedóra, és jön Boriska, átvenni a bűnbeesésről szóló részt a Szentírásból. Ágoston sietett, hogy időben hazaérjen.

Fekete kutya ült a parókia előtt. Eredj innen, te dög, kiáltotta Ágoston, és ahogy benyitott a paplakba, érezte, egy verejtékcsepp végigfut a hátán. De messze lakik ez a Lőcsei. Elkomorult egy pillanatra. Talán már az Úrnál pihen a szegény haldokló lelke, és keresztet vetett. Elmondok érte egy imát.

Kopogtattak. Ágoston az ajtóra nézett. Akkor majd este mondom el. Gyere be, lányom.

Bori teste kellőképpen ruganyos, tűnődött Ágoston, tökéletes a bűnbeesés és paráznság szemléltetésére. Nem vétek ez, atyám?, kérdezte a lány most is, ahogy minden alkalommal. Hát hogy' tudnánk harcolni a bűn ellen, ha nem ismerjük meg? Mi a papneveldeben fél évig hallgattunk előadásokat a Sátánról, és mondhatom neked, nem volt valami kellemes. De dacolni kell. Lemenni a legmélyére, és dacolni.

Hiába írunk 1768-at, az Ördög ott van mindenütt. A Kiűzetés óta nem hagy nyugtot nekünk. Azzal Ágoston a dunyha alá bújt. Na, mi lesz?

A halálos bűnök közül, kezdte, miután a lány befeküdt mellé az ágyba, a halálos bűnök közül... Kopogtattak.

Ágoston dühödten rántotta le magáról a paplant. Összehúzta magán a kazulát, ki az?

A gróf úr kéretni méltóztatik az atyát.

Ez az a hülye Jancsigyerek lesz, gondolta Ágoston, és ajtót nyitott. Milyen gróf? A Lócsei Aladár úr. Hát nem boldogult meg? Gyónni akar. Ágoston a fiúra emelte az ujját. Te, ha gúnyt űzol belőlem... Istenemre mondom, a tisztelendő urat kéretik. Ugorjon fel a lovam farára, odaviszem.

Ágoston a paplak felé nézett, Bori meg ott vár. Meg kell mondanom neki, hogy a mai bibliaóra elmarad. Miféle bünt követhetett el Aladár ebben az egy órában?

A szolgálók már a ház előtt várták. Vilma szakácsnő a könnyeit törölgette. Jaj, atyám, szörnyűség, szörnyűség! Ágoston belépett, a fehérre meszelt falon vércsík. Mi történt itt? Hol van a gróf úr? Az ágyában, szipogta Vilma. Ágoston benyitott a szobába, ahol egy órája feladta az utolsó kenetet. Lócsei Aladár a karosszékekben ült, a fogát piszkálta. Á, jó, hogy jön, atyám, nem tudom kiszedni ezt a nyavalyást a fogamból. Ágoston pislogott néhányat. Mármint? Ettem pár diót, és belement. Ágoston a szakácsnőhöz fordult magyarázatért.

A nagyságos úr le méltóztatott löni önagyságát.

Persze, hogy lelöttem, kiáltott a gróf. Mert egy labanc kurva volt!

Ágoston sóhajtott. Aladár, attól tartok, önt elfutotta a nosztalgia. A kurucok és labancok békét kötöttek több mint ötven éve. A gróf horkantott.

Ágoston Vilmára pillantott, majd ismét a grófra. Arra gondolt, most tartának Boriskával a második példázatnál. Fiam, nem akarsz visszafeküdni az ágyba? Már olyan jól haladtunk, és a könyökénél fogva felállította Aladárt. Meg kell gyónnom, mondta a gróf. Jól van, feloldozlak. De még nem gyóntam. Az Úr megbocsát. És most ide, a puha ágyikóba.

Most mit tegyek, tűnődött. Feladjam még egyszer? Feladom. Ágoston a ruháját tapogatta. Rájött, az olajat otthon hagyta, de még szenteltvíz sincs nála. Ha visszamegyek, az nem kis idő. Rádásul addig tényleg feldobja a talpát ez az ördögfattyá.

Vilma, van itthon olaj? Persze, atyám, amit a sütéshez használok. Hozza.

Elégedett volt a gyászszertartással. Napsütötte szombat délelőtt, az egész falu összegyűlt, gróf Lőcsei kedvenc karosszékét kivitték a temetőbe, onnan figyelte, ahogy felesége koporsóját a sírba eresztik. Jól mondja a Rómaiak 7,14. Tudjuk, hogy a törvény lelki, magam azonban testi vagyok, és a bűn rabja. Ezt az átokfajzat Lőcseit sem lehet átadni a pandúroknak. Ővé itt minden, tavaly még egy jobbágyot is felkötöztetett. Talán még a pandúrok is a kezében vannak.

A temetés után Ágoston megígérte, hogy az esti misén is megemlékezik az asszonyról. Ennyi csak természetes, mondta a gróf fiának, majd magában hozzátette, azért a kétezer rézdénárért akár szentté is avatom.

Kiadta a sekrestyésnek, hogy hozzon felszentelni való bort, és visszatért a paplakba. Az ajtót magára zárta, be is riglizte, ne lepje meg a sekrestyés, majd körülnézett, nem látja-e senki. Előhalászta a regényt a könyvespolc mögül, *Balthazar de Monrichard, avagy az elmés szoknyapecér élete és szerelmi taktikái*. Leült az ágy szélére, olvasott, micsoda fertelem!, motyogta. Erről mind ki kell okítanom Boriskát. Jóravaló lány, nem szabad, hogy elkanászodjon. Néha eszébe jutott, mi lenne, ha rajtakapnák. Semmi gond, vont vállat, és azonnal megválaszolta saját kérdését. Majd azt mondom, boszorkány, és megigézett. Sőt, elég száraz ez a nyár, majd azt mondom, az esőt is eladta Lucifernek.

Kopogtattak. Ágoston dühösen a takaró alá rejtette a könyvet.

Atyám, kezdte a Jancsigyerek, a gróf úr kéreti atyámat. Az a gróf? A fiú bólintott. Mit akar? Végző gyónást. És üzeni atyámnak, ezúttal vigye magával a kellékeit.

A gróf rosszul nézett ki, Vilma szipogott. Micsoda kegyetlen dolog, hogy épp a neje temetésén hal meg. Na, az még nem biztos, mondta Ágoston, és becsukta az ajtót. Megkente a gróf homlokát, és recitálni kezdett. Az atya, a fiú, és a szentlélek nevében...

Ágoston, nyitotta ki a szemét Aladár. Mondjad, fiam. Van egy kis hal? Tessék? Pisztráng. Úgy ennék egy kis pisztrángot. Ágoston érezte, ahogy alsó inge átnedvesedik. Azt mégsem mondhatom neki, hogy ne hagyjuk abba. Ez már a harmadik alkalom, legalább egyszer csináljuk végig rendesen. Ágoston végignézett a szobán, a rubinköves gyertya-tartón, az elefántcsont csecsebecséken.

Vilma, kiáltotta, van itthon hal?

A gróf olyan jó étvággal evett, Ágoston úgy gondolta, ennek az embernek esze ágában sincs meghalni.

Eltette az olajat, az ezüstkeresztet, fogta a füstölőt, amit nem is értett, miért hozott magával, és az ajtó felé indult. Már megint rohannom kell, ha pontosan akarom kezdeni a misét. Jöjjön, atyám, elviszem a Hókán, mondta a Jancsigyerek. Ágoston felszállt a ló farára, hátulról kapaszkodva a Jancsigyerekbe. Mikor a paplakhoz értek, Ágoston azt mondta, nagyon rázós a lovad, fizeted te rendesen az egyházi adót? Persze. A misén meg nem látlak. Ugye nem akarsz elkárhozni? Isten ments, de tudja, atyám, hogy van az, a Piroska is pont akkor ér rá, amikor maga paposkodik. Ágoston zavartan köhintett. Hozz nekem valami szépet a gróf úrtól, és a héten már nem kell jönnöd. Úgy érti, lopjak? Úgy értem, nem kerülsz Pokolra a paráznaságod miatt.

Az esti misén is megjelent gróf Lőcsei. Az első sorban ült, a bérelt helyén. Olyan élénken mondta az ámeneket, olyan hangosan énekelte a *Tebenned bízunkot*, hogy Ágoston arra jutott, Lőcseit megszállta az ördög. Igyekezett nem a grófot figyelni, de őt figyelte.

Az istentisztelet után sietősen zárta a templomot, és ment a halárus-hoz, talán még nyitva van. Majd meglátod, kinek énekelj, mondta magában, meg kinek mondd az áment. A sötét utcákon jobbra, majd megint jobbra. Azon tűnődött, ha hazaér, a sekrestyést elszalaszthatja Boriskáért. Aztán elvigyorodott. Ha rajtakapnak vele, azt is mondhatom, nem csak az esőt adta el, de feltámasztotta Aladárt is, nem egyszer, de háromszor. Nagyon jó!

Fekete kutya ment át előtte, a ház sarkánál megállt, talán azt várta, kap-e csontot. Ágostonnak úgy rémlett, már látta ezt az ebet. Vállat vont, befordult a Mátyás királyra, és kopogott a halárus portáján. Bocsánat, atyám, hogy kihagytam a misét, reggel első dolgom lesz meggyónni. Jó-jó, nem érdekes. Hanem van valami halad? Ami nem túl friss. Mire kell az atyámnak? Ágoston végigsimított a szakállán. A kóborkutyáknak kell. Az anyaszentegyház Isten minden teremtményéről gondoskodik.

Mikor hazaért, egy levél várta az asztalon. Nyilván a sekrestyés tette oda. Borzalmas, hogy így ki-be jár kedvére, el kell vennem tőle a kulcsot. Ágoston csak a címzést olvasta el, aztán bedobta a fiókba. Levette a reverendát, majd munkához látott. Elsőként gyöngyvirág levélvel locsol-

ta be a két pizstrángot, aztán meghentergette őket sóban, végül a kamrában kampóra akasztotta. Jó étvágyat, gróf úr!

Ez a gyertyatartó igazán szép a rubinkővel, mondta Böjti testvér. És ez?, fordult Pagony püspökhöz, majd ismét Ágostonhoz. Mi ez, elefántcsont? Igen, egyenesen Alexandriából, ez pedig ébenfa. Tudja, a gróf igen hálás és istenfélő ember, a szolgája nem győzi hordani a sok csecsebecsét, én meg hiába mondom, hogy ez már túlzás, ő csak küldi és küldi. Arany szíve van. Egy ilyen embert biztos pártfogásába vesz az Úr. Ó, én mindennap imádkozom érte. Na de, mi hozta önöket ilyen messze Erdélyországból, atyám? Ófelségéhez igyekszem, személyes kihallgatás ügyén. Ez gyönyörű, fogott meg egy zafírral kirakott Madonnát a püspök, majd elgondolkodva folytatta. Túl nagy kérdés lenne, hogy itt szállhassunk meg éjszakára? Pillanatnyi csend. Ágoston Boriskára gondolt, küldeni akart érte, hogy itt az ideje a bibliaórának. Az ablakban látta a fekete kutyát. Mit keres itt ez a dög?

Ágoston végül bólintott, és mosolyt erőltetett az arcára. Persze, semmi gond, enyém a megtiszteltetés, hogy vendégül láthatom önöket. Tudna esetleg valami ételt is keríteni?

Ágoston kinyitotta a kamrát. Á, pizstráng!, kiáltott fel Böjti testvér. Püspök úr, mit szólna egy ily keresztényi eledelhez? Rendben. Kérjük a halat.

Ágoston érezte, megremeg a keze, ahogy leveszi őket a kampóról. Mit tehetnék? A püspök szava szent. Kicsit melegíték rajta, mondta, és beledobta a pizstrángokat a serpenyőbe. Mit szól az új intézkedéshez?, kérdezte Pagony püspök. Melyikre gondol, atyám? Hogy Ófelsége eltörölte a boszorkányüldözést. Vagy maga nem kapott levelet? Ágoston szinte megijedt. Szóval ez volt az az írás, amit a fiókba tettem? Bizony, testvérem, vége a szép időknak, vigyorgott Pagony. Én szerettem az autodafékat, mondta Böjti testvér. Majd beszélek Ófelségével az ügyben, hátha visszavonja a törvényt. Ne fáradjon, atyám. Most a kódorgó gyerekek lekötik minden időmet. Fontos, hogy jó nevelést kapjanak, úgyhogy *egyfajta* bibliaórát tartok nekik mindennap.

Ágoston összerezett. Mit jelentsen az, hogy *egyfajta* bibliaóra? Arra céloz Böjti testvér, amire gondolok? A halra nézett. Talán már nem hat a méreg. Elég rég locsoltam be. Sok kenyérrel, finom borral nem lesz semmi bajuk.

Először megpróbálta a holttesteket a kamrába cipelni, de alig bírta megmozdítani őket. Lihegett. Hívni kéne valakit, a sekrestyést, a Jancsigyereket, vagy legalább Boriskát, hogy segítsenek. Nem, akkor egyből rájönnek, és mit mondok nekik? Mit mondanék? Elég megfenyegetni őket, és tartják a szájukat. Itt én vagyok az úr, ennek az egész kócerájnak az ura. Leült, homlokát törölte, mohón ivott a miseborból. Mikor légzése helyreállt, úgy döntött, jobb aludni rá egyet. Majd reggel lesz valami.

Bebújt a paplan alá, de csak forgolódott. Nézte a bútorok sziluettjét, és gondolkodott. A fal felé fordult, hátha úgy hamarabb elalszik, de ez sem segített. Az jutott eszébe, hogy a hal a gróffal is végzett volna, de az egészen más. Az baráti segítség. De ez...

Lerúgta magáról a takarót, és a kulcsával kinyitotta a templomba vezető átjárót. Kiürítette a Szent Benjámín- és a Szent József-perselyt, a rubinköves gyertyatartót egy zsákba tette, beledobta még az elefánt-csontból és ébenfából készült csecsebecséket, és elindult az éjszakába.

Már az erdőhatárnál járt, amikor meghallott egy női hangot. Egy pillanat, atyám.

Ágoston megfordult. Boriska állt ott, kezében egy Queen Anne pisztollyal. Egyenesen rászégezte. Jól ismerem a Sátánt, de maga, atyám, még nála is ocsmányabb.

Ugyan, te lány. Ágoston hallotta saját hangját. Furcsán, idegenül csengett. Én... én perbe foglak boszorkányságért. Ófelsége eltörölte a boszorkányüldözést, mondta Boriska, és lőtt.

Ágoston összegörnyedt, a zsákot elejtve egy fa törzsébe kapaszkodott, majd lassan a földre csúszott.

A földön fekvé az utolsó dolog, amit látott, a lány árnyéka volt, mely egyre zsugorodott, kisebb és kisebb lett. Azt már nem látta, mikor a fekete kutya megfordult és elindult vissza, a falu irányába.

F. Bakó Enikő

ELHALLGATÁSUNK

Évtizedek múltak el gondolkodással. Önváddal és meg nem választott kérdésekkel. Nyitott szemmel átvirrasztott éjszakák. Amikor végre elalszom, csuromvizes pizsamában ébredek.

Újra és újra átéltem az agressziót. Már nem élt, mégis hetente megjelent álmaimban. Akkoriban nem a kibeszélés, inkább az elhallgatás dívott. Ha nem beszélünk róla, akkor az meg sem történt. Senkinek nem kívánom azt, amit gyerekként túl sokszor kellett átélnem. Ma is hallok ellentmondást nem tűrő hangját.

– Vetközhetsz!

Az ötödik születnapom az első emlékem. Trikó és bugyi van rajtam. Néz. Az elém tolt hokedlire teszem le a ruháim, összehajtogatva.

Lassan megengedi a nadrágszíját, kihúzza az övtartóból, és az öklére tekeri. Nem szól. Az arcát lesem. Kinéz egy pontra, valahol a falon, és azt bámulja merőn. Valami oltári bűnt kell kitaláljon, hogy megmentse magát a lelkiismerete hangjától. Majd egyet-kettőt szertartásosan suhint a szíjjal a levegőbe. Először a hátam, majd a lábam éri az érlelt bőr. Ha ordítok vagy sírok, később lesz vége. Hamar megtanulom hangtalanul viselni, amíg csak bírom.

Van az a pont, amikor szipogni kezdek, majd kibuggyan belőlem a fékezhetetlenül fájdalmas sírógörcs. Évek óta igyekszem megérteni.

Ahogy idősebb lettem, a könyvekbe menekültem, Móricz Árvácskájának bőrébe képzeltem magam. De Dickens *Karácsonyi éneke* is mélyen megértetett. Alsóban, még ha harminckét fok is volt a napon, vastag fehér harisnyában kellett iskolába járnom, hogy a lábamon lévő szíj hasította hegek ne látszódjanak.

A tanító nénim, Malvina, hányszor megkérdezte:

– Kislányom, nincs meleged?

És tudod, hogy mi volt az ok? Az, hogy nem ettem rendesen. Nem annyit ettem, ami megfelelt az apámnak. Túl sovány voltam. Makaróni kisasszonynak szólítottak. Volt az úgy, hogy rajtakapott, ahogy a WC-be öntöm a levest, mert mégsem ment hátra a garázsba, ahova indult,

hanem valahol félúton visszafordult. Ilyenkor megvárt a tanítás után. Az autóban végig hallgatott. Hazaértünk és megkaptam a penzumomat.

Édesanyámat sosem kérdeztem, hogy miért nem védett meg. Miért engedte ezt? Arra emlékszem, hogy volt egy karácsonyi szíjazás, aminek a hangját, avagy az én nyöszörgésemet, nem bírta elviselni, mert csak egy üvegajtó választott el bennünket egymástól, és berohant, hogy ma már legyen elég. Vesztere, balkézről kapott ő is. A földre esett. Nagypapa időben érkezett.

– Most legyen elég, vagy elveszük tőletek a gyereket!

Állt az ajtóban, míg anyám és én rendbe szedjük magunkat. Átsétáltunk a nagyszülőkhöz. Később apám is csatlakozott hozzánk.

Abban az évben nem várt ajándék a fa alatt. A gyerekek már csak olyanok, hogy kutakodnak az ajándékok után, és én elárultam az anyámnak, hogy megtaláltam a Toldi trilógiát. Mindenki bontogatott, én meg ültem a sarokban a cserépkályha melegében, sajnáltam magam. Féltem attól, ha sírok, másodszor is megkapom az adagom.

Azon az estén a nagyszülőknél aludtam. Ők megmutatták, hogy mit hozott a Jézuskájuk, de azt is elmondták, hogy még nem vihetem haza. A tőlük kapott pizsamában aludtam. A hófehér kardigánt fölé vettem.

Abban az időben kötelezően kellett járnom hittanórára. Annyiszor kértem a Jóistent, hogy az apám egyszer ne jöjjön haza, hadd élhessek nyugodtan. És ez egyszer bekövetkezett. Tizennégy múltam akkor.

Sokáig hittem, hogy én okoztam a halálát a fohászkodásaimmal. Nem szabadulhattam a gondolattól, hogy természetfeletti erővel rendelkezem.

Anyám fekete hajpántot és köpenyt varratott, és egy kerek évig hordanom kellett. A bugyikat és a trikókat is feketére festette. Tornaórán a többi lány ott állt a fehér trikójában, és a sok fecske között én voltam az egyetlen varjú. Abban az évben a rádiókat és a tévéket is a műhelybe száműzte. Karácsonyfát sem díszítettünk.

Anyám idegösszeomlást kapott. Harmincnyolc évesen lett özvegy. Szanatóriumba került.

Megváltozott.

Akkoriban kezdtem mindent lejegyezni. Titkosírással és titokban.

Ha együtt voltunk, legtöbbször hallgattunk.

Nagymamám névnapját februárban ünnepeltük. Összegyűlt a nagycsalád, barátok, rokonok. Mi, gyerekek először teríteni segítettünk,

majd leszedni az asztalt. Utána egyenként elmondtuk a nagymamának megtanult versünket. A felnőttek megtapsoltak. Csokoládéval jutalmaztak. Aztán a tisztaszobába vonultunk mi hárman, unokatestvérek.

Beszélgettünk, társasoztunk, nevetgáltunk. Hirtelen kicsapódott az ajtó, anyám fúriaként rontott be rajta. Ott, a vendégek előtt kezdett el ütlelni.

Székelv veres darabont, 1621

Juhász Tamás

SZABADSÁG UTCA

Felcsöngetek anyámhoz. Milyen jó, hogy két éve lecserélték a kapucsengőt. A réGINEK cuppogott a gombja, és Mozart Jupiter szimfóniáját nyekeregte.

A csengő sokáig trillázik. Anyám most kikiabál a konyhából. Ati, nyisd ki, Dénes az. Ati, hallod? Aztán eszébe jut, hogy apám másfél éve meghalt. Sóhajt, és elindul. Sántikálva, mert négy hónapja műtötték a térdét. Megfogom a kapu virágfejes kilincset, bár tudom, még legalább másfél szoba, mire beenged.

Gyerekként Harry Pottert, Dan Brownt falva azt játszottam, hogy ez a kilincs egy, a kapuba rejtett kriptográfia nyitógombja.

Illesszük a mutató, középső, gyűrűs ujjat először a felső három virágsziromba, majd az alsó háromba. Ezután nyomjuk meg az orrszerűen kidudorodó bibét. Az üvegajtó spirális rúdjai dülöngélni, nyúlni, görbülni kezdenek, és kirajzolódik a mindenre választ adó üzenet: szabadság. Ha már Szabadság utca. Bár nekem, tízéves koromig, nem csak ezért.

Nyolc-tíz éves koromban sokszor leszöktem ide utcagyereket játszani. Én voltam Boka, Ács Feri, Emil, a Dudás gyerek vagy a Vadliba kisdobos órs valamelyik tagja.

A környék azóta megváltozott. Akkor még Zastavák, Trabantok, Ladák közlekedtek. Bár voltak már Hondák, sötétített üvegű Mercik is. (Akkor még érdekelték az autók. Ebből mára a Netflix Forma-1-es sorozata maradt.) A kapunktól jobbra egy összefirkált, repedt üvegű, kártyás telefonfülke állt. Ha mentünk valahova, ide bújtam el, hogy megjesszem a családomat. Ők meg készséggel úgy tettek, mint akik megjedtek.

A túloldalon az óvoda, meg balra tőle, az irodaház helyén, két szakadt, háromemeletes ház állt. Az egyik aljában volt Bandi trafikja, ahova cigiért jártam apámnak.

Az utcákon négy-hat fős... Jaj, a sok meeting miatt sok szó csak angolul jut az eszembe: teams, vagy inkább gangs. Módos, kevésbé módos családok gyerekei, akik sulis után, néha helyett, bújócskáztak,

kidobósoztak, kosaraztak, elloptak pár csokit, rágót a szomszéd utcában újonnan épült piros ház közértjéből. Banditól nem loptak. Vagy félték az amúgy barátságos, szőke cigány lábasfedő méretű kezétől, vagy ők is ismerték a pletykát, hogy Bandi a helyi orosz maffia embere... Vagy zabigyereke.

A bátyám benne volt az egyik gangben, de én nem. A szüleim szerint az is elég baj, hogy Feri velük lóg. Mondjuk feketebáránként tőle ez volt a requirement. A bátyám meg azzal jött, kisfiúk nem kellenek a csapatba. De mindig mesélt. Büszkén, sokszor talán túlozva, hátha ennyi elég.

Milyen lehet: vigyázó szemek nélkül az utcákon játszani, felderíteni a legeldugottabb zugokat, rájönni az átjárók titkára. Milyen csodás feeling lehet! Mint mikor a spekulánsnak végre összejön a big business. (Gondolom, akkor nem ehhez hasonlítottam.)

A bátyám néha elejtette, hogy felmentek valamelyikük lakására, de hogy ott mi történt, az üzleti titok volt. SKH. Semmi közöd hozzá.

Biztos lopva beleesznek a Nesquik kakaóba, a szülői tiltással dacolva lövöldözős, számítógépes játékot játszanak, Dragon Ballt, Mortal Combatot néznek, közben a titkos csoki és chips készletet eszik.

Amikor utcagyerekeset akartam játszani, csöndben kiszöktem a lakásból, és félkézzel fogva a kaput, kiálltam az utcára. Nem volt nagy mozgásterem, de legalább lenn voltam. Titokban. Ezért jelentett a Szabadság utca többet pusztá névnél.

Egy ilyen szabadságoláskor erre jött a bátyám bandája.

– Oi, Freddie öccse! – vett észre Palkó, a bátyám legjobb haverja.

A bátyámat a barátai mind Fredidzték, mert az fancybb, mint a Feri.

– Na, mi van Döncike, leküldtek nyalókáért? – gügyögte gúnyosan Gábor.

Ez a köpcös, széles vállú srác volt a leader. Tizennégy volt, vagyis rangidős. Szakállkezdeménye, súlyemelésben edzett karizmai pedig további tekintélyt jelentettek. A bátyám szerint szkanderben verhetetlen volt. Viszont sosem verekedett. Gyakran gúnyolódott, de ha valaki nekiment, csak lefogta. Csak poén, haver. Nem akarlak megverni. Csitu van. És általában csitu lett.

Mégis féltem Gábor agresszív aurájától.

– Csak... Csak lejttem. Mert... mert.... – nem jutott az eszembe jó magyarázat.

- Hagyjátok - nevetett a bátyám. - Ilyenkor nagyfiút játszik.

Tudja. Egy shortolóktól csődbe vitt befektetőnek éreztem magam. Biztos meglesett. És még el is árult.

Mindenki túljátszott harsogással röhögött.

- Akkor gyere velünk, nagyfiú! - húzta az agyam a negyedik srác, akit csak látásból ismertem.

- Ja-ja - csatlakozott Palkó.

- Áh - legyintett a bátyám. - Nem engedheti el a kaput - színészkedve, hangos suttogással folytatta -, nincs kulcsa.

Robbanó, gúnyos, túljátszott röhögés. A bátyám felfúvódott az elégedettségtől.

- Na, engedd el az ajtót! - cukkolt Gábor.

Engedd el, engedd el! Skandálta a másik három, egy görög dráma kórusa.

- Én... én nem... Nem azért... - fogalmam se volt, mit mondjak.

- Engedd el, engedd el!

Mintha hipnózisban lettem volna: a fejem üres. Mutató, középső, gyűrűs. Fokozatosan lazítok. A kapu kicsúszik a kezemből. Mit csinállok? Ne! Utána nyúlok. Elkapom!

- Lúzer! - cikizett tovább a bátyám.

- Lúzerek nem tartozhatnak közénk - vont vállat Gábor. - Szerencse, hogy legalább egy tökös van a családban - vetette oda nekem, majd elfordult.

A bátyám kajánul vigyorogva még nagyobbra fúvódott. Ritka volt, hogy győzött a konkurencia harcban. Legalábbis otthon. Most se hagyhattam. Lúzer? Elengedtem a kaput. De újra megijedtem. Ahogy utána kaptam, a kapu mintha megsimogatta volna az ujjam hegyét, majd becsapódott.

A csendben a csattanás visszhangja távolodó óriásnak tűnt. Majd kirobbant a gúnyos röhögés. Leblokkoltam. A torkomban is becsapódott egy kapu. A bátyámat néztem. Közelebb lépett, a zsebébe nyúlt a kulcsáért.

- Talán nem is lúzer - latolgatta félig komolyan, félig gúnyosan Palkó.

- Igen, lehet, hogy van töke - csatlakozott a szólamhoz a látásból ismert srác.

- Hát... - töprengett Gábor, ahogy egy cipőtalpra ragadt rágót vizsgálta. - Hányadikos? Elsős?

- Negyedikes - húztam ki magam tízéveségem minden büszkeségével.

Röhögés.

- Igen? - Gáboron látszott, élvezi a helyzetet. - A gyáva szarosok gyorsan futnak. De a nagyfiúk mindig utolérlik őket. Lássuk, te melyik vagy. Spuri, skacok!

Futva elindult a Kossuth utca felé. Palkó meg a másik követte. A bátyám habozott kicsit, aztán ő is. Gábor pár lépés után megállt, visszafordult.

- Mi van, bádögember? Nem vagy megolajozva?

Engedelmes, túljátszott röhögés.

A kapura néztem. Hogy jutok be? Csöngessem? Akkor lebukok. Végül is nem vagyok rossz futó. És ha anyu bejön, hogy teregessek ki, takarítsam ki a hörcsög terráriumát, stb.? Ha győzők, talán bevesznek.

Az első sarkig fej-fej mellett haladtunk mind. Aztán a Kossuth utcán a látásból ismert beelőzött. Gyerünk! Gyorsabban! Pár méter, és megvan. A hátam mögül trappolás, lihegés. Egy elsuhanó folt. Ez Palkó. Mindkettőnket lehagyott. Szúrt a bordám, a torkom egyre szárazabb lett, a combom sajgott. Csak azért is! Hátról a bátyám kiáltott: Hajrá, Dönci! Itt a második sarok. A Petőfi utca. Jaj, meddig még? Bírnom kell! Legalább azt a másikat leahagyom. Csak egy kicsit! Egy méter. Mindjárt. Igen!

Palkó a harmadik saroknál zihálva megállt. Mikor utolértem, az Eperfa utcából kilépett Gábor, meg a bátyám.

Később megtudtam, egy átjárón vágták le az utat.

- Egész jó vagy - mondta ki az ítéletet Gábor, a kegyes király.
- Kosarazni tudsz?

Nem messze, a Széchenyi játszótéren, az egyik lámpaoszlopon volt egy rozsdás gyűrű. Nem tudom, mi volt az eredeti funkciója, az ide járó gyerekek kosárpalánknak használták.

A suliban sokat kosaraztam. Nagyon trendi volt. Még inkább gyűjteni és bizniszelné az amerikai játékosokat ábrázoló kártyákkal. Már akkor is az árfolyamok érdekelték. Mindig a legértékesebbeket gyűjtöttem. Ezért mondom minden interjúban, hogy gyerekként kezdtem a brókerkedést.

A kosárban amúgy lelkes, de alacsonyságom miatt felejtethető játékos voltam. Ez most is kiderült. Csak egyszer sikerült kosárra dobnom. Gáborék remekül szórakoztak. Játszva leszereltek, vagy úgy passzoltak, hogy fejelem kelljen. Kerülgetett a sírás. Ő is próbált leszerelni. De nem hagytam. Ez csak izzadság. A bátyám észrevette, és adott pár rendes passzt. Aztán a flow elsodorta a jófejségét.

– Na elég, skacok! – állította le egy idő után a játékot Gábor. – Inkább menjünk fel hozzám. Mutatok valamit.

Nem mondták, hogy kopjak le. Végre! Beavatott leszek. Majd fog irigykedni Áron, a szomszéd házban lakó legjobb barátom. Képzeld, voltam Gábornál. Tudod, mikor bevettek a gang-be. Nem, azt nem mondhatom el. Bandatitok. Hááát... Megkérdezhetem. De nekem se volt könnyű. Csak tökös srácok jöhetnek.

Gábor a miénkkel párhuzamos utcában, a Petőfiben lakott. A linólemos, fényes tapétás lakásban édes öblítő és sült olaj orrba vágó szaga keveredett. A nappali polcain csipketerítők, rajtuk gipsz állatkák, érmegyűjtemény, bekeretezett fotók a családról, kőangyalok, és egy Lenin mellszobor. Az ablakon csipkefüggöny, a párkányon csipke terítő, rajta futónövények.

Kiszolgáltuk magunkat a konyhában talált Coca-Colából, majd leültünk a virágmintás plüssfotelekbe. Gábor a videós szekrényben kotorászott. Ez volt a szoba egyetlen csipketerítőtlen bútora. Meg a fotelek.

– A muter valamit fel akart venni, és akkor találta. Állati dühös lett. Leüvöltötte a faterom fejét. Hogy lehetsz ekkora geciláda!

Neveltünk, ízlelgettük: geciláda...

– Áh, itt van – betette a videót, ide-oda tekergette. – Ez az!

Csempézett medenceszél, meztelen női felsőtest. A kamera ráközelített a fejre. Nagyítástól duzzadt száj, óriási nyálcseppek, hatalmas, csillogó fogak és valami vastag, amit a szájából ki-be mozgatott. Szőrös test, egy letolt fürdőnadrágos férfi.

Az ujjammal zavartan köröket rajzolgattam a fotel plüss virágmintái köré. Mi ez? És mitől olyan érdekes?

A kamera a víz felé fordult. Vízbe lógó női lábak, köztük egy férfi fej. Hajszálak, csupasz bőr, lifegő, uszonyoszerű valamik, köztük csúszkáló rózsaszín nyelv.

Felfordult a gyomrom. Kirohantam. Senki se vette észre. Igézve nézték a filmet.

A konyha berendezése szellősebb volt. A falon tájkép, az ablakban néhány hervadozó fűszernövény. Alattuk az elmaradhatatlan csipketerítő. Felhajtottam a maradék Coca-Colát. Az émelygés lassan elmúlt.

A nappaliból mély férfi horkantások, női nyögések, és Gáborék kíváncsi, izgatott hangja. Aztaaa! Hogy nyálja! Tudjátok, azt hívják csiklónak. Uh, milyen melle van! A puncija se semmi. Omg, mekkora farka van! Jó mélyre letolja. Óó... Oh no... Fucking! A 20th Century Fox fanfárfjai, majd egy film főcímzenéje.

Visszaosontam a szobába. Gábor háttal állt, dühösen ide-oda tekert, hátha talál még valahol fateri örökséget. A bátyám és Misa, a látásból ismert srác őt figyelték. Palkó viszont észrevett.

– Mi van, Döncike, nem tetszett a műsor?

Misa is rám borította a csalódottságát.

– Kisfiú. Nem is tudja, mi az, hogy baszni – az utolsó szónál a hangja szinte ünnepélyessé lágyult.

Gábor kikapcsolta a videót, vigyorogva hátrafordult.

– Mindjárt csinálunk olyat, amit te is élvezel.

Először rokonokat, ismerősöket tárcsáztunk. Ha felvették, leraktuk. Néhányat többször is hívtunk. Élveztük az egyre türelmetlenebb, dühösebb „halló”-kat.

Aztán találomra nyomkodtunk számokat. Volt pár téves, de a legtöbbet felvették. A Blue Chip, ez esetben Gábor elismerő hátba veregetése, Palkóé lett, mert egy hatalmasat böfögött a telefonba. Találtunk egy üveg Fantát, és versenyt böfögtünk a kagylóba. Pár öblös nekem is összejött. A bátyám, ahogy egy kezdő hauser a válságban, hosszan rákészült, de csak egy nyekkenés lett belőle. Jól kinevettük.

Miután a Fanta elfogyott, tölcseírszerűen befogtuk a telefont, és elmélyített hangon szóltunk bele. Hello, baby. Szevasz, köcsög! Ide a pénz! Kurva anyád. Fasz vagy. Kell a pinád. Nem értettem, mire jök ezek a mondatok, de izgalmas, cinkos, felszabadító volt káromkodni. Olyan, mint a kapuba kiállni.

Aztán Gábor beütött egy számot, és a kezembe nyomta a telefont.

– Tessék, rendőrség.

Levegőt sem mertem venni, csak tátogtam. A rendőr türelmesen ismételte.

Ijedtségtől merev kézzel elhúztam a fülemtől a kagylót, majd egyre gyorsuló mozdulattal lecsaptam.

Egymást hergelő, kaján röhögés. Betojtál a rendőr bácsitól? Beszarok, felhívta a rendőrséget! Berezeltél, öcsi? Hát ez baró! Ne félj, nem harap a bácsi.

Megcsörrent a telefon. Ijedt, várakozó csend. A telefonra néztünk, aztán Gáborra.

– Na, mi lesz? – dőlt hátra kajánul. – Vedd fel!

Viszkettem a kíváncsi, méregető pillantásoktól. Szemkontaktust kerestem: Kérlek, ne! Segíts! Gábor vigyorgott. A bátyám szégyenlősen félrenézett. Majd egy aprót bólintott.

Felvettem. Mennyivel vékonyabb, kisfiúsabb hangom van, mint a többieknek.

A rendőr most szigorú, drótháló hangon tett helyre. Már többször figyelmeztetett. A rendőrség száma nem játék. Én nem, én előbb is csak véletlenül. Elcsuklott a hangom. Az arcom megremegett. Vigyorogni akartam, mint a kínos helyzetekben mindig. Beharaptam a szám, de a vigyor megállíthatatlanul nyújtózkodott. És a háló nem engedett. Kisfiam, ne neved, ez nem vicc! Nem ez az első eset. Ha még egyszer megtörténik, beszélünk a szüleiddel.

Balra-jobbra hintáztam a lábamon. Össze se raktam, hogy a telefon alapján azt hiszik, Gábor vagyok. Csak az visszhangzott a fejemben, hogy a szüleim megtudják. Apa dühös lesz, anyu csalódott. Nekik én voltam a jófiú, aki mindent úgy csinál, ahogy kell, azt mondja, amit kell, a feladatuk pedig az, hogy ilyen is maradjak.

A telefon alatti csipketerítőt matatva azt motyogtam, hogy tényleg véletlen volt, és bocsánat. De a drótháló csak lassan engedett. Tudjuk, hogy hol laksz. Tudod, mit kapnál, ha elmondanánk a szüleidnek? Többet ne csináld!

Tudtam, hogy korábban nem én voltam, a felelősség mégis a vállam közé nyomta a fejem. Ezt jelenti a gang? Közös büszkeség, közös szégyen? Futottunk versenyt, kosaraztunk, feljöhettem Gáborhoz. Már közéjük tartozom? Vagy ez lenne az utolsó próba?

Letettem, a többiekből pedig felszakadt a röhögés. Már a telefon közben hallottam a hüppögéssé fojtott kuncogást, de nem fogtam fel.

A telefon csattanva szétterült a földön, ahogy kirántottam alóla a csipketerítőt, és gombóccá gyúrva a bátyámhoz vágtam. A faasztalkát pedig Gáborra rúgtam.

A lépcsőházban is hallottam a bugyborékoló, csukladozó, károgó hangokat. Futottam. Ha most versenyeztünk volna, győzők.

Lihegve, a bordámat nyomkodva fékeztem a kapunk előtt.

És most? Csöngessek? Anyuék azt hiszik, otthon vagyok. Vagy már rájöttek, hogy nem? Az előszobában várnak? Mit mondjak, hol voltam? Rettegtem az újabb fejmosástól. És ha csak felcsöngetnék, de nem szólnék bele? Az nem jó. Azt hinnék, besurranó, vagy az utcagyerekek vicsellődnek.

De itt se maradhatok. Az utca már mást jelentett. Csak egy labda voltam a nagyok játékában.

Nyílt a kapu. Az egyik új lakó. Rám mosolygott, köszönt. Megfogtam a kaput, de a megkönnyebbüléstől túl gyenge voltam. Majdnem becsukódott. A férfi átnyúlt a fejem fölött, és fogta, míg bementem.

A kapu becsapódott. Hallgattam, ahogy a távolodó óriással együtt lassul a lélegzetem.

A másodikon behallgatóztam az ajtónkon. Semmi. Zajtalanul kinyitottam, belestem. Kapucsengő, fa fogasról lógó kabátok, alattuk cipőszekrény, rajta anyu táskái. Nincs mozgás.

Beosontam. A konyhából edénycsörömpölés és a csütörtök délutáni rádiókabaré foszlányai. Lábujjhegyen bementem a nappaliba. Apa a hálósobájukban telefonált. Négykézláb, nehogy észrevegyen, elmásztam a heverő mögött, be a bátyámmal közös szobába.

Később ő is hazajött. Neki nem kellett osonnia. A szobában vigyorogva büszkélkedte, meggyőzte Gáborékat, hogy máskor is mehessek.

Soha többé nem mentem. A kapuban se játszottam többé.

A jelenbe anyám rekedt, nyúlós hangú „Te vagy, Dönci?”-je cibál vissza. Választ sem várva, már nyomja is a beengedő gombot. Már nincsenek se besurranók, se utcagyerekek. Csak modern lakók, modern, vagy legalábbis felújított házakban.

A kapu becsapódik, a sötét, hűvös, szeméttároló szagú lépcsőház pedig ugyanazzal az anyai öleléssel fogad, mint huszonöt évvel korábban. Mikor a kriptográfia és az utca neve örökre megváltozott.

Keszeg Tibor

DENGEL BÁCSI

A Lufthansa Dortmund–Nagyszeben 3011-es járata finoman ereszkedett a leszállópálya felé. Dengel bácsi mosolyogva követte a gép ablakán a Fogarasi-havasok vonalát, távoli csúcsok hősipkáin gyönyörködve. Ifjúkori sítúrák jutottak eszébe, majd a kamaszkorú fiaival való versengés az egyre nehezebb pályákon, amelyekre felesége, a fiúk anyja már nem is merészkedett, de mindig erős szívdobogással várta őket az érkezésnél, sokdioptriás szemüvegét törülgetve: – Már nem tudlak titeket megkülönböztetni egymástól – mondta elérzékenyülve. Ez a mondat cseng most is a fülében. Sok év telt el azóta, és most látogatóba jött haza.

*

Sok-sok évvel ezelőtt, egy napos délután zajosan, nagy kedvvel, szinte futva rugdalták a sárga avart a kiskamasz srácok a temetőszéli ösvényen, a dombtetőre igyekezve, ahol a gazdátlan és előregedett gyümölcsös almafái egyre több száradó ággal jelezték, hogy számukra eltelt az az idő, amikor gondos gazdákhoz tartoztak, még a mezőgazdaság szocialista átszervezése, azaz a kollektivizálás előtt.

A sor végén zöld kalapos idős férfi, vállán kétsövű vadászpuskával, pórázon német vizslát vezetett. A kutya hol előtte, hol mögötte lépkedett, de láthatóan erőtlenség, elgyötörten. Öreg volt és bal hátsó lábára sántított, mióta pár hete egy teherkocsi majdnem halálra gázolta.

A gyümölcsösben a fiúk gyorsan elszéledtek, egyik az almafára, a másik egy öreg körtefára kezdett mászni, amikor két puskalövés hallatszott egészen közélről, abból az irányból, ahonnan jöttek. Visszarohantak a gyümölcsös szélére, és megrökönyödve látták, hogy a vadász nekitámasztotta a puskáját a diófának, aztán lassú lépésekkel elindult a pár méterre fekvő élettelen kutya felé.

– Dengel bácsi kért meg erre – mondta, mielőtt valaki megszólalt volna. Erre kért, mert nem tudott jobb megoldást, és nagyon sajnálta Jekyt fájdalomai miatt.

A fiúk percekig döbbsen, szótlánul szórták a száraz leveleket a kutyára.

Másnap délelőtt, amikor már az iskolában voltak, Dengel bácsi fogott egy ást és felment a dombra, a gyümölcsös széléig, az öreg diófához, amelynek egyik lefelé növő erős ágára a fiúk néha kötelet hurkoltak, és ezen jó nagyokat lendülve hintáztak. Moldovan, a vadász itt végzett a kutyával. A fa közelében hamar észrevette a falevelekkel betakart halmot, a kutya tetemét, amit a porhanyós földben percek alatt elásott.

– Sajnálom, barátom, de hidd el, ez neked is jobb így, megszabadultál a fájdalmaidtól, de emlékezni fogunk rád, jó kutya voltál – mondta a végén elérékenyülve, és kemény férfi létére elsírta magát.

A negyedben mindenki ismerte Dengel bácsit, a kertészt, a városból is sokan, hiszen mindenkinek előbb-utóbb szüksége volt néhány szál virágra, esküvői csokrokra vagy temetési koszorúkra. Ismerték basszus hangját, amikor az udvaráról teljes hangerővel kiáltotta, főleg, amikor a fiúk kisebbek voltak, hogy: – Bautzi, Hansi, hazafelé! Bautzi, Hansi, hazafelé! – így, kétszer, és ez elhallatszott legalább fél kilométeres körzetben, és a fiai bármerre voltak, hagytak csapot-papot, játékot, és indultak haza.

Sokan odaköszöntek neki, amikor a kertben dolgozott, gyakran váltottak pár szót vele, mert a járda ott fut legalább harminc méteren a kertje mellett. Zimfertnével szászul beszélt az alacsony drótkerítés fölött, és hangosan, mert az idős nő kissé süket volt, de amikor a járdán odaért Molnárné, aki a zöldségpiacról cipekedett, átváltottak magyarra:

– Megint cipel, drága Molnárné?

– Magától nem akar jönni – fújta ki magát Molnárné –, de már lassan otthon vagyok.

– Aztán üdvözlöm a nagyságos asszonyt – mondta elköszönésképpen Zimfertné.

Az idős, ősz hajú, mindig sovány Kerekes bácsi könyvelő volt az üveggyárban, de már rég nyugdíjas, naponta hozta ebédjét csinos kis ételhordójában a gyár konyhájáról, legalább tíz éve. Ő is átköszönt a kerítésen.

– Minden jót, Dengel úr!

– Jó napot, jó napot! Hogy van Kerekes bácsi? – kérdezte magyarul a kertész.

– Majdnem jól. Hozom az ebédemet – válaszolta mosolyogva az öreg, és ment is tovább.

Zimfertné még mindig mondaná a magáét, néha a szovjet lágert is meri már említeni, ahol nehéz három évet töltött, mert a szászok is cipelték a Führer bűnét, akarva-akaratlanul, de most éppen másról beszél:

– Képzelve el, Herr Dengel, a lányom, Marichen megint kibékült azzal a részeges regáti pincérrel, és oda akarnak költözni hozzám, albérletbe. Hát aztán én már mondtam neki, te Marichen, mit gondolsz... – de nem fejezhette be, mert sietve odaért a testes Crețuné, és románul sürgette.

– Haide, doamna Zimfert, că se termină pâinea. (Jöjjön, Zimfertné, mert elfogy a kenyér).

Ilyen beszélgetések hangzottak el szinte naponta, de Dengel úr nem unta, és gyakran viccesen tudott válaszolni: – Nu-i bai, o să faceți o mămăligă bună, că aia nu ingrașă. (Semmi baj, majd főznek egy jó puliszkát, mert az nem hizlal.)

Más alkalommal, amikor Dengel bácsi a sarkon lévő talponállóra ment át cigarettáért, erős dohányos lévén, egyik asztalnál Lakat Kálmán, a festő mosolygott feléje, láthatóan nagyot biccentve, hiszen ismerte a kertészt. Ott állt egyedül az asztalnál, kezében krigli sörrel, előtte az asztalon egy üres és legalább fél tucat habos, érintetlen kancsó várakozott sorára. Azért ilyen sok, mert a biztonság kedvéért a festő egyszerre megvette a megszokott adagját, nehogy elfogyjon közben, ami bármikor megtörténhetett.

– Jöjjön egy sörre, Dengel úr – invitálta a festő.

– Köszönöm, köszönöm, biztosan jólesne, de most nem lehet, nagyon sietek, várnak a kuncaftok.

Volt úgy, hogy az édesanyja Hansit átküldte a kis élelmiszerboltba, amely akkoriban eléggé szegényes kínálatú volt.

– Mit adhatok? – kérdezte Grünner bácsi, simítva egyet vöröses, gyérülő sörtéjén.

– Olajat – válaszolta röviden Hansi.

– Az most nincs.

– Egy darab margarint – folytatta a gyerek.

– Nincs – mondta Grünner bácsi egy fokkal dühösebben.

– Enriló kávé.

- Az sincs - kiáltotta kipirulva Grünnér bácsi, és ez már olyan hatással volt Hansira, hogy azonnal kiszaladt a boltból.

- Anya, ha mégis kell, én inkább máshova megyek vásárolni - morogta bosszúsan Hansi.

Akkoriban mesélte el nevetve Dengel bácsi egy protekciós rendelés történetét a városi gazdaboltban, amit tegnap hallott. Minden boltban voltak protekciós törzsvendégei is, a párttitkártól a fogorvosig, vagy esetleg fordítva, egészen ilyen-olyan mesteremberig, attól függően, hogy kinek mi és ki volt a fontosabb. Azon röhögött az egész város, amikor a városi pártbizottság titkára, Boilané kifizetett és félretétetett egy pazar csomagot, amiben csokoládé, kávé, téliszalámi és egyéb finomságok voltak, amelyek mindenikéért külön-külön is hosszú sorok alakultak volna. Ezt azonban madam Boila (így emlegették a városban) a sorban állók szeme előtt nem akarta átvenni, ezért meglehetősen hangosan mondta az elárusítónőnek, hogy kora délután eljön valaki a csomagért. El is jött valaki úgy egy óra körül, és elvitte a csomagot, csak hogy az igazi küldönc kettő után érkezett, amikor az értékes batyunak már csak hült helye maradt. Az elárusítónő kikerekedett szemmel vette tudomásul a leleményes átverést, hebegett-habogott, és nem derült ki soha, hogy ki volt a szemfüles átvevő-átverő. Csak hát ilyen huszárvágás nem sok történt.

A nagyobbik fiú, Bautzi (Sebastian beceneveként) az autóvillamosságot tanulta ki. A baráti körből is gyakran fordultak hozzá segítségért, nagyrészt a Dacia gépkocsi-tulajdonosok, és ez egyre többet hozott a konyhára. Vidéki, szorgalmas szász lányt vett feleségül, és sok más, főleg szász barátaihoz és családokhoz hasonlóan egyre jobban foglalkoztatta a Németországba való áttelepülés, egy jobb élet reményében.

A négy évvel fiatalabb Hansi a gazdasági líceum elvégzése után csinos román lánnyal kezdett járni, nagyon egyeztek, és együtt képzeltek el a jövőt. A lány apja, a helyi kórház belgyógyásza nem lelkesedett a kapcsolatukért, de végül ő is elfogadta Hansit, és pazar esküvőt rendezett, sőt a fiatal pár nászajándéku megkapta egyelőre, ahogy ő mondta, tágas házának emeletét. Hansit nem érdekelte az áttelepülés, ő maradni akart. Gazdasági tanulmányainak és főleg apósa közbenjárásának köszönhetően a városháza gazdasági osztályán kapott munkát, ahol a demokratikus imázs kifejezéseként jól mutatott a kisebbségi munkaerő.

A nyolcvanas évek második felében tragikus csapás érte a családot. Dengel bácsi feleségénél előrehaladott petefészekrákot diagnosztizáltak, és a terápiás erőfeszítések ellenére is egy év múlva elhunyt.

Az ország „aranykorát” a lakosság egyre nehezebben élte meg. Morgolódni csak ismert, baráti vagy családi körben mertek az emberek, ellenkezni, lázongani nem lehetett, mindenki félt. Kiterjedt megfigyelési hálózat működött, amelyről valamilyen szintig csak a rendszerváltás után derülhettek ki részletek, de sok minden továbbra is homályban maradt, és bizonyára marad is.

Bautzi gyakran mondogatta apjának: – Rokonaink, ismerőseink mind áttelepültek, mi mire várunk? A kondukátor által kihirdetett aranykort millióan várjuk, de amiben élünk, az halvány lenyomata sem annak, még csak hamis aranyból sincs, ez vacak pléh, ez az üresen kongó polcok kora. Hansi itt is boldog, neki itt is jó, ha pedig nem, majd jön utánunk.

Ennek ellenére Dengel bácsi nyugdíjas özvegyként is inkább maradt volna. Kertje, virágai, eddigi élete és minden, ami körülötte volt, amiben élt, ide, ehhez a földhöz kötötte. Nem vonzotta a nyugati világ.

Aztán ahogy lenni szokott, meg kellett osztani a vagyont a fiúk közt, ezért, mindjárt a rendszerváltás után, fájó szívvel eladták a házat és a kertet, a virágok üvegházával együtt. Nem a legjobb áron, de a lendületük már nagyobb volt, mint általában a bölcsességet termő türelmük, és rövid idő alatt Bautzi a nejével és Dengel bácsival áttelepült Németországba.

A nyugati világ gazdagsága, kényelme és rendje lenyűgözte őket, annak ellenére, hogy hosszú hónapok teltek el, míg a végleges lakóhelyükre kerültek, egy háromemeletes tömbházba. Dengel bácsinak az első emeleten egy kisebb apartmant, Bautziéknak a második emeleten egy nagyobb lakosztályt utaltak ki. Az egész tömbházban, sőt a mellettük levőben is gyakran többgyerekes áttelepültek voltak a lakók.

Bautzi egy autószervezben kapott munkát, tanult szakmájának megfelelően, a nejét pedig eladóként vették fel egy sporteszköz- és kerékpárszaküzletbe.

A kis családnak, beleértve Dengel bácsit is, legnagyobb fájdalma az volt, hogy nem születik a gyerek, az unoka. – Légy türelemmel, apám, kezelésre járunk – vallotta be Bautzi.

A település rendezett, csendes, nagyobb község volt, tiszta járdákkal és utcákkal, több üzlettel, bolttal, az ablakokban virágos ládákkal.

Dengel bácsi szinte naponta hosszasan elidőzött az épületek, a kirakatok előtt, próbálta eldönteni, hogy miben különböznek ezek az otthoniaktól. Csodálta a virágokat, és megállapította, hogy ezek, néhány kivétellel, azonosak az otthoniakkal. Álmában is sokszor foglalkozott velük, de mindig a régi, az otthoni üvegházban találta magát, ott locsolta, permetezte őket, csokrokat, koszorúkat kötött, érezte friss illatukat, és mindig szomorúan, nagyon szomorúan ébredt. Bánta, hogy álmából felébredt, hogy egyáltalán felébredt.

Gyakran kisétált a helyi, németes pontossággal rendezett, gondozott temetőbe, és minden alkalommal elolvasta a neveket a sírokon. Aztán csalódottan visszaindult. Csalódottan, mert szeretne volna, ha a felesége sírja is ott lenne. Akkor legalább nem érezné magát ennyire egyedül.

A sírkert kapujában gyakran találkozott egy idős, kissé sántító hölgygel, akit már többször látott az egyik sírnál, legutóbb köszönt is neki: – Guten Tag – amire a hölgy is visszaköszönt, ugyanígy. Ment is tovább, azon morfondírozva, hogy mi mást is mondhatna, vagy mit kérdezhetne, azt, hogy kihez jön? Elolvasta a síron lévő nevet: Schmidt Klaus, aki bizonyára a férje volt. Csak úgy rákérdezni? Még nem. Talán majd máskor.

Gyakran jutnak eszébe a régi, közvetlen, egyszerű, hétköznapi beszélgetések a szomszédokkal, és egyre jobban érzi, hogy ezek hiányoznak legjobban a kitelepülés után. Ilyenekre nem került sor az új hazában, sőt a második szomszéd nevét sem tudja.

*

Itthon van hát. Érkezése másnapján Dengel bácsi bekopogott az evangélikus parókiára, egy évre előre kifizette felesége sírjának adóját, aztán a gondnoktól engedély kért, hogy felmehessen a templom zöldcserepes ferde tornyába, ahol eddig még soha nem járt, és ahonnan pompás kilátás nyílik minden irányban a városra, a főtérre is, ahol annak idején, sok évvel ezelőtt, a fiatalok, a szerelmesek, de sok idős pár is karonfogva, sétálva körözött, főleg vasárnapi délutánokon a rózsákkal teli, szökőkutas, zöld pados park körül. Ez volt a kedvelt promenád. Most szinte embert nem látni a főtéren vasárnap délután.

Amikor lejött a toronyból, átsétált a parkon a Pirosnak nevezett cukrászda felé, amely sok évtizede fogadja látogatóit... Generációk

váltották egymást azóta, de túlélte a főtér minden átalakítását. Nem úgy a mellette lévő könyvesbolt, amely a múlt század ötvenes éveitől a város gazdag, egy ideig egyetlen könyvesüzlete volt. Fiai is ott vásárolták meg annak idején a tankönyveket, a tanszereket, de leginkább szépirodalom, tudományos könyvek, gyerekirodalmi kötetek sorakoztak gazdagon a polcokon. Ezek eltűntek. Dengel bácsi keserű szájjal nézte a két nagy kirakatban lévő ruhadarabokat, amelyeknek nyilván semmi közük nem volt a könyvekhez. Így aztán a cukrászda lett a nyerő, igaz, a tapéta már ott sem a régi, de az illat kellemes, az arcok ismeretlenek. Rendelt egy krémest, de nem franciát, egy kávé, és egy sarokasztalhoz ült. Próbált arra emlékezni, hogy vajon mikor volt itt utoljára, és ebbe belemélyedve eljutott a végső kérdésig: járt ő itt egyáltalán?

A kávézás után elsétált a közeli zöldség- és virágpiacra, vásárolt egy csokor fehér bazsarózst, és kiment a szász temetőbe, a neje sírjához. Senki nem volt a sírkertben, a csendet csupán az egyik öreg platánfára szálló és karattyoló varjak zavarták. A sírok már kevésbé voltak gondozottak, és nem volt rajtuk friss virág. Már csak ősszel, Minden-szentek napján, világításkor fog a városban maradt néhány szász gyertyát gyújtani a síron.

– Eltelt az idő, és nehéz lehet ez a nagy csend is számodra... és virág sincs körülötted, pedig május van, de már nem sokáig leszel egyedül – dörmögte a csokor elhelyezése közben Dengel bácsi, és sokáig nézte azt a mosolygós fényképet a márványkeresztben, majd elindult a kijárat felé. A kapu közelében nagy rakás kiszáradt fahasáb és rönk sorakozott. A temetőben kiszáradt fáknak is ez a sorsuk. Kiválasztott egy jó arasznyi tuskót, és a táskájába süllyesztette.

A délutáni nap el-elbújt a temető lombhullató és fenyőfái közt. A temetőn kívüli lépcsősor felfelé vezetett, és hamarosan ahhoz az ismert ösvényhez ért, amely a dombtetőre, a gyümölcsöshöz vitte. Felért az öreg diófához. Nagyot szippantott a fák virágillatából, majd énekelni kezdett: „Már itt van a május, a fák rügyesek, / üljön csak a házban a gondba-veszett; / míg fellegek úsznak a mennyeken át, / elmém tovavonja a messze világ. / Őrizze apámat, anyámat az ég! / Jobb sorsot ígérhet a messzi vidék!”

Közben táskájából elővett egy hegymászókötelet, amelynek egyik végén hóhércsomó volt, aztán a tuskó került elő. Végül zakója belső

zsebéből címetlen borítékot vett elő és a táskába tette. A második lendítéssel a kötel átrepült a diófának jól ismert, lelógó vastag ágán, aztán még egyszer átdobta, és addig húzta a kötel végét, amíg a hóhércsomó megfelelő magasságba került, végül dupla hurokkal rögzítette a kötelet, és hangosan énekelve fellépett a tuskóra.

Határőrség járőrök, 1900

Kristó Tibor

UTAZÁS

mintha más égtáj alatt történne
összefutnak a nyílegyenes sínek
amint beérnek a kicsi erdős ligetbe
pedig a párhuzamosak
a végtelenben találkoznak
bizonyította be a nagy magyar zseni
a fiúk pedig vonattal szerettek volna utazni
először életükben
üldögéltek a dohos szagú váróteremben
ki-kilesve az ablakon érkezik-e már
apjuk otthonukból ragadta magával őket
miután összekülönbözött anyjukkal
világgá megyünk kiáltotta vissza elmenőben
még a kaput is nyitva hagyta maguk mögött
a peronon várták a vonatot
a fiúk izgatottan lesték érkezését
a mozdony sípolása jelezte közelségét
már érződött a sínektől áthevült kerekek szaga
akár a kovács kalapálta vasé olyan volt
mintha langymeleg szellő lengedezne
apjuk kézen ragadta a két fiút
megyünk haza ráncigálta maga után őket
bámulták a vasút utca lakói
nem tudták mire vélni a dolgot
hiszen az imént elmenőben voltak
otthon még nyitva találták a kaput
tudtam hogy érkeztek nem csuktam be
na jól megjártátok s jó hamar
ölelte magához az anya
megszeppent gyermekeit

HÁTSÓ UDVARON

hátsó az udvaron egymás hegyén-
hátán a gyermekek alul a lányok
felül a fiúk pokróc takarja őket
ostorral a kezében érkezik
az öreg a jóistenit ami kölyök van
ezen a világon még most is ilyesmin jár
az eszetek hát nem elegenden vagyunk
ezen a búval baszott világon
hát nem elegenden...

ARANYÁROK

ez volt a búvóhely
itt duzzogta ki magát
ha valamiért szidás érte
csakazértis itt az árokban
melyet aranyával bélelt ki a nap
s melynek partján sárga virág nyílt tavasszal
ősszel meg kikerics virított
jócskán a csűr mögött volt ez a hely
a patak rég kiszáradt árka
nyugalom fészke ringató ágya
terebélyes nyírfa terítette rá árnyékát
ki lehetett látni belőle
akár a lövészárokból
a benne rejtőző nem volt észrevehető
csak a civakodó szavak hallatszottak idáig
széljártához mérten még azok sem
gólya kapkodta fejét sáskaszezonban
néha eltévedt róka mentette bundáját
az őt űző kutyák elől a mezőben
bár tudta hogy a ravaszdi rosszban jár
mégis neki szurkolt: bár ne kapnák el az ebek

(egy alkalommal félfalunyian kergették az utcában
 megrekesztették s mégis megszökött előlük
 nyaklevest is kapott rókapártfogásért)
 könyveit a mart alá rögtönzött
 rejtekben tartotta
 ha megunta az olvasást
 az eget bámulta a felhők rajzolatait fürkészte
 aztán a kiskapun át elősomfordált az udvarra
 ahol apja vont a srégóra csavargás okán
hagyd már szólt közbe valahányszor az anyja
 aztán a békéltető nyár álmosító csendjében
 alább hagyott dühük
 elszentült a harag isten ege alatt

TÉ, A VAGÁNY

Hol fekete, hol meg kék színű szilonblúzban járt. Hosszú orrú cipőben, trapéz nadrágban. Kánikulában izzadt a divatos blúzban, mint a szekeres ló. Fontoskodott, mert fontosnak tartotta magát, mint akkoriban sokan mások. Tömött, barna haját kétfelé fésülte fején, télen sem hordott sapkát. Büszkén járt az utcán, hitte, hogy az újságokban megjelent írásait olvassák ismerősei. Pipát vásárolt magának, kihívóan pöfékelt, hátha felfigyelnek rá. De nem. Akkoriban nem volt szokás felfigyelni valakire, mert az, aki felfigyelt valakire, az már gyanúsnak számított a többiek szemében. Lehetett akár besúgó is. A kávéházban hallgatta az olcsó vicceket, olcsó kávé, olcsó konyak mellett. A rumot sem vetette meg. Néha ő is megpróbált vicceket faragni, ritkábban sikerrel, többnyire belebonyolódott. Akkoriban favicnek minősítették az ilyesmit, sajnálkozó arccal nézték a szófecsérlőt. Éjszaka is felkelt írni, néha jónak találta, amit írt, néha nem. S reggel mégis szemétkosárba dobta a kéziratot. Akkoriban Tom Jones és Gianni Morandi slágerei hangzottak a rádióból, számtalan esetben közkívánatra. Ritkábban Tina Turner, Szécsi Pál. Magánórákat adott. Egy középkorú nőnek lakásán magyarázta a matekot. A szép arcú nő jó formájú, asszonysága teljében úgy tett, mintha értené, amit mond. Van, amit ő

sem értett, de mondta. És mondta... A nő munkahelyén megkövetelték, hogy esti tagozaton érettségizzen. Mert csak így maradhatott funkcióban. Duplán fizette az óradíjat. Akkoron még nem érzékelte, hogy többet is elvárt volna a szépasszony. Pedig tanulhatott volna tőle. Lett volna mit, ráfért volna. De ő csak mondta és mondta, nem a leckét ... a magáét. Udvarolni sem tudott normálisan, félszeg volt ahhoz, romantikus történetekkel untatta a nőket. Akkoriban a nők mihamarabb férjnek valót kerestek, őket a realitások érdekelték. Unalmasnak találták a romantikus udvarlókat. Hamar le is rázták magukról. Szerelmes volt egy volt osztálytársnőjébe. I. nem tudott róla. Nem írt verset hozzá. Akkoriban a fákról is másképpen hullott az őszi levél. Nem volt divatban a szomorúság. Akkoriban...

VOLT IDŐ

akkoriban
olvastak az emberek
olyan mesét is
melyben a leleményes királyfi
megérkezik a halhatatlanságba
talán hitték is
még nem volt látható
képernyőn ama jelenet
ahhoz hogy ne hihessék
a rádió hallgatósága
szabócsalados hangulatban élt
az asszony nép virágos blúzt viselt
s nem esengett a fejkendőért
nyugalom hullámain ringott minden
az égette világon
nem vergődött a hal
ha fennakadt a horgon
a legyeket sem pallotta magáról
a legelésző barom
állt minden

állt az idő tágult a tér
talán ez volt az a krisztusi pillanat
amikor a lélek magához tért

most idegen itt minden már
fű fa bokor virág
árnyék sincs az udvaron
csend sem terpeszkedik illatozón
fölöslegessé vált a táj
az óra félrejár
unalmasan hanyagul
fordul át a nap a nyárba
a volt egyszer nem is volt

PER PILLANAT

a fotósok folyton lesik
mikor kaphatják lencsevégre
azt a *pillanatot*
forgolódnak körbe-körbe
helyezkednek mint focisták a pályán
nem számít ha lábujjadra lépnek
még elnézést sem kérnek
a tetőre is felmásznak
cserélgetik a lencsüket
fókuszálnak vállukon nagy masinákkal
hátha valaki végre
mégis eltalálná
s lencsevégre kapná
az Időnek ama pillanatát
talán nem is lenne jó
mert akkor napsütésben is
befellegezne a fényképészetnek
értelmét vesztené a szakma
nem lenne már varázsa

nincs Idő
újabb pillanata sem lehet
mert ami már volt sem eshet
lencsevégre
hiába keresik a fotósok
azt a pillanatot
az a pillanat már rég megtörtént
nem lehet már tetten érni
nincs olyan hogy *na végre*

HAZÁIG

előttem sorompó
tolatok
a megszabott távnál
hosszabbra sodródom
ütközöm
rendőr int utcaközön
lerobbanok
biciklin pedálozok
leblokkol taszítom
szervizelőt keresek
régimár a járgány
nincs hozzá alkatrész
telefonálnom kellene
hogy kések de honnan is
de kinek hová mivel
gyalogolok
elérek egy házig
mégsem érek hazáig
felriadok

ÁRNYÉKJELENBEN

restellem ha magam sétára fogom
én aki jártam fürge lábakon
dupla adagban nyeltem levegőt
hogyan táplálhassam a bennem létezőt

úgy érzem kétszer ennyit éltem
a nem létezőt is magaménak véltem
napjaim nyaramba akként hullatom
akár szirmát vesztő rózsza sírhantodon

hiszem a főnév igazát kitartón
nagy csendességben porban sárban hóban
igék érkeznek fáradt szárnyakon

árnyékjelenben búvok szégyenletesen
hunydíjat játszom én a sose hunyó
mikor kapnak el folyton azt lesem

GÓLYÁK A KÚRIÁN

Egy régi zenei rendezvény margójára

mintha ősi fészkeket
próbálnák visszafoglalni
ahonnan elhessentette őket
az omlatag idő
csak egy távoli rokonuk
árválkodott még a kúrián
el sem röppenhetett
a bárói blazonról
a fél lábon ácsorgó
átlótt nyakú daru
nem rokonhívásra történik

újabb honfoglalásuk
a romjaiból újjáépült kúria
vonzza vissza őket
serkenti génjeikben a honszeretetet
pedig éltető terük
a békás siklós közeli nádas
már csak nevében az ami volt
jönnek röpködnek kelepelnek
a vadonatúj kúriatetőn
fészket rakni akarnak talán
vagy keresni azt visszafelé az időben
de hogy volt-e fészek a kúrián
arról nem szól írás
talán az a rideg rokon
lehetne koronatanúja
mely egyet sem lépett soha
még csak nem is röppen
a nemesi címeren
ahol oly nagyon magába feledkezett

s már nem csárdást roznak
az udvari népek
körtáncot lejtének
dorombra magyar dudaszóra
tekerőlant hangjára
török sípra nádi hegedűre
a kúriadomb aggastyán fája körül
s a tetőre egy újabb gólya
röpül víg kelepeléssel

ROZSDA ÜL A VÉN MOZDONYON

vonatot sem kell már várni
nincs késése ha van is mindegy
peronon sem kell már állni
bárki jöjjön is egyre megy

a vonatnál nincs kit várni
nem érkezik haza senki
nem kell cipelni csomagot
kísérgetheted magadat

rozsdául a vén mozdonyon
gyomot termő állomáson
nincsenek már várakozók
integetők sem búcsúzóik

Debrecenbe kéne menni
pulykakakast kéne venni
diósgyőri sínen szaladt
de már nem jár a vén vonat

a sín mozdony nélkül maradt

ABSZURD BEMUTATÓ

kalapos nagysága
szemétkosarat tölt fel könyvekkel
a járdaszigeten
ez a mániája
a szerzők neveit
könyveik címét is
hangosan sorolja
mintha
bűnösök neveit olvasná
közönsége is van
páran köréje gyűlnek
senki nem szól hozzá
nyári langy melegben
hallgatják a felolvasást
taps nincs

FEHÉR CICÁK

tetőtől talpig fehérbe öltözve
fez-szerű sapkája szintén fehér
fehér cicákat etet
a diliház kórházának udvarán
mindennap estére járó időben
majd megveti hátát
az odvas vén fenyő tövének dőlve
összefogott tenyerekkel hosszasan imádkozik
akkor is folyton égre tekint
ha a napot nem látja
mint arab a sivatagban
pedig azt keresi folyton a *leszentülőt*
a cicák szájukat nyalva nyújtózkodnak mellette
látványosan gömbölyödnek
a betegek az ablakokból figyelik
elképedten a rácsok mögül
nem látja őket nem is akarja
ő is köztünk való lesz
eljön annak az ideje
az éjjel is ágyam alatt masíroztak az egerek
s ez itt... ez a hüje
mintha ezt mondaná egyikük
megtűzve darabos gesztusokkal
a fehér cicák figyelmesen követik
a kapu felé tartó fehér alakot
aki szerintük majdnem olyan mint ők
csupán növetelre nagyobb
macska mint milyenné ők is lesznek
visszaint a cicáknak kifordul a kapun
a portás fintorogva szalutál neki

VÁSÁRNAP

már a mézet is hígítják
hallod a mézet is
a puha paradicsomot felpumpálják
injekciós tűvel fecskendezik bele
mit hát vizet
éjszakánként ügyeskednek
hogy reggelre piacosak legyenek
tapintsa meg naccsága
még hajnalban szüreteltük
egészen friss
azt a standot kerüljed
attól se vásárolj salátát
előzetesen vízbe áztatták
a tegnapról maradt fejeket
úgy tűnnek mintha harmatosak lennének
nézd ott a vinetéket
kivikszolva fényes feketére
mint nagyapám csizmái
kipukkadnak a sütőlemezen
hamar elfolyik vizük
akár szülés előtt a magzatvíz
a dióbeles standon
folyton galambok legelésznek
oda piszkítanak
az árus folyton púposítja a dióhalmot
figyeld csak...

tolong a nép a piacon
szerdai nap van
vásárnap

KERESŐ

mindenhol kereslek
s te nem adsz jelt magadról
mért kell gyanakodnom
hol vagy s én hol vagyok
játszi angyalaid
sorra kiröpültek
s felcsaptak ülünek
fecskék s gólyák híján
az eget uralják

A cs. és kir. 82. gyalogezred katonája, 1900 körül

Debreceeny György

NEM MÉSZ KI SEHOVÁ

leülsz és nézed az ürességet
bámulod a fehér papírt
pontosabban a monitort
mert már régóta arra írsz
pedig volt mikor fehér papírra
vagy vonalas füzetbe írtad a verseidet

leülsz és addig nem mész sehová
amíg a verset meg nem írtad
január huszonkettedikén
a magyar kultúra napján
valaki kertjében nyílik a hóvirág
micsoda összevisszaság

nincsen már későn és korán
addig ki nem mész sehová
amíg a monitort
hóvirágokkal tele nem írtad
bámulod a monitoron
a balkáni pompás hóvirágot

a redőslevelű a levantei
és a kikeleti hóvirágot nézed
maszkolsz és nem mész sehová
csak a monitort bámulod
kulturáltan a magyar kultúra napján
január huszonkettedikén

csak az ürességet
csatatereit és halottjait

sebesültjeit rokkantjait a kultúrának
és a mintoron a korai hóvirágot
de nem mész ki sehová
és nem jössz vissza sehonnan

*Bors Ágoston, a magyar királyi 24. honvéd gyalogezred zászlósa
az első világháború idején*

Endrey-Nagy Ágoston

AZ ÉBRENLÉT FIA

Szülei gyakran hagyták magára,
de bal lábánál mindig ott ácsorgott a félelem.
Lenyúlhatott volna megszimogatni, de a durva
bunda érintésének bizonyosságát nem akarta átélni.

Eleinte hitte, rémálmai az ébrenlét folytatásai.
Évek múltán is összefüggést gyanított. Ezek
az álmok elborzasztották szűz gyerektudatát,
pedig: meztelen kobold szórt rá pirospaprikát,
pulykaemberek csiklandozták pucér fenekét.
Azóta sem jött rá, minek a lenyomatai voltak.
Tíz évvel később olvasott az elméletről, mely
szerint álmunkban egy párhuzamos univerzumbeli
önmagunk életét éljük. Mindig könnyesen ébredt.

Félt a holdas éjszakáktól, mert a hold
előcsalogatta a kert árnyait. Nem a
hamisciprusok fekete tükörképeitől
rettegett, amik kíváncsi nyelvként
nyúltak az ablaka felé, hanem a szájtól,
ami a sötétség centrumában rejtőzött.

Szerette a havat, mert kiradírozott mindent; főleg
a sűrűn hulló porhónak örült, a süketnéma tájnak,
olyan volt, mint kitátott szájban a soha fel nem
szakadó ordítás. Boldog volt a fehér ürességben.
Bármit mondhatott, tehetett volna, a hó betemette.

Mégis a tavaszt szerette legjobban. Egyszer
a kerti tóban hatalmas nyálkacsomót talált:
békapetéék zselégyöngyei tapadtak össze
kocsonyás fürtté. Nyugtatta kezét, ahogy

beletúrt, szétválasztotta, szétszaggatta.
Ahogy bőrét összehúzta a száradó nyálka,
megértette, milyen perverz a tavasz,
milyen perverzzé teszi azt, aki hozzáér.

Később rájött, hogy ha a szexualításban
a test jelenvalósága, a halálban pedig a test
pusztulása burjánzik, úgy a tavasz nekrofilia;
áldozott neki, békákat vert agyon, tojásokat
zúzott szét. Aztán várta a havat, de nem jött.
Ez izgatta: a tavaszi bűnök megmaradnak.
Ő is márciusban született.

Egyszer egy ibolyaszemű kislányt kergetve
megmagyarázhatatlan izgalmat érzett,
csodálkozott első merevedésén. Ahogy
látta horzsolt térddelel síró gyerektársát,
egyszerre megérezte a levegő édes illatát,
és még inkább feszült melegítőnadrágja.
Rájött, hogy ő is valaki rémálma.

Sajátjai hamarosan testet öltöttek:
nagyhangú fiúk lettek, akik ordibáltak
vele az öltözőben, nyurga lányok, akik
csipkelődtek vele, és félt tőlük. Azt kívánta,
foghassa egyszer keze közé a fejüket,
ne merjenek ellenállni, bármit tesz velük.
Haragja gyűlöletté nőtt, jobb keze alatt állt,
odvasfehér koponyáját odadörzsölte combjához.

Tíz évvel később egyedül maradt.
Két állata elbújt mellőle. Falat emelt:
rémképei valóságosabbak lettek, de
álmok maradtak, ébrenléte szigorú
ébrenlét, tévképzetek nélkül.

Bárkinek akar beszélni arról, mi vitte idáig,
milyen borzalom lapul foga közt, hajlataiban,
nem tud, mert akárhányszor próbál,
a tél hátulról szájára tapasztja tenyerét.

AZ EMLÉKEZETRŐL

El kell dönten, melyik mítosszal mit kezdünk.
Például: beszélgetünk róla. Problematizáljuk.
Filmet készítünk belőle. Elfelejtjük, a helyére
betolakodnak az érdekességek a hangyászsünről.
Megvitatjuk ökofeminista tanulságait. Elképzeljük
szereplőit meztelenül egy görcsfűz alatt. Vajon merre
iramlanak testükben a lángok? Vajon volt-e testük,
traumáik, történetük? Jelölők voltak-e csupán díszes
férfiregékben? Milyen felelősséggel tartoztak értük
a mítoszok? Hogy vonják ki magukat most ez alól?
Sok mindent lehet kezdeni a mítoszokkal.
Elsősorban a helyükön kezelni őket.
Rezervátumokban, boncasztalokon,
muzeológusok reflektorszeme előtt.
Akárhova is szállítják őket a felejtés
hatalmas konténerhajóin, tárolóikra
mindig ráírandó a neonsárga alapon
fekete figyelmeztetés: toxic waste.

AGANCSA HELYÉN

Fedje el nehéz időink, akár büszke dadogás,
a hó. Szokhatatlan helyzetek. Ahogy szinte
elégikusan elhagyja agancsát a szarvasbika.
A tanácstalan meredés, dermedt karom,
avar alól, a hó alól, alól, alól. Mert a szavak,
amiket birtokba vettünk, sosem voltak a mieink.

Új gyarmatokat fed fel az olvadás.
A hit fúrja magát hó alá, avar alá, alá, alá.
Egy kiáltásra nyitott szájban a sebezhetőség
lüktető membránja. Vörös. Lépted nyomán
és márciusi dágványban vörös lé buggyan
föld fölé, gyepe fölé, fölé, fölé.
Megleled a szavakat, kimondod
a borzalmakat, becserkészed,
leleplezed a félt vadat. Agancsa helyén
vér szivárogo. Évszakokon túli, a beszéd
szükségességén túli biztonságból nézed
apádat, áll az uralhatatlan változások
közepette, fehér sziromzáporban, tagjairól
már minden rémisztőt lemart az idő.

Székelly lovas íjász, 14. század

Demeter Arnold

SZENT BENEDEK

Beni az állomáson ül magában.
Motyog, néha hangosan válaszol.
Miért is lenne ez számodra érdekes,
hisz láttál biztosan látszólag árván,
szatyrokkal, éjjel kettőkor öregembert,
akinek valahol félreértették az életét.
Beni mosolyog, nyugodtan ül, büdösen,
nem első alkalom, hogy maga alá vizes.
Ha tapsolsz, visszatapsol, ha elhajítod
a kalapod, ugyanígy tesz ő is, ilyenkor
rád néz, majd visszazuhan olyan mélyre,
amit nem mutat ki semmilyen műszer.
A többszörösen elítélt Beni még most is
tölti a büntetését, és úgy ül, úgy vár,
úgy válik láthatatlanná, mint a város
egyetlen csellengője, akit nem akar
megtalálni senki. Néha napokig nem
tűnik fel, és hirtelen újra ott ül, nevetnek,
mosolyognak, közben újra bepisil,
de ő csak imádkozik, tapsol, imádkozik
és tapsol, és tapsol, és tapsol,
amíg még örülhet nekünk, ahogy
tapogatunk a holnap felé.

NESZE SEMMI

Az asztal körül bárgyún helyezkednek,
a termet belengi a dicsőség esti kanszaga.
Alázatos szolgájuk, jelentem, kérésem van,
emberi, melynek az élet elveszi,

hogy önök eddig a legyeket okolták,
de nem keresték meg, hogy ki nyitotta ki
az ablakot. Félrevezettük egymást.
Elhallgattunk, kimondtunk gondokat,
de épp csak úgy, hogy azt otthon
mama, papa és feleség lelkierővel
megbírja vagy amitől még
nem fordul le a keresztről
se Jézus, se az Apja.
Fölénk feszítették az Istent,
s ha véres kezével arcomat simogatja,
csak az alvadt vér kocsonyás hidegségét
érezem és nem a gondoskodást.
Komolyra fordítva a szót, jó napot
kívánok, aggodalmat és csalódást,
semmi mást, csak ami nekem van,
azt szívesen megosztom, a helyemet,
a fejben számolást, a nesze semmi
fogd meg jól eredményeket.
Magasodik a szék, s egyre nehezebb
egyenesen állni, ahol térdelésre várnak.
Önök boldogan és vörösen ülnek,
hisz közben legbelül porig ég minden,
minden, ami egy kicsit is a józan észnek
köszönhető.

MADÁRTEST A VÁLLADON

Szobor lettél, egy felejtésnek indult
álom peremén, ahol talán tiszteletből
apámat meg nagyapámat, meg még
sok más egyszerű, de jellemben rád hasonlító
embert a neveden szólítanak.

Szobor lettél, halhatatlan, rézműves csoda,
tanulók számára kötelező tananyag,
és fel nem fogható alak, mint az ötévente
egyszer hazalátogató rokon, akinek
nem lehet tudni, hogy következőben
lesz, avagy nem, szakálla.

Szobor lettél, madártest pihen a válladon,
s rád hivatkozik minden hobbihazafi,
ha véletlenül pont ünnepnapra áll
az óra. Rézből emeltek, véletlenül se
kőből, mert félnek, hogy ami benne
áll, azt mind be kell majd tartani.

16. századi székely főember, korának megfelelő fegyverzetben

Keszthelyi György

HÁTTAL A STOPLÁMPÁNAK

Háttal a stoplámpának,
farkasszemmel az őszben,
haza a semmiből jövet,
mohón emészt az éj.

Leszakadnék a zsinórról,
köldököm tűfoknyi rabság,
kukába dobott serleg
út közben, végállomáson.

Odaátról csak csettintenek,
és megint távozik valaki,
kísértő szajhák a rímek,
aligha kötünk üzletet.

Öklendeznek az elítéltek,
mint csillagok akasztás előtt,
hóhér a vöröslő reggel,
csontvázat majszol megint.

Konokul beléd bútorozva,
ásító szekrény vagyok,
szív-lélekszilánkok között
ácsorgok falábakon.

ZÁRTOSZTÁLY

Amikor fogai nőnek a vaságnak,
nyomokat hagy a hálórúhán,
amikor karokat növeszt és magához szorít,

felkönyökölnek a lelki szegények,
erre belépnek mind – a hallgatóság,
megtapsolják a művészeket.

Amikor fehér az égi fény,
s a kárminvörös égő hunyorít,
üvölt a tér, magába hull egy Einstein,
éjfél után kielemezik a múltat,
dedikálják a kálváriát,
reggelig se kenyér, se bor, se törülköző.

*A m. kir. 32. székely határvadász-zászlóalj vezetési pontja 1944 augusztusában
(az előtérben Kund Béla alezredes,
a zászlóalj parancsnoka és egy német százados látható)*

Malejkó Norbert

RÖVIDÜL AZ ÉJSZAKA

ülök a hegyen
nézem a kiszáradt tengerszemet
rókacsalád szaladgál éhesen
elképelem hogy arrébb
egy földrésszel

egy mamutfenyő kitartóan és türelmesen
tovább nyúlik az ég felé
vörös tüskéiből vastag pulóvert köt
a termékeny talaj

kicsit odébb
rövidül a gleccser
a kilátszó kövek ébrednek
turista-dobta flakonba fúj a szél
újabb évezredet

máshol olaj ömlik
egy hajóról a tengerbe
cetek halnak bele
halottá puffadnak a bálnák

sodródnak a felhők
szavakat cserél az eső és a szél
ami mozdul vándorol
öröknek hazudja magát a változó

EGYSOROS APAVERSEK

apám voltál, hogy mindez mit jelent, honnan is tudnám, alig voltál jelen
sokféle sors van, egy volt a mienk, te se akartál meghalni harmincöt évesen
túléltelek, nem dicsekszem vele, köszönöm, hogy tizenegy évig ismerhettelek

élhetnél, öregember lennél, aki át akar kelni az úton, én volnék, aki kísérne
apa, de keveset mondtam, mondtam volna, csak nem mondhattam
tudom, mi a hiány, annyit hiányoztál

unokáid lennének, akiket szerethetnél, és akik szeretnek
kevés emlék maradt rólad, fény marta sötétben azok is halványodnak
te a másvilágon, nélküled más világ ez

Kund Béla alezredes, a 32. határvadász zászlóalj parancsnoka, 1944

Hegedűs Imre János

KÉT ÖREG

Ült a két öreg a kanapén, nézték a szilveszteri műsort. Kedvezett a Duna tévé a szépkorúaknak is, az ünnepi műsort operettek híres belépőivel, duettjeivel, táncbetétjeivel tarkították, amelyeket a főváros legjobb színészei adtak elő.

– Látod? – mondta Lajos, az öreg. – Nemcsak egyenesen előre halad, hanem körbe is forog a világ. Visszatértünk a vérpezsdítő nótákhoz, padlót döngető táncokhoz, már nem szégyen, ha duhaj kedve támad a férfinak, összecsapja két tenyerét, öklével ráver az asztalra, s pohár helyett üveget ragad kezébe.

– Igen, igen – mondta Ida, a felesége. – Én annak örülök, hogy a fiatalok egy része is érdeklődik már, legalábbis nem futnak ki onnan, ahol a zenekar csárdást húz, vagy ha jókedvében harsány hangra kel egy mélyhangú torok.

– Nem halhat meg, ami érték. Mi hamarosan kiköltözünk a Templomdomb oldalába, Anyókám, de hátrahagyjuk a tüzes, szárnyaló futamokat, rátestáljuk az új nemzedékekre tulipiros jó kedvünket, és az élvezetek élvezetét, a duhajságot.

– Nocsak, na! Ezt csak a magad nevében mondd, Apókám, nekem eszem ágában sem állt soha duhajkodni. Nőnek nem áll jól az.

– Hogy te milyen feledékeny vagy, Idám! Nem te téptél föl házasságunk első évfordulóján a fotelból, amikor a tévében rázendítettek a *Réztányéros cudar világra*? Úgy lihegtél a végén, mint egy vízre éhes, szomjas pipe.

– Szebb hasonlataid is lehetnének, vén gavallér. Hát te nem fújtad ezerfelé szép, barna bajszodat, amikor tremolót húzott a zenekar? Azt mondtad, egyek vagyunk, a nő ereiben is ugyanolyan forró vér zubog, mint a férfiéban.

– Hát persze, hogy zubog. Tüzes fiatalasszony voltál, lelkem, szúrást éreztem a mellkasomban, amikor idegen férfiak kértek föl táncolni. Még a komámtól és legjobb barátomtól is féltettelek, azt hittem, kinyílik a bicska a zsebemben, olyan közel húzott magához, szemérmetlenül összetapadtatok az argentin tangó ritmusára.

– És ezt csak most mondod el? Nem volt időd mostanig? Negyven év telt el azóta, és benned süllögött a féltékenység, mint az almában a lé a sparherten. Miért nem szóltál eddig? Nem engedte a büszkeséged?

– Igen, úgy van! Nem engedte a büszkeségem. A féltékenység bevallása megalázó, s tudod jól, különösen a mi vidékünkön úgy intézik el ezt a vallomást a legények, hogy bicskát rántanak egymásra.

– Még jó, hogy nem szurkáltad össze a komádat! Szép híred kerekedett volna. S arra nem gondolsz, hogy ilyenkor a nő becsületén is folt esik?

– Magához szorított Kálmán, vagy nem? Legalább most mondd meg nekem, Ida.

– Hát persze, hogy magához szorított. Olyan karjai vannak, illetve voltak, mint két acélsodrony.

– S neked hogy esett? Nem láttam, hogy kapálóztál volna.

– Hazudjak neked, Apókám, vagy ne hazudjak? Jobban áll nekem az egyenes, tiszta, becsületes szó, mint a görbe. Igenis jólesett! Melyik nőnek nem esik jól, ha kapnak rajta?

Felugrott az öreg, behajolt a kamrába, s azt a négyszögletes üveget ragadta meg, amiben a seprópálinkát tartotta. Akkorát húzott belőle, hogy köhögési roham fogta el.

– Csaknem bolondultál meg, Apókám? Mit szólnának az unokáink, ha itt lennének, s látnának? Kívénültünk mi már szerelemből, féltékenységből.

– Ne zsarolj az unokáinkkal! Őket ránk bízták a szülők, az apjuk óhaja volt, hogy végre nyugodtan elutazhassanak Madeirára, ott tölteni a szilvesztert. De Viki, a lányunk nagyon aggódott, emiatt meg sem mondtuk neki telefonban, hogy elengedtük a gyermekeket utcai táncmulatságra.

– Ezerszám járnak oda, senkinek egy haja szála sem görbül, nem vagyunk Latin-Amerikában. A mi székel kisvárosunk a világ legbiztonságosabb helye.

– A nő soha, sehol nincs biztonságban. Nem az a legnagyobb veszély, ha úgy összetapad a komájával, mint tapló a fával?

– Nem tudod kivenni a fejedből ezt a rögeszmét? Szegény Kálmán egy éve halott, megfordulna a sírjában, ha hallaná, hogy te milyen epés májjal emlegeted. Ráadásul iszol is, mint egy gödény. Szégyellheted magad!

Durcás képpel fordultak el egymástól, véget ért az ő szilveszteri mulatságuk, a múlt kísértete úgy támadt föl, mint babonás falvakban a fehérasszony vagy a lúdlábú ember.

Az öregben a féltékenységi dűlt, az öregasszonyban a felháborodás. Lezárták a tévét, Ida visszavonult a hálószobába, Lajos kiállt, kezében a pálinkás üveggel, az erkélyre.

Így érték meg az éjfélt. A sötét éjszakát a tűzijáték csillagesői világították meg, piros lett az öreg arca is, mint napnyugtakor az ég alja. Nem bontottak pezsgőt, nem koccintottak, az egykori argentin tangó zakatolt a fülükben, nem hullámzott, hanem rángatózott a szép dallam, mindketten megmakacsolták magukat, buta, süket harag telepedett rájuk.

Fázott az erkélyen az öreg, de nem lépett vissza a téli bundájáért, még békülésnek fogná fel az asszony, gondolta, inkább ő jöjjön, s kérleljen, vigyázzak, megfázom, tüdőgyulladást kapok.

S vad indulattal emelte a szájához a négyszögletes üveget, ivott, pedig soha nem volt nagy iszákos.

Éjfél után egy óra lehetett, amikor a különben csendes utcájukban, pontosan az ő házuk előtt rendőrautó állt meg. Az egyik egyenruhás kiszállt, a mozgásérzékelő felgyújtotta a kapu előtti villanyégőt, Lajos látta, hogy a rendőr végigfuttatja a szemét a lakók névsorán.

És akkor már meg is szólalt náluk a csengő. Úgy vágott bele a berregés a néma éjszakába, mint az istennyila.

Ijedt mozdulattal ugrott be a szobába az öreg, s ment a bejárati ajtóhoz.

– Itt a rendőrség – hangzott a kagylóban. – Nyissák ki az ajtót, kellemetlen hírt hoztunk.

Ott volt már a felesége is mellette, beengedték a rendőrt, másfél perc kellett, amíg felért hozzájuk, meghunyászkodva, megbékélve ragadták meg egymás kezét, és nyitottak ajtót.

– A kórházból jövünk, az önök lányunokája, Patakfalvi Réka adta meg a címet. Sajnos, baleset érte a bátyját, petárda robbant a kezében, és súlyosan megsebesült. Ha óhajtják, elvisszük önöket a sürgősségre, ritkák az éjszakai járatok.

Sietve kapkodták magukra a ruháikat, pénzt, igazolványokat kapartak ki a fiókból, s botorkálva mentek le a lépcsőn. Akkor volt az ijedség bennük, hogy csak a rendőr segítségével tudtak beszállni.

Ágyban feküdt Bélus, az unokájuk, az ágy szélén ült Réka, a nővér hívta a szolgálatos orvost:

- Sajnos, el kellett távolítanunk a bal kéz hüvelykujját, annyira összeroncsolódott – mondta. – A tenyér, a csukló, az alkar sérülése nem életveszélyes, reméljük, ennyivel megússza a fiatalember. A többi már nem ránk tartozik, a rendőrség jegyzőkönyvet vett fel, amint tudják, hazánkban a petárdák használata szigorúan tilos.

Ráborultak az unokára, s hosszú percekig zokogtak. Nagyobb volt bennük a félelem, mint az aggodalom. Mit mondanak a szülőknek? Hogy adják vissza csonka kézzel a drága unokát?

A fiú kábult állapotában nem tudott megszólalni, a testvére, Réka mondott el mindent el-elcsukló hangon:

- A főtérre mentünk, nagy volt a tömeg, összesodródtunk régi barátokkal, Fekete Árpit óvodás kortól ismerjük, volt nála egy iszák, olyan fiúknak való vászonzsák, abból húzott ki két petárdát, egyiket Bélus kezébe nyomta, s mutatóujját a kezére illesztette, jelezvén, hogy erről hallgatni kell. Behúzódtunk egy kapualjba, Árpi feldobta a levegőbe a petárdát, fülsiketítő robbanást hallottam, de akkor már robbant az is, ami a Béluska kezében volt. Fogalmam sincs, mit csinált vele. Rossz mozdulatot tett? Megrándított valamilyen zsinórt? Hozzácsapta a kapufélfához? Csak a vért láttam, s Béla bőgő ordítását hallottam. Tömeg gyűlt össze, azonnal megjelent a rendőrség, a többit tudjátok. Ők hívták a mentőt, azzal jöttünk be a kórházba.

Úgy kóvályogtak a gondolatok a két öreg agyában, mint éhes kányák a juharfa fölötti égen.

Mi lesz most? Bélus még kiskorú. Nem őt, hanem a felnőttet vonja felelősségre a rendőrség. Vagyis hát őket. Börtönbe is kerülhetnek? Mindketten, vagy csak a családfő, Lajos? Hát a szülők? Ők semmilyen hibát nem követtek el. Ép elméjű, tiszta gondolkodású nagyszülőkre bízták a gyermekeket.

A két öreg gyöngyöző homlokkal, pengevékonyra szorított ajkakkal próbáltak visszaemlékezni azokra a percekre, amikor megszületett a végzetes döntés, elmehetnek az utcabálra. Béluska erősködött, ne tartsatok minket itt bezárva, nem foglyokat adtak át nektek a szüleink. Minden iskolatársunk ott lesz, erről még a vakáció előtt beszéltünk az iskolában. S már nagyok vagyunk. Én tizenhét, Réka tizenöt és fél. Ígérem, vigyázni fogok a húgomra.

Először a nagymama, Ida enyhült meg, ő törte meg Lajos nagyapa makacsságát, negyedórás sétára van ide a főtér, mondta, minden kő, minden utcasarok ismerős, bemondta a rádió, mozgósították a rendőrséget, azok is vigyáznak, nem lesz semmi baj. Táncolnak egy órát, mi is híres táncosok voltunk fiatalkorunkban, s jönnek haza. Egy órákor itthon legyetek.

Ilyen nagy baj, ilyen tragédia meg sem fordult a fejükben.

Jött a szolgálatos orvos, s hazaküldte őket.

– A betegnek pihenni, aludni kell – mondta –, amúgy is hatnak még az érzéstelenítő injekciók, holnap délutánra tiszta lesz a feje, akkor jöjjenek be, s beszélgessenek. Sajnálatos, de nincs olyan év, amelyben ne történne hasonló eset. Cudar ez a világ. Van valamilyen különös összetétele a szilveszteri levegőnek, erős hangra, robbanásra, pukkantásra, trombitahangra vágyik mindenki. Még azok is, akik különben tiltakoznak ellene.

Taxit fogadtak, de otthon nem tudtak lefeküdni. Hárman virrasztottak. Lajos, Ida és Réka. Mindhármuk gondolatai más és más irányba kalandoztak. Véget ért egy év, és szomorúan, nagyon szomorúan köszöntött be az újév. Ilyen bánat még soha nem szakadt rájuk.

– Cudar ez a világ – dübörgött a koponyájukban a szolgálatos orvos hangja.

Reggel nyolc órákor szánták rá magukat, hogy felhívják a szülőket. Ida, a nagymama nyomta meg a gombot.

Vidám, kedves női hang szólalt meg, a lányuk, Borbála hangja:

– Boldog új évet nektek, anyu, apu, adjátok körbe a telefont, mindenkivel beszélni akarunk.

Az anyja, illetve a nagymama nem tudott válaszolni. Megnémult. Átnyújtotta a telefont Lajosnak, ő a férfi, legyen erős.

– Boriska! Édes lányom, megszakad a szívem, akkora a bánatunk, de nem maradhat előttetek titokban a tragédia. Elengedtük a gyermekeket az utcabálra, Béluska hozzájutott egy petárdához, ami leszakította bal kezének a hüvelykujját. Megműtötték, kórházban van.

Rövid sikoly, esés, test zuhanása, padlóra koppanó telefon hangja hallatszott.

Megszakadt az összeköttetés.

Nádasi Krisztina

MÉLY LÉGZÉS

Elváltam. Egyedül élek. A tengerparton. Lehet, hogy tópart. De kell a víz.

Egyedül vagyok. Egyedül kelek. Hétkor. Kimegyek a teraszra vagy erkélyre, és a vizet látom, és úgy érzem, minden rendben van. Bemelegítek, elmegyek úszni. Gyalog. Vagy a kabrióval, ha fél óránál többet kellene gyalogolni. Jó.

Nincs kutyám. Régen volt. Lehet, hogy sok szeretetet ad, de kötöttség. Nincs szükségem kötöttségre. Lehet, hogy szeretetre sem. Lehet, hogy egyszerűen béke kellene nekem a sok agyonszeretett év után, amikor hiába viselkedtem bárhogy, szerettél érte.

Persze volt, hogy nem. Vagy nem tudom, de jólesett, amikor kimondtad azokat a dolgokat. Nem ismétlem el, mert mindegy, hányszor mesélem el, a valóságot nem változtatom meg vele. Feldolgozás nincs. Nem érdekes, miért, mert attól még ott voltál és ott voltam. Talán azt hittem, bántja az önérzetemet. De mi az az önérzet? Miért lenne rám nagyobb hatással egy rossz szó, mint hogy a Kékes 1014 méter? Ez is csak egy tény.

A szeretet is. Egy szám.

Mekkora szám kell ahhoz, hogy jól működjem? Biogép vagyok. Lehet, hogy nem jó a szám. Hogy azért nem vagyok jókedvű és boldog. Meg mert nem akarok boldog lenni. Nem érdekel. Mit akarok? Nyugalmat a vízparton. Hogy ne kelljen mással gondolni, csak hogy elmegyek sétálni meg úszni, hogy hazajöve mit egyek a tükörtojáshoz. Hogy aztán olvassak, vagy dolgozzak, vagy írjak, vagy csak üljek a teraszon kicsit, ilyesmi. Hogy ha valamit csinálni kell, az kicsi legyen. Ne nagy. Ne nőjön túl rajtam. Elegem van a túlból. A mindenből. Mennyi tárgy, mennyi ruha, mennyi dolog, dolog-dolog, folyton ötmillió lépéses a lista, sosem jutok a végére. Milliós listát csak a céljaimból akarok, nem a kötelességekből. Szeretnék azért festeni, mert kedvem van, mert választom. Nem akarok ültetni. Nem akarok semmit, csak gypet, semmit, amit gazolni kell, kibaszott fákat meg minden szart, amit vágni kell. Az kell, hogy a házban minden olyan legyen, amit meg tudok csinálni. Én,

egyedül. Megcsinálja a villanyszerelő meg a vizes, és aztán kész, a többbit szerelem, festem, ragasztom.

A parti kis lakásomban, házamban nincs egy felesleges bögre sem. Biztos lesz, amit megbánok, hogy kidobtam. Sok. De mennyire egyszerű az, hogy nincs. Az az időszak, az a tér. Az emlékeket kell gyűjteni. A könyveket, a naplókat, a fényképeket, a jót. Semmi más nem kell.

Ha akarok, délután elmegyek valahová. Egy tengerparti utcán sétálok, a macskakövön, és fagyizom. Vékony vagyok és izmos, mert sportolok, nem fáj semmim, van életmódom. Nem kell filmet nézнем és zenét hallgatnom. Társaságom van, mondjuk írókörbe járok, szociális életem van, mert érdekelnék az emberek.

Mindezt látom magam előtt, élem magam körül. Olyan jó, hogy egészen leszívtam a tudóm aljába a levegőt, és észre sem vettem, hogy ezt csinálom. Lehet, hogy belenőttem önmagamba, hogy egész lettem, és senki nem kell, hogy kiegészítsen. Vannak dolgok, amiket szeretnék megcsinálni. Annak nézek örömmel elébe. A nyári tábornak. A nyaralásoknak. A könyvnek, amit írok. Belenézek a jövőbe, és látom magamat, hogy ezeket csinálom, és ez elég. Nem látom azt, hogy millió dolgot intézek. Még a portörlés is egyszerűbb, ha kidobunk mindent. Nem kell dísz. Az ablakpárkány legyen üres.

Azért nem rajongok semmiért, mert már semmi nem kell. Csak az kell, hogy jó legyen. Szép szavak? Nem kellene, rám ne áldozd, nekem az annyi, mint a Kékes magassága. Csönd kell. Neked meg nem kell csönd. Nem kell az én csöndem. Nem érted az én csöndemet. Az neked hiány, amit ki kell tölteni. Minden problémát ki akarsz tölteni megoldással, a megoldás neked a szeretet. De ha nem lenne ez a sok, akkor lenne igazán csönd, és akkor talán meghallanád, hogy ez nekem az, ami szerinted a szeretet, de nincs időnk egymás mellett, én nem akarom a listákat meg a tennivalókat, én élni akarok. Neked mi kell? Kell neked a béke? Mellém ülsz a teraszra? Néha? Hallgatsz velem?

A szó teremti. Megteremti a valóságot. És most az a valóság, hogy elváltunk, mert kimondtad. Sok mindent kimondasz, kipróbálsz az ízét, megkóstolsz, hogy külföldre költözünk, hogy vidéki házat veszünk, hogy szállót nyitsz, hogy most alszol egyet és utána még dolgozol, hogy meggazdagodsz. Nekem komoly, ha azt mondod, költözzünk el, nekem az projekt. Nekem komoly, ha azt mondod, váljunk el. Elképzelem, hogy hol élnék egyedül. Elképzelem, hogy hol. Elképzelem, hogy élnék.

Elképzelem, hogy egyedül. Lenne egyedül. És lenne jó. Tudnék egyedül élni, mert mindent tudok, mert vagyok. Az a valóság, amit megteremték a fejemben, nekem terv. Választanám? Ha ma újradefiniálnám az életemet, azt választanám, ami most van?

És a válasz egyszerű.

Engem tényleg ez tesz tönkre, hogy soha nincs vége.

Soha nincs mély légzés.

BIKÁS PARK, DÉLELŐTT TÍZ

– Menjünk arrébb, gyere, menjünk innen arrébb. Nem szabad a kacsák közelében elővenni a kiflit. Oda csücsüljünk le, és odaadom.

Fiatal nő közeledik a parkban – lányom lehetne –, mellette kislány totyog, rózsaszín pólóban, szürke cicanadrágban, vékonyszálú, barna haja a nyakába kunkorodik. A tó mellett közvetlenül álló padra telepednek le, az ösvény másik oldalán.

– Nézhetjük őket? – kérdezi a kislány ámulva. Lassan majszolja a kiflit, majd eldob egy falatot, három kacsza is kibaktat a vízből.

– Bogi, igyál egy kicsit. Ne öntsd bele, nem isszák meg, ők a töből isznak.

– A néni miért van egyedül? – A kicsi lány rám mutat. – És miért van ilyen sapkája? Nem látom az arcát.

– Nem illik mutogatni, rosszulesik a néninek, és az egyébként egy kalap – mondja az anyja, és bocsánatkérően felém biccent.

A kislány nagyon kicsi, kétéves lehet, meglepően jól hallgat az anyjára. Kicsi a tó is, amellettt ülök, talán akkora, mint egy uszodai tanmedence, csoda, hogy egy ekkora bagázs kacsza elfér itt. Ülnek a kövön, a karbantartott gyepon, a sás alatt, vagy tán nem is sás ez, díszfű, az a fajta, ami vízben nő, vagy inkább vízparton. Nem értek hozzá, én építőmérnök vagyok, azt tudom korrekten megfogalmazni, hogy a tó mögött magasodó két új társasház helyén irodaház volt régen, az a szoci típusú függönyház, amit nem lehet felújítani, csak akkor szép, amikor új. Nem tud méltósággal öregedni a városközpont épülete sem, nem volt jó ötlet a fémoszlopokkal alátámasztott külső gang, fémborítása korrodál, veri minden eső. Ennek is megvan a szépsége, tény, hogy

izgalmasabb kiszámolni egy ilyen árajánlatot, mint mondjuk a társasházét.

- Bogi, kérsz még kiflit?
- Adjunk a kacsáknak.
- Nem adunk többet a kacsáknak. – A kislány és az anyja felkerekedik.

Eljött az idő. Tíz óra van, nyit a söröző, csak nevében söröző, trendi menza, ebédre menüt ajánlanak a kézműves *beer* vagy *cocktail* mellé, amúgy ehetsz *fish&chipset* meg tortillát. Masszív műanyag székek, minden asztalnál négy, és kétszer-háromszor több az asztal, mint fél éve, az előző üzemeltető idejében. Kelendőbb egy söröző, mint egy bisztró? Vagy a francia név helyett jobb a magyar? A vendéglátás marketingje is külön szakma.

Egyedül maradok, mármint viszonylag egyedül, a többi járókelő és nyugdíjas olyan messze tőlem, hogy senkinek nem értem a szavát, csak a beszéd zsongása jut el a fülemig. Majd ha nyugdíjas leszek, én is idejárom, arra a tíz évre megelégszem az otthonmunkából lecsípett egy-egy délelőttel, amikor épp nincs határidőnk. Ezen az oldalon szeretek ülni, nem olyan sűrű a parti növényzet, a két famóló – szélesebb, mint hosszabb – nem engedi a burjánzást, jól tervezték meg évekkkel ezelőtt, innen látszik a vízfelszín is.

Négy felnőtt érkezik öt gyerekkel. Láttam már őket, az egyik anyukának a nevét is tudom.

- Betűzzünk! – mondja a kislány.
- Nem, Zalán, előbb együnk.
- Betűzzünk!
- Jó, nézzük meg a betűket.

A négyéves-forma, túlaktív fiúcska odaszalad az Újbuda felirathoz, világoskék sortban és fehér pólóban van, kilóg a többi kisgyerek közül, vibrál a kezelhetetlensége, pedig itt nyugodtnak kellene lennie, kellesen meleg a nap, hullámszik a vízfelszín, a háttérben kárognak a dolmányos varjak. De ő ugrál, mászik fel az Ú-ra. Á, hogy ez a betűzés!

Kitekeredve bámulom, Dani épp ilyen volt annak idején, mármint kinézetre csak, az én fiam mindig is higgadtan viselkedett, csak utólag látom, hogy nem volt más választása, mert mi meg mindketten sokat dolgoztunk, fölöslegesen, mint kiderült, mert csak addig számít, hogy a munka ételt ad a szánkba, amíg nyelünk, eszünk, lélegzünk. Élünk.

Tulajdonképpen nem tudom, miért robotoltunk éjjel-nappal azután is, hogy Dani elköltözött és már a maga kenyerét kereste, miért vettünk nekik luxusajándékokat karácsonyokra, melyeket Gyuri ügyeletben töltött, én meg tréningen. Azt hiszem, ha az anyaságra is létezne Yellow Book, és nemcsak az építésszervezésre, akkor Danit én neveltem volna, és nem a körülmények, és elég közel álltunk volna, és a feleségét is meg akartam volna ismerni. Mielőtt még késő lett volna. Mielőtt feldühíthettem volna Danit valamivel, már nem is emlékszem, min akadt fenn úgy, hogy köszönés nélkül vágta be maga mögött a házuk ajtaját.

Mielőtt az a busz leszorította volna azt a biciklit az útról.

A maradék három szülőből – akik előttem legeltetik a négy gyereket – az egyik nő odamegy a pulthoz, kávé rendel elvitelre az ipari, cementfelületű árkádok alatt. Egyetlen felszolgáló szalad, farmerbermudában van és feliratos kék pólóban, úgy tűnik, ez is trendi, beolvadni a vendégek közé.

– Emma, neked is hoztam! – kiált jókedvűen az anyuka, tojástartószerű tálcán hozza a négy papírpoharat a sörözőből.

Emma futva érkezik a betűktől.

– Én is kérek – vágja rá Zalánka. Cuki kis álla van, okos szeme, könnyedén szalad. Odamennék és megölelgetném, hogy ropogjon a csontja. Nem is értem, Danit nevelve hogy nem támadt ilyen vágyam soha.

A felnőttek jóleső sóhajtásokkal isszák a kávé, az egyik kislány a futóbiciklijére ül, elindul a murvás úton.

– Én is akarok biciklizni! – kiáltja Zalán.

– Százszor megmondtam, hogy... – vágja rá mérgesen az anyja, mire a másik anyuka, az, aki a kávé hozta, a felkarjára teszi a kezét.

– Emma, úgysem tudod visszatartani. Csak azért, mert Dani éppen akkor biciklivel volt, még nem...

Emma elrántja a karját, és nem szól, fogja a maradék kávéját és poharastul a szemetesbe hajítja, erősen. Erős lány. Makacs. Mondjuk én is az voltam, amikor azt hittem, a válás megoldás lesz. Emma csípőre tett kézzel vesz két nagy levegőt, aztán mosolyt erőltet az arcára, és a fia után szól:

– Menjünk fel a dombra!

A gyerekek egy rugóként pattannak fel, szaladnak a betűk mögött álló halomra; a parkot övező panelházak alapjának kiásásakor keletke-

zett némi fölösleges föld, remek ötlet volt elhordás helyett az összehordás, egy falunyi közösség gyerekeinek biztosít minden télen szánkópályát, nyáron meg lehengergőznek a füves domboldalon.

Feltűnő lenne, ha továbbra is Zalánt bámulnám, így nem fordulok utánuk. Elüldögélek még, tanulmányozom a buzogányos nádat és a kétszikű bokrokat a sok apró levélkével, az egyik díszfű tűzijátékként feltörő rózsaszín virágait. Az idei hőséget minden növény megszenvedte, itt is megégett mind, még a móló mellett az a nemtudommi is, aminek levendulaszerű, fürtös lila virága van, hosszúkas és széleskés levele. A tavirózsák viszont jól érzik magukat, csapatokban nőnek a tó négy sarkában – nem mintha a tónak lenne sarka, de így, hogy a rózsák levéltányérjai négy átellenes ponton gyülekeznek, máris megteremtik.

Varjú érkezik két lábon ugrálva, keresi a maradék kenyeret, amit a gyerekek megingathatatlan magabiztossággal mind a kacsáknak dobáltak oda.

– Ennyi jutott nekünk – mondom neki. – Csak te, varjú, tudod-e, mit rontottál el? – kérdezem, de a választ nem várom meg, felkelek a padról és visszamegyek a lakásomba. Vár a munka.

16. századi székely főembert megjelenítő bábu egy korabeli mustrát ábrázoló jelenetben

„HISZEM, HOGY NYELVEN ÉS KULTÚRÁN KERESZTÜL KELL MEGMARADNUNK ERŐSNEK”

– *Mirk Szidónia-Kata beszélgetése Duma-István Andrással* –

– A mesélés szerint pár héttel hamarabb születtem, mint ahogy megjelenek a papírokon, mert akkoriban a gyermeket csak kereszteléskor írták be a tanácsnál. Mikor megszületett a gyermek, két hét múlva elvitték a paphoz, elvitték a tanácshoz, s akkor írták be a levelekbe. Így nem kell csodálkozni azon, hogy a '70-es évek végéig a falvakon hivatalosan mindenki vasárnap született. Édesapám szerint én szeredán jöttem a világra. Egyedüli voltam, akár édesapámnak, akár édesanyámnak ez már a második házassága volt. Gyermekkoromban természetesen nem volt kérdés, hogy mik vagyunk, nem is kellett mondják, hogy légy magyar, fiam, ilyenekről nem is beszéltünk.

A nagy döbbenések aztán kezdődtek, ahogy kezdtem felnőni. Édesanyám bábaasszony volt, s fent, a falu végiben volt egy szülésház, ott is dolgozott. Csodálkoztam, hogy ott hon magyarul beszéltünk, s ha felmentem édesanyámmal, ott az ápolónővel románul kellett. Egyébként tőlük már tanulgattam néhány román szót, ami később jól jött nekem. Első osztályban a gyerekek nagy többsége egy kukkot sem értett románul, még köszönni sem tudtak. A tanító nem tudott magyarul, úgyhogy kinkeserves volt. Képzelje el, milyen hátrányban voltak, voltunk, hiszen a leckéből semmit sem értettünk. Az én generációból

Házunk előtt

emiatt nem sokan tanultak tovább, kevesen kerültek gimnáziumba. A cél inkább a szakiskola volt, hogy valami mesterséget megtanuljunk. A földeket elvették, ugye, kivettek minket is a gyökereinkből, kivittek a városba.

– *A csekély számú történeti adatok szerint Klézse öntudatos rezes falu volt. Kisebb birtokokkal rendelkező szabad parasztok éltek itt, a székely falvakhoz hasonlóan a szántóföldeket, legelőket, kaszálókat közösen birtokolták, felosztották részekre a családok között. Ritka volt a nagybirtok az ilyen falvakban.*

– Nagybirtok kevés volt. Gyermekkoromban hallottam, hogy voltak nagyobb birtokosok is a faluban, néhány helynév őrzi még a nevüket. De ami érdekes a rezesekkel kapcsolatban, hogy még ma is vannak olyan falvak, ahol az emberek azt mondják elsősorban magukról, hogy rezesek. Nem azt, hogy katolikus vagy magyar, vagy román, hanem, hogy részes volt.

Tudni kell, hogy Moldvában a földek nagy része a fejedelem, a bojárok és az ortodox kolostorok birtokában volt. A forrásokból tudjuk, pontosabban egy bírósági jegyzőkönyvből, hogy létezett itt egy Klézse István nevezetű nagybirtokos, aki 1588-ban a szolkai püspökséggel pereskedik. Szolka (németül *Solka*, lengyelül *Solka*, románul *Solca*) Szucsáva megyei város Bukovinában. Klézse István egykori birtokán nemrég ásatásokat végeztek, feltárták egy neolitikus falu maradványait. De új birtokosok is születtek, lásd a forrófalvi Fodor családot, akinek meggazdagodásáról legendák születtek.

Általában több földjük volt a családoknak, mint amennyit vissza tudtak igényelni 1990 után, mert nem rendelkeztek papírokkal.

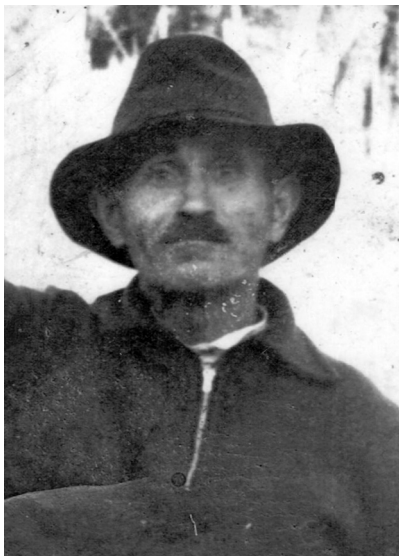
– *Hogyan emlékszik, milyen volt gyermekkorában Klézse, hogyan éltek az emberek Tyúkszerben?*

– Azt hiszem minden gyereknek a gyerekkora szép és gyönyörű akkor is, ha rengeteg nehézségben ütközik. A nehézségek lassan, apránként mutatkoznak meg. Egy józan, meg nem tört lélek a nehézségek megoldásán gyötrődik, és ha az első pár lépés sikerült, a többi jön majd. Mindezeknek szabad fejlődése akkor sikerül, ha egy csepp fénnel találkozik a gyermek. Hogy volt-e fény az életemben?! Bizonyára sok fény volt, a szüleim szerettek, az iskolában, a munkahelyemen a

kollegáim által is szeretve voltam. Verést nem kaptam, inkább házi büntetést a csinalanságokért, ám az a büntetés is inkább olyan feladat volt, amit szórakozva, szívesen csináltam. Ha hibáztam, elismertem, és sokszor megúsztam a büntetést azzal, hogy olvastam vagy írtam. Egyedül voltam a szüleimnél, édesanyám mamája, nagymamám, Kotyor Balán Kati, Benke leány volt, ő aztán átjött Forrófalváról, s velünk lakott. Nem volt tévé, este elfűttuk a lámpát, s mesélt. Tőle tanultam sok mindent: milyen növényt kell felszedni, milyen teát kell főzni, hogyan kell húsvétban megfesteni a botot: meg kell nyúzni körbe-körbe, s aztán arra a fehér csikra húzni egy piros csikot. Mikor elvittem az iskolába, a tanár fejbe vert vele. Felnőtt fejjel jöttem rá, hogy miért: piros-fehér-zöld színű volt.

– *Mindkét szülője klézsei születésű volt?*

– Egyik sem. Édesapám, ha klézsei is volt, Budán született, a község alsó, keleti részében. Lészpedre fel volt házasodva, az első felesége meghalt, volt egy leánya is, Anna. Mindegyikük, még az unokák és dédunokák is, valami betegségben szenvedtek, hamar, fiatalon meghaltak.

Édesapám

Édesanyám

Buda végében volt édesapámnak háza, amit később eladott. Kevés öröklése volt, de mindig földet vásárolt, aztán ezek nagy részit elveszítette. Mindezt a téesz miatt. Sok papírt nem találtunk a földekről, csak az emlékek alapján szedtük vissza valamennyit azokból, amit nem államosítottak. Apám, István Márton úgy került ide a Tyúkszerbe, hogy 1952-ben azt a földet, amit a háború után kapott, elcserélték, s ide épített házat. A háború előtt Bukarestben, a dudești-i bolgároknál tanulta a kertészkedést.

Édesanyám, Kotyor Balán Rózsa, forrófalvi születésű volt, férjhez volt menve Ketrestybe, ami most Diószén része. A férje korán meghalt, a Szeret folyó elvette magának, s ő visszaköltözött Kákovára, ahogy régen nevezték Forrófalvát. Ott ismerte meg egy látogatás alkalmával édesapámat, mindketten özvegyek lévén, összeházasodtak. Édesapám 1905-ben, édesanyám 1926-ban született, tehát húsz és valamennyi év volt közöttük. Édesanyám bábaasszonykodott fiatalkorában, a háborúban néha ápoló is volt.

– *Az egyke ritka esetnek számított Moldvában a múlt század közepén, akkoriban általában 8-10 gyermek született a családokban.*

– Amint mondtam korábban, volt egy féltestvérem apám részéről, de valami genetikai betegség miatt meghalt az anyja is, ő is, a gyermekei is. A sírjaikat láttam Lészpeden. Édesapám tartotta a kapcsolatot velük, még halála előtt is elment megnézni a sírjukat. Majdnem 94 éves volt, talán érezte, hogy mikor fog meghalni, és fontosnak tartotta elmenni oda. Anyámnak utánam még voltak gyermekei, de mind meghaltak.

– *Honnan ered a kettős vezetéknéve?*

– Amikor elmentem az iskolába, én úgy tudtam, hogy István András vagyok, István Mártonnak az András-kája. Szólították Duma Andreit, s néztünk körül, hogy ki lehet az! Nem tudtam, hogy mi Dumák vagyunk, mert István volt a családi nevünk és Curkán a gúnynevünk. Otthon aztán megkérdeztem édesapámékat, hogy hogy is van ezekkel a nevekkel. Elmondták, hogy a faluban így különböztetik meg az egynevű famíliákat, minden Dumának van egy másik vezetéknéve is: Duma Trunki, Duma Pataki, Duma István. De ugyanez előfordul más gyakori családneveknél is. Ugye azt mondják, hogy Somoskán mindenki Benke, de van Benke Kótár, Benke Kata, Benke Szilvás, Benke Dzsóka, Benke

Kecske. Emellett van nekünk még a gúnynevünk is: Curkán, amit nem csúfolkodásból mondanak. Nemrég néztem utána, hogy ez a név egész Moldvában megjelenik, sőt mindhárom nevünk benne van Petrás egyik levelében.

– *Érte-e még a magyar oktatást? Hová járt iskolába?*

– A házunk mögött volt egy Şuţu nevezetű birtokosnak a háza, amit a kommunisták elkoboztak és alapítottak benne egy iskolát, 1–4. osztályt. Először magyar iskolát, de én nem jutottam már oda, mert addigra megszűntették. De az öreg Csicsó Anti bácsi itt kezdte, majd nagyobb osztályokban felingázott Lujzikalagorba. S még Hodorog András is itt kezdte. De ezeket én csak felnőtt fejjel tudtam meg, akkor semmit. Tehát itt jártam a négy osztályt. Még nem éreztük a feszültséget, a tanárok egy része inkább a nyelvet kezdte nekünk tanítani, nem a tantárgyát, hogy valahogy megszokjuk. Voltak emberségesek is közöttük. Rajtam kívül még Farcádi, vagy, ahogy itt ismerték a faluban, Piszter Jenő tudott még valamennyire románul, mert az apja egy ideig valamelyik északi csángó faluban volt kántor, s ott megtanult. Aztán az apja is felhagyta a kántorságot, s malmos lett. De négy év alatt sem tudott a többsége megtanulni románul, voltak, akik abba is hagyták az iskolát ötödiktől, voltak, akik kihúzták valahogy, de sose tudtak felzárkózni. S ha megtanultunk is románul, akkor is magyarul gondolkoztunk. Nyolcadik után megpróbálkoztam Bákóban, jobb iskolába akartam kerülni, mert nem akartam szakmunkás lenni, sem molnár, sem építő, de nem sikerült, így elvettem a doszáromat, s kimentem Brassó mellé, Rozsnyóra. Én akkor nem tudtam, hogy német és magyar neve is van a városnak, csak a román megnevezéseket ismertem, s azt sem tudtam, hogy élnek ott szászok s magyarok. Első évben szakiskolában voltam, tanultam s dolgoztam mellette, aztán másodévtől beiratkoztam egy középiskolába. Érdekes volt nekem az az erdélyi világ. Mi hívők voltunk, egy ideig lejárunk Hétfaluba a katolikus templomba, mert ugye az ortodoxokhoz nem megyünk, azok oláhok, mondtuk. Aztán az egyik osztálytársam felfedezte, hogy itt a városban is van katolikus templom. Elmentünk egy esti misére, s a mise végén odamentünk a paphoz, mondta, hogy szerdánként is van mise, délután fél négykor. Kezdttem gondolkodni, hogy az mennyi lehet, négy után, vagy négy előtt

féllal. Hát, ezeknek még az idő is tárgy – gondoltam –, felosztják, forgatják!

Közben a szüleim itthon voltak, elég idősek már, hiszen édesapám az ötvenet is meghaladta, mikor én születtem, s mondogatták, hogy jobban szeretnék, ha hazajönnék a közelükbe. Nehezemre esett akkor, de megtettem, s így utólag nem bánom. Bákóban fejeztem be a középiskolát, majd dolgozni kezdtem. Zajlott az élet, 25 évesen megházasodtam. Már korábban megtettem volna, de a feleségem azt mondta, hogy kicsi vagyok, ember, várjuk meg, töltsen be a 20-at.

– *Hagyományos esküvőjük volt?*

– Bizonyos szempontokból igen. A feleségem eleve megkésztette a keptárt, akkor az egyház még nem tiltotta, de már mondták, hogy ne legyen virágos pálca. Régebb hagyományosan servetet adtak a vőlegénynek, aki kitűzte az övére, az én időmben már zsebkendőt tettek, mert az ment a modernebb öltönyhöz. Lassacskán kiveszett így a hívogató pálca, s a virágos pálca is.

Fiatal házasként

Feleségemmel és gyerekeinkkel

– *Kik jártak a hívogató pálcával?*

– A hívogatók a menyasszonynak és a vőlegénynek a fiú rokonai voltak, csak legények lehettek, házas ember nem.

– *Mikor kezdtek járni hívogatni?*

– Hát, ahogy megvolt a leánykérés, s a leánykérés után a három vasárnapi kihirdetés a templomban, utána kezdték járni a falut: Hívjuk nuntába, ...ennek a fiához/lányához, este fülke, holnap nunta, hétfőn az izvár.

– *Vegyük akkor sorba, mikor volt a fülke?*

– A fülke szombaton este volt, a fiatalokat elbúcsúztatta a fiataloktól. Külön a fiúnál, s külön a lánynál. Vasárnap reggel mindkettőt elbúcsúztatták a szülőktől, a családtól, s mentek a templomba, ahol a pap megeskítette. Az első kihirdetés után három hétig a lány „felkoronázva”, mondták úgy is, hogy „felkoszorúzva” járt, a fiú bokkrétával. Járták együtt a falut, s szervezték a szabagatást.

– *Mit jelent a szabagatás?*

– Annak idején mindenki már gyerekkorától készült a házasságra. Hétéves korukig mind a lányok, mind a fiúk pirkók voltak, nem volt nembeli elkülönülés. A lányok cinkák voltak kb. 16 éves korukig, aztán cefrék 18 évesig, vagy míg eladódtak, s ha nem adódtak el, öreglánykák lettek. Mi itt, Klézsén úgy mondjuk, hogy van két cinkám s két kölköm, Forrófalván van két leánkölköm és két fiúkölköm, Szabófalván van két cinkám s két dzsermekem.

Szóval, visszatérve, megtanultak szőni, varrni, még a fiú is. Aztán hétéves kortól a fiú kiment az udvarba, a lány meg maradt a házban. A fiú megtanult szántani, faragni, járt kalákákba, ahol megtanulta, hogyan kell építkezni. A lány megtanult egyedül szőni, megvolt, hogy ennyi meter vásznat, ennyi meter lepedőt kell megszőjön, még bizonyos viseleteket is előkészítettek. 16 éves korára elő kellett készítsen mindent. A lánynak eladódásakor nemcsak az volt az adóssága, hogy ezeket megszője, hanem a férjének egy teljes öltözetet kellett vigyen: szoknyát, füttyös gatyát, feneketlen gatyát, hosszú inget. S emellett kellett még adjon az anyósának, mámónak is kendőt, pár öltözetet, volt olyan is, hogy az apónak (apósának) is készített.

S szabagatáskor összeült a rokonság, hogy ezekben segítsen: kiszabták a falvédőket, az abroszt, a kendezőt, segítettek a varrásban. Ekkor jött el az ideje a viselet elkészítésének, mert a leány látta már, hogy milyen termetű legénynek kell megcsinálja. Régebb mentek ilyenkor píválni is, pívált posztót készíteni. Olyan ványoltat.

– Az esküvői ebédet külön tartották a menyasszony házánál s a vőlegény házánál?

– Igen, mindenki ment ahhoz a házhoz, ahová meg volt híva. Ebéd után a vőlegény a rokonságával szekérrel ment a menyasszonyért, hogy tudják elhozni az észtrét (észre, nálunk a faluban így mondják, csak románul ragozva mondják másként; szerintem ebből jön a zesztre), s vitték a fiú családjának a házához. Régebbi időkben azonban az új házhoz vitték egyből. Akkorjában addig senki meg nem házasodott, amíg kalákában meg nem csinálták a házát. Akármilyen szegény ember lehetett, de volt háza. Két típusú ház volt: a szegényesebb, amelyik színből és nagyházból, s a gazdagabb, amelyik színből, kicsiházból s nagyházból állt. Kicsiház, nagyház, mindkettő szobát jelent.

– Volt-e különbség a szegényebb s módosabb leány észtréje között?

– Nemigen volt, mindenki tudta, hogy mennyi kell ebből, mennyi abból. A különbség akkor kezdett jelentkezni, amikor a pénz nemcsak a sóra, adóra kellett, hanem adták esküvőkor is. Régebb megvót, hogy mennyi gabonád kell legyen a hiúba, mennyi meter lepedőd kell legyen megszöve. A lányoknak az volt a fontos, hogy annyi vásznat szőjön, hogy nemcsak neki, hanem majd a családnak is legyen, hogy mikor az élet már kezd zsúfolódni, biztosítsa továbbra is az öltözetet, a díszet a házba. A díszek azonban védelmet is jelentettek, mert belepedőzték az egész falat, hogy szigeteljék belülről a házat.

– Mi történt, amikor visszatértek a vőlegény házához?

– Amikor eljöttek a vőlegény rokonai a lányhoz, béburkozták őt, úgy vitték át a fiú házához. Ez az újjászületést is jelképezi: kihaltam a fiatalságból, asszonyként fogok élni ezentúl. Felkerült ugye az észtre a szekérre, s a vőlegényes háznál fogadták a beburkolt menyasszonyt: a mámoja, a keresztanyák, a keresztapák. A burok egy fátyol volt, amelyik körbevette, egészen le a térdéig ért. Ott bevitték egy külön

szobába, levették a burkot, a fejdísz, a ruhákat, s felkendőzték. Öltözetet adtak, feltették a körfát a gecára, s körfára a körfaruvát, vagy a kerpát másképp. Ettől fogva azok a leánytársai, akikkel barátkozott, már nem azt mondták, hogy Máris, hanem néne Máris. A fiúknál is, nem János vagy más, hanem bácsi János. Ez a társadalmi megtisztelés jele volt.

A menyasszony öltöztetése tehát folyamatosan tartott három hétig, egyre nőtt a dísz rajta: előbbször került egy bokréta a mellire, majd virágkoszorú, díszkendő a fejére a fülke estééig. Felvették utána a keptárt is. Érdekes, hogy aki túl fiatalon merte felvenni a keptárt, s elment benne a guzsalyasba esküvő előtt, azt megkepernicázták, mert idő előtt vette fel, nem volt még házasságra való. Szék alatt át kellett bújjon és egy kanna vizet megigyon, a széken egy idős legény állt, aki közben a szíjával zsúpolta a fenekét. Szerencsés volt, ha sikerült felborítani neki a széket.

– *Tudtommal több írásában is foglalkozott a keptárral, ami egy ujjatlan, mejjes bunda.*

– Igen, az utóbbi években pár száz keptárt néztem meg, egészen az északi csángóktól erre lefelé, néhány román vidékit is. Több mintás bunda van Moldvában, a csángóknál a patkós keptár a jellemző. Sok jelképet ki lehet bontakoztatni belőlük. Meggyőződésem, hogy a köz-

*Patkós férfi keptár
(Lészped)*

*Életvizes női keptár
(Trunk)*

ponti hím üzenetet hordoz, mondanivalója van. A Szeret menti falvakban a mintázat nagyjából azonos, a színezésük is. A nőknél a viselet alján nem a patkós, hanem az életvizes mintát láthatjuk. Ismerjük még a suta keptárt is. Bár a suta kifejezést már nem halljuk Moldvában, ennek a nevében megmaradt. Az hordta, aki egyedül élt, vagy öregkorára egyedül maradt.

– *Meg tudná mondani ránézésre egy keptárról, hogy honnan való?*

– Száz százalékban nem, de legtöbb esetben még azt is, hogy melyik falu melyik falurészéből való. Például a budaiaiaknál zsúfoltabb a hímzés, mint itt, Tyúkszerben. Vagy a klézseiken nincs életfa, a diószínű van.

– *Régebb volt minden faluban keptárkészítő mester. Ma foglalkozik-e valaki ezzel?*

– Sajnos, kihalófélben van. Itt, Klézsén Demse Ádám bácsi volt a leghíresebb keptárhímző. Érdekes, hogy a minták elnevezése, meghonosodása egy faluban mennyire függött a mestertől. Ádám bácsi ismerte a régi elnevezéseket is: kétszemű, háromszemű meggyes, ökörhúgy vagy életvíz, s szárnyas napnak nevezte a központi hímet. A lánya már azt mondta erre, hogy egy virág, közepiben egy csillaggal. Itt mi patkós keptárnak mondjuk a férfiét, Forrófalván tyukmonyos keptárnak nevezik. A nőin nincs csillag, hanem a hullámos életvíz, ami a termékenységet szimbolizálja.

Ahogy a Szeret mentén haladunk felfele, a hímek egyre nagyobbak, ritkábbak, az ősi perzsenyi, vagy terzsenyi, sötétvereshez hasonló szín mellett, megjelenik a rozsdasárig is. A trunki színei például sötétebbek, mint a bogdánfalvié, a forrófalvi még ezeknél is világosabb. Sok faluban azonban kivesztek az eredeti minták, az eredeti színek. Nem minden faluban volt olyan keptárhímző, mint nálunk Demse Ádám, aki ragaszkodott a hagyományainkhoz, a régi mintázathoz.

– *Visszatérve még az esküvőhöz, hétfőn kezdődött az izvár. Tudna mondani valamit a szó jelentéséről és értelméről?*

– Hogy mit jelent? Hát szerintem a szó önmagában is beszél: ízet vár. Ilyenkor, a házasságkötés után, hétfőn este összeültek még a szomszédok, a nyámok. Megterítették, ettek-ittak, énekeltek, mulattak az emberek egész reggelig.

– *Mikor tanult meg olvasni magyarul?*

– Már fiatalkoromban kezdtem lejegyezni néhány gondolatomat, de ugye, nem ismertem a magyar ábécét, s úgy románosan, román ékezetekkel írtam. Legtöbbjét ennek aztán el is égettem rögtön. Lakatos bácsi kezdett taníttatni, feljártam hozzá. Egy délután kérdezte, hogy tudom-e a *Miatyánkot*. Mondom, igen. Na, akkor itt van egy könyvecske, nézzed a betűköt, s mondjad is. Kezdttem olvasgatni, aztán minden héten levizsgáztatott, s vettük sorra az imákat. Így tanultam meg olvasni s írni magyarul. Mikor kikerültem Rozsnyóra, vettem néhány újságot, s próbálkoztam velük. Sok minden volt, amit nem értettem, de sokat ki is tudtam következtetni. A többiek csúfolkodtak, okoskodtak (nálunk az okos szó eléggé negatív szó: a buta ember okot keres, tudatlan), hogy, ne, András megint magyarosodik. Akkorjában kaptam meg egyik barátomtól az *Egri csillagokat*, s ott vettem meg Kós Károlyék könyvét is. Mondtam az üzletben, hogy: Én is kérem azt az írást, nem adja ide nekem? Láttam, az elárusító mégrémült, nem értette, hogy meg akarom-e venni, el akarom-e kérni, azt hitte, hogy ingyen kérem.

– *Tartotta-e a kapcsolatot később a rozsnyóiakkal?*

– Igen, néhányukhoz még jártam ki 1990 előtt is. Már '87-ben éreztem, hogy mozgolódik valami. Erdélyben mindenki félt, s ha megtudták, hogy még Moldvából is vagyok, nem nagyon akartak beszélni velem. Zumzugott az élet itt, Moldvában is, féltünk mindenkiktől, még egymástól is. A pap tőlünk, mi tőle, lassan a nyelvünk is odaveszett. Nálunk a családban is későn jöttem rá, úgy a nyolcvanas évek végén, hogy a gyermekeim nem tudnak magyarul. Mondom az asszonynak, nézd meg, ezek már nem beszélnek. Hát, hogyne tudnának, mindent értenek, mondta. De románul válaszolnak! Kezdték keverni a nyelveket. Mi mindketten reggel elmentünk otthonról, estig dolgoztunk, ők meg kivel találkoztak napközben? Az iskolában csak románul beszéltek, a pappal szintén. Aztán tudatosabban odafigyeltünk.

1990 után olyan erdélyi értelmiségiekkel kezdtem találkozni, akik gondolkodásának lényege közel állt az enyémhez. Felvettem a kapcsolatot a Csicsó családdal, s akkor mondta Anti bácsi, hogy Csíkszeredában egy iskola fogad innen is gyerekeket. Bementem hát Csíkba,

találkoztam Borbáth Erzsébettel, az iskola igazgatójával, s nemsokára kivitettem a két fiamat oda tanulni. Annyira elvadult ez a magyarság bennem, hogy csak későbbecsken kezdtem azon gondolkozni, vajon jól tettem-e, hogy kiszakítottam a családból, a közösségből a két kölyköt, elidegenednek-e vajon a falutól! Az volt a lényeg, hogy magyarul tanuljanak. Azt sem tudtam, hogy a harmadik gyermekem milyen nehézségekbe fog ütközni itthon az iskolában, hogy én a másik kettőt elvittem...

– *Mielőtt kivitte volna, már tartott foglalkozást a gyermekeknek?*

– Hát, az egész úgy kezdődött, hogy az iskolából magyar mesekönyvekkel érkeztek haza a gyermekeim. Kértem, honnan vannak, mondták, hogy a tanárok osztogatták ki, valahonnét künről hozták. Tehát akkor még nem volt ekkora ellenkezés. Kezdttem otthon olvasgatni ezekből, s aztán a szomszéd gyerekek is kezdtek bójárni. Csodálatos dolog volt!

Aztán elindultam felkeresni az embereket itt a faluban. Legelőször Botezatu Victori keveredett bele, szívesen és lelkesen csinálta, s csinálja a mai napig. Kapcsolatba kerültem Csicsó Anti bácsiékkal, megismerem Fejér Anna nénit, Fazakas Józsi bácsit, Perka Mihályt. Kimentem Magyarfaluba es, ott éppen össze voltak gyűlve a gyerekek egy udvaron. Kértem, hogy csak így magukra vannak a gyerekek? Hát ki tanítja? Ott a közepen, az a kicsike, idevaló, az tanítja. Iancu Laura volt. Gondoltam, hogy erről a gyerekről én még hallani fogok!

Közben megalakult a csángó szövetség Erdélyben, aztán behoztuk Bákóba nagy nehezen. Rájöttem közben, hogy egy szövetség nem fogja megoldani a csángóság problémáit. Több küsebb intézményecske kéne, amelyek beilleszkednek egy rendszerbe. Mit tudok én csinálni? Hát egy alapítványt! 1999-ben hoztam létre, elkezdtem működtetni. Sokat jártam Erdélybe, minden rendezvényre elmentem, ami rólunk szólt. Egy ilyen konferencián ismertem meg Hegyeli Attilát is, Illyefalván. Előadása után odamentem, s mondtam, gyere be Klézsére, nézd meg. Azon a nyáron a kolozsvári egyetemről ki is jött egy csapat diákkal, még itt a régi házban szállásoltam el őket, 400 családot mértek fel. Attila rájött, hogy lenne itt még tennivaló a tudományos kutatáson kívül is. Mondtam, hogy csinálnék egy alapítványt, nem-e jönne oda dolgozni. Megmutattam az alapszabályzatot neki és Kotis Misinek. Mindenképp

Bákóban akartam bejegyeztetni, azt mondták, hogy veszélyes is lehet, de nem is biztos, hogy ott bejegyzik. Végül sikerült. Gondolkoztam, hogy milyen nevet adjak. Legszívesebben Petrás Incze Jánost adtam volna, de aztán Ferenczes István súgta nekem, hogy ezt nem fogják engedni, legyen Szeret Alapítvány, az a folyót is jelenti és a szeretetet is. Ha már Szeret, akkor Klézse is benne kell legyen, mondtam, így lett végül Szeret-Klézse Alapítvány.

Közben nézelődtem, miből is lehet fenntartani egy ilyen alapítványt. Találtam támogatókat, s elkezdtünk működni. Jogi háttérünk megvolt, felkerestük az embereket, s kezdtük gyűjteni a szülők aláírásait, hogy elindíthassuk a magyar oktatást. Lementem Kötő Józsefhez is, Bukarestbe. Mondta, hogy Bákóban kell a kérvényeket leadni. Sok ellenséget szereztem akkoriban, nacionalista, sovinsztaként jelentettek meg az újságokban. Nem értették, hogy nem a román oktatással szemben akarjuk létrehozni, hanem annak kiegészítéseként. A magyarok közül is volt olyan falumbeli, aki feljelentett Bákóban, hogy ő nem magyar anyanyelvű oktatást kért, hanem csak magyar órákat.

Megvásároltam a házat, ahol ma is működik az alapítvány, lassacskán lett benne fűtés, és fürdő is. Attilával aztán elváltunk egymástól. Voltak feszültségek, de nem voltunk annyira összeveszve, amennyire gondolta a világ. Bizonyos dolgokban nem értettünk egyet, de amit ő csinált, amit elért, azt nem tudja az ördög sem megtagadni. Rengeteg falut hozott a programba. Mindezt úgy érte el, hogy a csángó falvak, mi, csángók is „forrtunk”, tehát több ember és szervezet mozgott ebben az ügyben. Ahogy ma is mozog, ám a politika inkább egyetlen szervezet mellé állt és külön támogatta, ami szerintünk nem kedvező egy népre nézve.

– *Hogyan emlékszik vissza a könyvégetésre, ami 1995-ben történt Klézsen?*

– Erről több újságnak is nyilatkoztam, akkor döntöttem el, hogy ez így nem mehet tovább. Meggyőződtem, hogy mennyire rosszan bántik velünk a saját országunk. Istók Gyurit majdnem meglincselték, ahogy évekkel később engem is a klézsei Szent Ferenc kultúrházban. Ezekre nem akarok emlékezni, megbocsátok mindenkinek mindent, csak legyen képes Ő is megbocsátani maga magának. Keresse meg a cikket, minden úgy volt, ahogy akkor elmeséltem. Jelentettem a tanfelügyelő-

ségnek, a rendőrségnek, a minisztériumnak is. Később magyarul is megjelentek cikkek.

– *Lassan beindult az oktatás.*

– Igen, 1999 nyarán a székházban, Tyúkszeren, Budán és Forrófalván, tehát négy helyszínen szerveztem meg az oktatást. Azelőtt otthon tartottuk, ahogy mások is, szervezett vagy szervezetlen formában. Nemsokára, 2000-ben az MCSMSZ is elkezdte az iskolán kívüli oktatást. Sokáig nem voltunk benne a csángó szövetség oktatási programjában. Sokat köszönhetünk Csicsó Anti bácsinak, aki az elején négy évig tanított nálunk, fizetés nélkül. Nem felejttem el soha! A kukurudzát tette a tűzre, hogy melegedjék, amit megdolgoztunk neki felibe a mezőn.

– *Kezdeményezte a csángó cselekvési terv elkészítését, a csángó tanács létrejöttét is.*

– Szerintem az a cselekvési terv mentette meg az oktatási programot. 2000 őszén összeültek a csángó szövetség, a civil szervezetek, politikai szervezetek képviselői, ott volt például Szilágyi Zsolt, Sántha Attila az RMDSZ részéről, s kidolgozták azokat a lépéseket, amik előrevihették az ügyünket. Én már a kezdetektől azt szerettem volna, hogy minden csángó faluban létrejöjjön 1-2 szervezet, akik összedolgoznak. De sajnos, nem így történt. Örültem annak, hogy abban az időben sokan hazajöttek egyetem után Moldvába, s szerepet vállaltak.

– *Hogyan látja az oktatási program szerepét, erősségeit, gyengéit?*

– Hiszem, hogy nyelven és kultúrán keresztül kell megmaradnunk erősnek. Az lenne a lényeg, hogy a magyar nyelv és kultúra tekintélyt kapjon. A hagyományörző csoportok nagyon is jól működnek, ahol van olyan helybéli, aki szívesen, lelkesen csinálja. Ezek a foglalkozások nélkül szerintem az iskolai magyaróra semmit sem ér. Mondhatjuk, hogy minden faluban más a helyzet. Egyre kevesebb az új helyszín, a régiek közül is megszűnt néhány. Persze ez nemcsak a program hibája, mert egyre kevesebb gyermek születik. Tanárt is nagyon nehéz kapni, kevesen jelentkeznek. Nem akarok senkit megsérteni, de a program módszere mindent elront, nem úgy van, ahogy kellene. Az elején a fejlődés volt a cél, most csak a gyerekszám számít, ennyi év után semmi

se változott. Úgy érzem, hogy nekik mindegy, hány faluban működik az oktatás, akkor is jó, ha húszban, akkor is, ha kettőben. Magyarországon sokat segít, támogatja a programot, biztosítja a hosszú távú működésüket.

Sajnos, nem nagyon figyelnek ránk, azokra, akiknek a fejlődés volt a cél Moldvában. Most valami olyasmi zajlik, amivel nem tudunk küzdeni, hisz ahol pénz van, sokat fel tudnak mutatni mások munkájából is, ha ezt nem tudják megtenni, akkor félreteszik azokat, akik nem úgy fűjják, hogy egyesek jól járnak. Aki dolgozik, annak nincs ideje mutatkozni, dicsekedni. Ahogy mondtam, vannak, akik jól végzik a munkájukat, ám ez nemcsak pár ember dolga lenne, hanem mindenkié.

– Az alapítvány épületében Petrás Incze János- emlékszobát is létrehozott.

*Petrás Incze János-plakett
az alapítvány székházának udvarán*

*Petrás Incze János szobra
a klézsei templom udvarán*

– Nem sokat tudtam róla fiatalkoromban, egyszer a hetvenes években a templomban is megemlékeztek róla. Aztán később rájöttem, hogy néhány helynév, a pap kertje, a pap bécse, a pap hegye, mind hozzá köthető. Hős ember volt, azt hiszem, és nemcsak azért, mert mint egyházi ember kiválóan végezte a dolgát, hanem rájött arra a veszélyre, amelyik leselkedik a csángókra. A néphagyományok gyűjtése mellett gondosan vezette az egyházi anyakönyveket, családösszeírásokat készített. Létrehoztuk az emlékszobát, szobrot is szerettünk volna neki a faluba állíttatni, de nehézségekbe ütköztünk, aztán az alapítvány udvarán helyeztünk el egy oszlopot, Csoma Gergely plakettjével. 2012-ben aztán végre sikerült megszerezni a jászvásári püspökség engedélyét, és a klézsei templom kertjében felállítottuk a szobrát. Ugye, Nagypatakon van Gyergyina páternak, Pusztinában Szent Istvánnak. Mind Csoma Gergely csinálta azokat es. Legutóbb Neumann páternek állítottak, igaz, Bogdánfalva helyett Nagypatakon... Ide van most elhelyezve Lakatos Demeter szobra is, ami Szabófalvára kellett volna, ott csak a sírját javíttatták fel, de magyar felirat is került rá: Lakatos Demeter, Szabófalva ősi magyar nyelvén alkotó költő.

– *Mikor kezdett verseket írni, hogyan jegyezte le?*

– Amikor nem volt komoly tennivalóm, vagy valami másra kellett koncentrálni, akkor elszigetelődtem, s verset írtam. A versek szerintem Isten kockái: helyzetek, gondolatok, törvények, alkotások, amiket szernek nevezünk, s örömök, keserőségek lejegyzése. Verseltem bicskázva, varrva, firkálva és írva. Inkább magyarul, ritkábban románul, de amikor verset írtam, egy másik énem szólalt meg.

– *Gondolt-e arra akkor, amikor írta őket, hogy meg is jelenteti?*

– Nem. Ahogy mondtam, nem is volt érdekem. Ha el is kérték elolvasni, mindig visszakértem. Egyedül Csicsó Antaltól nem vettem vissza.

– *Kinek mutatta meg először? Ki bátorította a továbbiakban?*

– Mindig rám bukkant valaki, de ritka volt az eset, amikor elismerem, hogy írok verseket. Valamikor a '90-es évek közepén beszélgettem Ferenczes István költővel, olvastam volt pár versét, nem tudtam, hogy szerkesztő, de tudtam, hogy szereti a moldvai magyarokat. Ő mesélte,

hogy az édesapja néhány évre Moldvába keveredett, menekült. Egyszer csak Ferenczes mutat nekem Lakatos Demeter-verseket, rögtön tudtam, hogy Mitica Lăcătuşuról van szó. Rálegyintettem, s mondtam: ilyeneket én es tudok írni. Persze csak úgy kiszaladt a beszéd a számból. Hát aztán mondja, küldjem el neki is. Nem nagyon akartam, de beadtam a derekam. Ekkor nagyon csángósan akartam leírni, de nem román betűkkel, az nem illett, és nem volt elegendő jel se. De a magyar is hiányos volt. Ferenczes azonnal megértette, mit akarok, ő soha nem néz le senkit. Nem akart módosítani sem sokat, inkább úgy hagyta, ahogy kapta.

Két évvel később komolyt lépett Ferenczes, azt mondta, ki kell adni a verseimet: – Maga, András, szeret gondolkodni – mondta, erre együtt mosolyogtunk. Tudtam, hogy két külön világban élünk, és azt, hogy Ferenczes más, erre az emberre fel lehet nézni, mert ő soha se néz le senkit és semmit. Akkor csak gondolatokat akartam ismertetni, azt, ahogyan a moldvai magyar ember gondolkodik, él és töpreng. A verseimben nemcsak az én gondolataim vannak, hanem a népemé. Nagyon örvendtem, hogy végül megjelent a kötet *Én országom Moldova* címmel, többen írtak róla. Ezt elsősorban Ferenczes Istvánnak kell nagyon is megköszönni, aki nemcsak a moldvai magyarokról szóló írásokat, könyveket adta ki, hanem éltette a moldvai magyarok írásait, mentette a *Moldvai Magyarság* folyóiratot, működtette a Bibliotheca Moldavien-sis kétnyelvű sorozatot, amelyeket ma is terjesztem Moldvában, pátereknek, értelmesebb embereknek. Sok szobor van Moldvában, de Ferenczes István sokunknak egy élő szobor.

– *Néhány évvel később Sántha Attila szerkesztésében megjelent Kézdivásárhelyen a Csángó mitológia című kötete. Miért tartotta fontosnak, hogy összeszedje és rendszerezze azt a tudást, amely ma már kiveszőfélben van?*

– Nagyon sokan írtak rólunk, mindenki a képzése és tudása szerint, de ahogy mondtam, nem nagyon figyeltek ránk úgy, ahogy Ferenczes István. Sántha Attila se sokkal másabb, ő egy másik fényben akar foglalkozni a csángókkal. Felnéz a csángókra, de úgy, hogy helyre is tudja tenni, ha hibáznak, ám azt is finoman és türelmesen. Persze néha székel büszkeséggel. Sok rendes székel van, nem akarnám felsorolni a sok jó embert, mert elkapja a ló. Most hogy így kérdez, magát is

Iancu Laurával és Sántha Attilával Szegeden

büszkévé tehetem Mirk László tanár édesapjával, aki sok gyereket követett, figyelt a csángókra, külön foglalkozott a Csíkszeredába került moldvai diákokkal. Sántha Attila sokat tanult tőlünk is, és mi is tőle. Semmiképpen se akar befolyásolni, csak figyel és elfogad, megadva a tiszteletet a csángóknak. Van türelme megérteni és segíteni minket abban, hogy tovább adjuk azt, ami még megmaradt. Fontosnak tartottam leírni, amit mások nem láttak meg, vagy nem értettek meg, mert nem itt éltek. Amikor úgy döntöttem, hogy leírom, Sántha Attila állt mellém, ő adta ki a könyvet. Írtam benne a Tátos (Táltos) hegyről – ez alatt gyűjtják meg a farsangi lángot, ott verekedik a Csontkirály a Babkirállyal –, a tátosok világáról, a kutak, források tiszteletéről, a védőkövekről és a keptárokról.

– *Nemrég eljutott Mongóliába. Milyen élményekkel, tapasztalatokkal tért haza?*

– Az ember, ha a Jóisten is úgy akarja, eléri, amit szeretne. Tudtam, mit keresek, ezért az út oda vezetett. A mongolok nem felejtettek el minket, hiába a 6-7000 km távolság, sok a közös bennünk. Ott olyan szavakat találtam meg, mint az ülü, a geca, e baj, e tuláj, e sárga, e

sárig, e kék, e teve, a berszán és sok mást. De főképp a lelket, a mi lelkünket. Most is tanulok mongolul, tovább is a Jóisten segítségire van szükségem, és azokra az emberekre, akik az ő keze alatt vannak (nem említek neveket, mert ha valakit kifelejték, akkor mást megsértek).

Ahogy nálunk, úgy náluk is fontos a nap: ha nálunk az ajtó és az ablak a napot keresi, nekik is minden otthon a nap felé fordul (gertee: otthon, hazafele; xarikh: hazatérni, megszabadulni; Chi margaash g. baikh uu?: Holnap otthon lesz-e?)¹. A gerdán szó (gerdekh: férjhez menni, sötétben fénnel/lámpással halászni), nálunk egy dísz jelent: a leányok gyöngyös fejdíszét és a legények kalapdíszét.

A becslések szerint Mongólia lakosságának több mint fele ma is Mongol Gerben él, azaz jurtában (ger: hajlék, lakás, otthon, ház, család, jurta, kereksátor, szoba). Úgy a jurta felállításának, mint a belső tere használatának szabályai vannak. A jurta alapvetően két részre osztható: a nyugati része a férfioldal, a keleti pedig a női. Régebb nálunk a templomban a nők és férfiak helye külön volt, egyik oldalon ültek a nők, a másikon a férfiak.

Sok más hasonlóságot fedeztem fel, például mi sem lépünk fel a küszöbre, mi se megyünk át a tűzhelyen, és folytathatnám.

Azt is sok helyen hallottam, hogy a gerlemadár a fény madara (gerel: fény, világosság, sugár), valószínű, hogy ez is a ger, azaz a jurta nevéből eredhet.

Régebb Mirk tanár úrral vitattam meg a zsegera és a zsiszik szavak eredetét, etimológiáját, annak idején az volt a vélemény, hogy a zsegera cseh vagy szlovák szóból eredhet. De a mongoloknál megtaláltam a zsisziket, ami ott is kicsit jelent (jijig: kicsi, kicsiny, kis; j. mal: kis állat, növendékállat; j. khöröngötön: kistökés/kiskapitalista/kistulajdonos, kispolgár; бага, jaakhan: kicsi).

Persze zsegerának nevezzük a kicsit, a kiskutyát, a kisgyereket, vagy azt a kis rosszkaldót, aki nagyolkodik.

Természetesen még sok minden más van, ami szerintem a hun gyökereinkhez, vagy esetleg a türk rokonsághoz vezethető vissza.

– *Néhány éve felkereste a Fekete-tenger partján, Konstancától nem messze fekvő Ojtuzon élő csángókat. Mit kell tudnunk róluk?*

1 Kara György: *Mongol–magyar szótár*. Budapest, 1998, Terebess Kiadó.

- Jó tudni róluk, legtöbben Lujzikalagorból származnak, az első telepések egykori katonák voltak, akik hősi tetteikért földet kaptak Dobrudzsában a román államtól. Hogy szándékosan deportálták-e őket, vagy inkább elszigetelni szerették volna, mert merészek voltak? Félték, nehogy lázítás legyen? Az idősebbek még tudnak magyarul, a fiatalok már nem, de ők is a testvéreink. Ahogy illik és jó tudni a bukovinai székelyekről, róluk még inkább kell tudni.

- *Jelenleg milyen szerepet vállal az MCSMSZ működésében?*

- Önálló munkát végzek, felnőttekkel és fiatalokkal foglalkozom, néha gyerekekkel is, amióta nyugdíjas lettem. Mostanában színdarabokat adunk elő, ezekben kultúránk régi elemeit akarjuk ismertetni, a „Tőke” szerepet, az „Égyes Napokat”. Legutóbb a *szerep* szavunk többféle értelmét, tartalmát adtuk elő. Együttműködünk szervezetekkel, falusi csoportokkal. Sokan nem vagyunk alkalmazva, ahogy például Nyisztor Tinka sem. Én az MCSMSZ mellett voltam és vagyok, voltam a része is, de ha nem ismerjük el a hibákat, akkor nagyobb hibát követünk el, mintha rombolnánk és nem építenénk. Egyszerűen segítjük az ellenséget. Amikor alkalmazott voltam, akkor is elmondtam a hibákat, mindegy, ki vezette a programot. Ha külön programjaink voltak, akkor is elfogadtam a kritikát, de senki sem akarja látni a saját hibáját, csak a másokét. Talán én is hibás vagyok, hogy kifejtem a véleményemet, de egyet megtanultam: nem szabad elhallgatni a hibákat.

- *A fiatalok többsége még mindig külföldön keresi a megélhetését. Ez gondolom, a gyereklétszámon is meglátszik... Klézsen jelenleg hány gyerek tanul magyar nyelven?*

- Régen Klézse községnek 1100 gyereke járt az 1-10. osztályba (98% magyar eredetű), mára a gyerekszám leesett a felére. Ezek közül úgy a fele jár magyar órákra. Van, aki csak a heti három iskolai magyarórán vesz részt, van, aki a délutáni foglalkozásokra is jár. Ajánlottuk többen, hogy az ösztöndíjrendszert alakítsák úgy, hogy az egész összeget csak az kapja meg, aki mindkettőre jár, osszák ketté, fele-felebe.

A fiatalok nagy része külföldön dolgozik. Felkerestem néhányukat, egy-két rövid filmet is készítettem róluk. Fejlődni akarnak azokban az országokban, amelyek befogadták őket, legtöbben már az illető ország nyelvét beszélik otthon, néhányan románul, s nagyon ritkán magyarul

Magyar nyelvű foglalkozás az alapítvány székházában

(itt persze nem Magyarországról beszélek). A külföldön született gyermekek aztán se románul, se magyarul nem akarnak beszélni. Ritka, aki megpróbál visszatérni. Sok eladó ház van: nagy, modern, szigetelt házak, három fürdőszobával, 8-9 szobával; száz-, százötvenezer euróért árulják. Attól félek, hogy akik visszajöttek, azokat is el fogjuk veszíteni. Erre nagy esély van.

– *Az utóbbi években nagy változásoknak lehettünk tanúi: engedélyezték havonta egyszer Bákóban a magyar nyelvű szentmisét, aztán Pusztinában is lehetőséget teremtettek erre, moldvai magyar alprefektusa lett Bákó megyének... Hogyan látja, tényleg kezdenek jönni fordulni a dolgok?*

– Szemfényvesztés az egész, 160 moldvai gyökerű római katolikus falu van, még ott vannak a moldvai szórványban élő moldvai magyar eredetűek. Nem minden olyan fényes, mint ahogyan látszik: az engedélyezés után majdnem megszűnt a bákói mise, szerencsére voltak, akik feléptek és bizony küzdöttek érte. Legalább háromszor akarták botlasztani, de erről Nyisztor Tinka tudna sokat mesélni. A másik dolog: nincsnek alkalmazva helyi magyar nyelvű kántorok. Bizony nem min-

denült olyan jó a helyzet, mint a széleken: Gyimesbükkön, ami Bákó megyéhez tartozik, vagy Pusztinán, ahol Mátyás Mónika és csapata a sok munka mellett tanítanak, és magyar vallási területen segítenek, magyar misén is aktívak. Persze, ott van Pusztinán Nyisztor Tinka és a Szent István Egyesülete, de Mónika nem áll szemben velük, hanem mint MCSMSZ-alkalmazott minden pusztinai mellett áll és segít.

Nyolc megyében élnek moldvai magyar eredetűek, két polgármester, négy faluban tanácsosok (Klézsén a fiam is, Duma Daniel), egy al-prefektus nagyon kevés. Dicséret a két Gál testvérnek, s dicséret azoknak, akik nem támadják őket. Ne felejtjük el, ez néhány bárány a sok farkas közt. Vigyázzunk, nehogy áldozati bárányok legyenek. Meg kell köszönni a Jóistennek a történeteket, és bátorítani őket, hogy jó irányban haladjon a dolog.

- *Minek tartja magát? Költő, közösségsszervező, tanár...*

- Józan klézsei parasztembernek. Minden ember, akinek családja van, gondozza őket, de együttműködik a közösségével, tenni akar valamit érte is. Én úgy vagyok, mint az az ember, aki látja, hogy eljött egy nagy víz, lesodort valamit, s próbálja, amit lehet, megmenteni. Hogy álmódzó vagyok-e? Igen, részt kívánok venni és tenni a magyar lélek éltetésében.

Az vagyok, aki vagyok, és nem akarom feladni céljaimat, csak ha a Jóisten elveszi tőlem az időmet.

- *Hogyan látja a moldvai magyarság jövőjét?*

- A csángók megmutatták, hogy meg akarnak maradni magyarnak. Kérdés, hogy a romániai magyarság képes-e kiállni magyarságáért. Ez itt fog eldőlni Moldvában. Mert ha velünk nem működnek együtt, ha nem figyelnek ránk, ha nem látják sorsunkban sorsukat, akkor ők is el fognak veszni.

Lázár Balázs

KRAY PÁL ÉS A HOREA-LÁZADÁS
LEVERÉSE

Erdély véres tragédiákban bővelkedő történetének egyik különösen szomorú fejezete volt az 1784-es Horea–Cloșca-felkelés, amely Szigethegység vidékein a román jobbágyság tömegeit mozgatta meg, és mindkét részről rengeteg vérontással járt. A szörnyű események egyik szemtanúja és aktív szereplője Kray Pál volt, a háromszéki gyalogezred alezredese.¹ A szepességi, késmárki származású Kray a hétéves háborúban kezdte katonai szolgálatát, és 1784-ben már nem kevesebb mint 29 éve szolgált. Őrnagyként a pesti hadgyakorlaton ezredese betegsége miatt ő vezényelte akkori alakulatát, a Nádasdy-gyalogezredet, és ügyesen végrehajtott manővereivel a császár tetszését is elnyerte. Kray életrajza szerint ez a kitűnően sikerült harcászati bemutató volt az oka annak, hogy II. József 1783. november 7-i hatállyal soron kívül alezredessé léptette elő, és a 2. székely határőr-gyalogezredbe² helyezte át.³ Kray mindig hálával viszonyozta József nagylelkűségét, és az öccséhez, Sándorhoz írott leveleiben legnagyobb tisztelet hangján beszélt jótevőjéről.

Kray alezredes 26 évi szolgálat után vett búcsút ezredétől, és költözött Erdélybe. Szolgálat a háromszéki Uzonba hívta, ahol a székely határ-

-
- 1 Biográfiája 2013-ban jelent meg a Hadtörténeti Intézet és Múzeum gondozásában. Lázár Balázs: *Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornok katonai pályája*. Budapest, 2013, Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Rövid pályaképe: Nagy-L. István: *A császári-királyi hadsereg magyarországi tábornokai 1787–1815*. Budapest, 2021, Zrínyi Kiadó, 213–215. p.
 - 2 Ez az alakulat 1762-től szerveződött az erdélyi határőrvidék többi, újonnan létrehozott alakulatával együtt. Később, 1798-tól 15. határőr-gyalogezred, majd 1851-től betagolják a sorgyalogezredek közé 46. számon. Alphons Freiherr von Wrede: *Geschichte der k. und k. Wehrmacht. Mittheilungen des k. und k. Kriegsarchivs*. Wien, 1898, Verlag von L. W. Seidel und Sohn. Történetéről, harcairól lásd: Csikány Tamás: *A székely határőr-gyalogezredek története. 1762–1851*. Budapest, 2024, Peko Publishing.
 - 3 MLST IR No. 39. Standestabellen. 1783. Karton Nr. 3524. és Christian Genersich: *Merkwürdigkeiten der Königlichen Freystadt Késmárk in Oberungarn*. Lőcs, 1804, Joseph Karl Mayer, 340. p.

őr-ezred helyettes parancsnoka lett. Öccsének írt leveleiben⁴ katonáit csak „kedves” vagy „bátor” székelyeimnek” hívta, vagyis az alakulat hamar elnyerte tetszését. Erdély azonban veszedelmes és nyugtalan hely volt ekkortájt. A Dél-Erdélyben és a Szigethegységben immáron a népesség nagy részét kitevő románság nem tartozott a kiváltságolt erdélyi nemzetek – a szász, székely és a magyar nemesség – közé; mi több, a román jobbágyok szociális állapota a korszak viszonyai között is rendkívül rossznak számított. A Mária Terézia-féle modernizáció szinte nyom nélkül múlt el a tartományban. A közbiztonság is csapnivaló volt, így az uralkodónak már 1784 nyarán, hónapokkal a felkelés kirobbanása előtt, királyi biztost kellett kineveznie a bánáti és dél-erdélyi „latorvilág” felszámolására.⁵ A román jobbágyok és magyar uraik szembenállását tovább mérgesítette a nyelvi és vallási különbség, a pópák fanatikus uszítása, továbbá II. József bizonyos, félreértésekre okot adó intézkedései, melyek azt sugallták a román jobbágyoknak, hogy az uralkodó esetleg a magyar nemességgel szembeni fegyveres leszámolást is megengedhetőnek tartja részükről.

Józsefnek valóban szándékában állt kibővíteni az erdélyi határőrség rendszerét, melynek céljából összeírást is elrendelt. Ennek hírére a román jobbágyok tömegével sereglettek, hogy határőrnek iratkozzanak fel, ugyanis ily módon adómentességre tehetek volna szert. 1784. október 31-én a tömeg Horea (igazi nevén Vasile Ursu Nicola) vezetésével Gyulafehérvár mellett meggyilkolta a két zarándi szolgabíró; e tett jeladás volt a nyílt lázadásra. A felkelés vezetői, Horea, illetve Cloșca és Crișan egy darabig el tudták hitetni a többiekkel, hogy a császár az ő ügyük mellett áll, és a magyar nemességgel szembeni leszámolásról is tudomása van. Zarándból a mozgalom a szomszédos vármegyékre – Hunyadra, Aradra, Fehérre – is áttért, sőt elért egészen Szebenig. A román felkelők felégették a magyar falvakat és

4 Erdélybe vezénylése révén az addig egy alakulatban szolgáló két testvér immáron elszakadt egymástól. 1784 novemberéből származnak Kray Pál levelei Sándor öccséhez, így tevékenysége innentől kezdve ismerhető meg részletesebb módon, illetve tárhatók fel tetteinek személyesebb motivációi. A levelezés napvilágot látott a bécsi Hadilevéltár gondozásában: Just [Hauptmann]: Briefe des Feldzeugmeisters Paul Freiherrn Kray de Krajova et Topolya an seinen Bruder Alexander von Kray. *Mitteilungen des k. und k. Kriegsarchivs*. Dritte Folge. VI. Wien, 1904, Verlag von L. W. Seidel und Sohn.

5 Gorun-Kovács Blanka Sidonia: *A Horea-felkelés és magyarországi forrásai*. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, BTK. 2008. 47. p.

nemesi kúriákat, brutális kegyetlenséggel gyilkoltak, raboltak és pusztítottak. Az erdélyi polgári és katonai hatóságok habozva és nehézkesen reagáltak az eseményekre, az uralkodó pedig a nagy távolság miatt nem tudott érdemi intézkedést hozni az ügyben. Mindehhez az is hozzájárult, hogy József kezdetben azt hitte, a reformjaival szemben ellenséges nemesség felnagyította a veszélyt. Mikor november 13-án végül megismerte a lázadás valós mértékét, szigorú parancsot adott a katonaság erélyes alkalmazására és a statárium bevezetésére. Johann Franz Preiss tábornokot, az erdélyi főhadparancsnokot habozása és erélytelensége miatt november 20-án csökkentett járandósággal nyugállományba küldte, és Dominik Fabris altábornagyot nevezte ki utódjául.⁶ A császári-királyi katonaságot Erdélyben⁷ tehát meglehetősen későn mozgósították, és a pontos parancsra is sokáig kellett várni. Kray alezredes betegen feküdt szállásán, amikor elrendelték számára, hogy azonnal mozgósítsa zászlóalját, és további utasításig induljanak útnak Nagyszeben felé. Alakulata 1784. november 30. körül, négy napi kimerítő menet után ért a városba.

Kray közvetlen parancsnoka, Pfefferkorn vezérőrnagy intézkedése értelmében a zászlóaljat széttagoltan alkalmazták a felkelők ellen. Egy századot Schultz székely huszár alezredes támogatására Gyulaféhvár környékére küldtek, egy másiknak pedig Szászváros és Déva térségébe kellett vonulnia. A Kray által vezetett osztályt, melyet egy szakasz huszárral is megerősítettek, a lázadás fészkebe – a Fehér-Körös és az Aranyos vidékére, valamint az Ompoly-hegységbe küldték. „Nekem jutott a hegyvidék, mint a rabló csöcselék (*Raubgesindels*) központja, ahol hatszázan vannak felfegyverkezve. Talán én leszek az a szerencsés, aki megtalálja ezt a bandát, remélem, székelyeim kitesznek majd magukért.” – írta december elsején Kray öccsének, Sándornak Szászsebesről.⁸

6 Olchváry Ödön: A Hóra-lázadás elfojtására vezényelt karhatalom magatartása. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1916. évf., 17. köt., 107–142., 125–126. p.

7 Ez akkor a határőrcsapatokon (két székely és két oláh két zászlóaljas gyalogezreden és a székely huszárezreden) kívül a Toscana-huszárezredet, a Savoya-dragonyezredet, az Orosz-gyalogezred egy zászlóalját, valamint a Gyulai Ferenc-gyalogezred egy zászlóalját jelentette. 1784 novemberéből származnak Kray Pál első fennmaradt levelei Sándor öccséhez, így tevékenysége innentől kezdve ismerhető meg részletesebb módon. Bővebben lásd: Just: *Briefe*.

8 Just: i. m. 129. p.

Ebben az időszakban a lázadók immáron több csoportra oszlottak, és a mozgalom sokat veszített erejéből. A románság számára nyilvánvalóvá vált, hogy ügyüket sem a császár, sem a hatóságok nem támogatják, ugyanakkor a vármegyék ellenállása is megszilárdult, különösen hogy az utóbbiak oldalán feltűntek a karhatalom erői is. Kray alezredes csapata afféle „száguldó különítményként” járőrözött az Érchegységben és Abrudbánya környékén, hogy megvédjék a bányavidék magyar lakosságát a rablásoktól és atrocitásoktól, egyúttal felszámolva a még aktív fegyveres csoportokat is – mindezt ráadásul télvíz idején, zord havasi körülmények között kellett megtenniük. Körösbányán például 44 nemest szabadítottak ki az oláhok fogságából, akiket – amint Kray írja – korábban a lázadók oláh ruhába öltöztettek. Arra is volt példa, hogy magyar nőket a pópák erőszakkal oláh férfiakkal eskettek össze.

1784. december 6-an Kray alezredes 400 főnyi csapatával a zalatnai bányavidék felé nyomult, ugyanis a hírek szerint itt egy, a korábbiánál is nagyobb csapat felkelő gyülekezett. Jóllehet még sohasem vezetett önálló hadoszlopot, Kray komoly elővigyázatosságról és katonai szakértelemről tett tanúbizonyságot: menetét egy 50 Toscana- és 50 székely huszárból, valamint 50 határőrből álló elővéddel biztosította, így a Mihelye falu feletti szorosban, a Körös-patak völgyében az oláh zendülők nem tudták törbe csalni. December 7-én délután, miután hírt kapott arról, hogy Vajda főhadnagyot és huszárait a menet elején már körülfogták, az alezredes szétbontakozott lovassága élén előrevágtatott, és a tömeg elé lovagolt. Gyalogságát már korábban utasította, hogy a szorost övező magaslatokon nyomuljon előre és kapja oldalba a lázadókat (ezek főleg vasvillákkal és lándzsákkal voltak felfegyverkezve, de

Kray Pál ábrázolása a testvéréhez írt leveleket tartalmazó kötetből

akadt köztük néhány puskás is). Kray először felszólította a fellázadt parasztokat, hogy tegyék le fegyvereiket, mire ezek válaszul tüzet nyitottak a katonákra. Az ezután meginduló huszárróham, valamint a gyalogság megjelenése azonban hamarosan megfutamította a tömeget. Az összecsapás helyszínén 85 halott maradt, további 30 fő pedig fogságba esett. Az ellenállás egy parasztudvaron és az itt található csűrben tartott a legtovább: az utóbbit a székelyek végül rágyújtották a lázadókra. Kray katonái az éjszakába nyúlóan üldözték a menekülőket. A cs. kir. csapatok vesztesége mindössze egy kimúlt ló és öt könnyű sebesült volt.⁹ A lázadók másik csoportját Schultz alezredes különítménye december 11-én Zalatna térségében verte szét.¹⁰

Ezekkel az összecsapásokkal a fegyveres felkelést sikerült többekévéssé felszámolni, de Kraynak és székelyeinek még hosszú ideig kellett kutatnia a havasokban a lázadók maradékai után. A főkolompósok, akiknek fejére külön-külön 300 tallért tűztek ki, egyelőre nem kerültek a hatóság kezére. Végül az a 100 fős különítmény, amelyet az alezredes december végén Vajda főhadnagy vezetésével a török határhoz küldött, sikerrel járt: a székely katonákat és néhány kamarai hajdút december 27-én helyi román parasztok kalauzolták el ahhoz a kunyhóhoz, ahol Horea és Cloșca tartózkodott. Kray a foglyul ejtett lázadókat „újévi ajándék” gyanánt továbbküldte Pfefferkorn tábornoknak Gyulafehérvárra. Vajda főhadnagyt, aki elfogta őket, a császár azonnal századossá nevezte ki, és 600 tallérral jutalmazta meg.¹¹ Az alezredes közben erélyesen folytatta a fegyverek begyűjtését, valamint az eltulajdonított magán- és kincstári javak visszaszerzését. Számításai szerint a bánya-vidék javaiban mintegy kétmillió ezüstforint kár esett.¹²

A székelyek jelenléte a lázadás sújtotta vidéken szintén meglehetősen költséges volt, és mivel Magyarországról és a Bánátból folyamatosan érkeztek sorcsapatok az említett térségbe, az a döntés született, hogy a határőrök térjenek vissza eredeti állomáshelyeikre. Bár Kray abban reménykedett, hogy székelyeivel együtt ő is visszamehet Kézdivásárhelyre, a katonai vezetésnek más tervei voltak személyével kapcsolat-

9 Just: i. m. 15. p.

10 Makai László – Szász Zoltán (szerk.): *Erdély története*. II. köt. Budapest, 1986, Akadémiai Kiadó, 1096. p.

11 Olchváry: i. m. 132–133. p.

12 Genersich: i. m. 346. p.

ban. Az erdélyi főhadparancsnokság 1785. január 4-i jelentése, amelyhez a Horea és Cloșca elfogását hírül adó december 31-i beszámolóját is mellékeltek, nagy teret szentelt az alezredes tevékenységének. A jelentés Bécsben sem maradt visszhang nélkül.¹³ Kray Pfefferkorn tábornoktól arra kapott parancsot, hogy hat század sorgyalogossal, az Orosz- és a Gyulai-ezredek egy-egy osztályával és egy divízió Toscana-huszárral biztosítsa Zalatna és Torockó vidékét. Kicsiny csapatát két löveggel is megerősítették. Annak alapján, hogy e pozíció meglehetősen fontosnak számított, az alezredes joggal gyanakodhatott arra, hogy soron kívül előléptetik, és ez hamarosan be is következett: 1785. február 13-án az uralkodó ezredessé léptette elő Krayt, ugyanakkor meghagyta őt az általa betöltött beosztásban. Ezáltal hivatalosan a 2. székely gyalogezered másodezredese lett, ugyanakkor azonban az uralkodó teljes ezredesi gázsit, évi 2328 forintot ítélt meg neki. A kinevezési pátens Kray az uralkodóháznak tett korábbi szolgálataival, kiváló tulajdonságaival, a jelenlegi erdélyi „nyugtalanág” lecsillapítása körül szerzett érdemeivel, de különösen és kiemelten a lázadó vezérek elfogásával indokolja a soron kívüli előléptetést.¹⁴ Ez az elismerés bizonyára nagy kárpótlást jelentett számára az Érchegységben és a havasokban való igen nehéz szolgálat nyomorúságaiért, amelyek egészségét is felőrölték. Beosztása egyébként is rengeteg adminisztrációval és fáradalmakkal járt. „Folyamatosan beteg vagyok és ápolásra szorulok” – panaszkodott öccsének Zalatnáról, január 30-án írt levelében. „– Csak három napja, hogy eret kellett rajtam vágni és leginkább egy jó orvosra lenne itt szükségem. Legtöbb kötelezettségemnek eleget tudok tenni a szobából is, és bár a Generalkommando rendelkezésemre bocsátott egy segéd-tisztet az adminisztrációra, biztosíthatlak téged, hogy maradt elég körmölnivaló nekem is.”¹⁵

Katonái, akiket ezúttal is oláh parasztok vezettek nyomra, hamarosan Crișant, a még szökésben lévő harmadik lázadó vezért is elfogták. Őt Kray január 30-án küldte Gyulafehérvárra. Ebből az alkalomból – és ezredesi előléptetése okán – meleg hangú gratuláló leveleket kapott a kényszernyugdíjazott Preiss táborszernagytól, közvetlen felettesétől,

13 KA HKR Protocolla. 1785-311.

14 Just: i. m. 20. p.

15 Just: i. m. 18. p.

Rall altábornagytól, és attól a Jankovich gróftól is, akit József császár a rend helyreállítására nevezett ki kormánybiztosnak.¹⁶

Azt követően, hogy február 16-án Crișan felakasztotta magát bocskorszíjára a börtönben, Horeát és Cloșcát pedig 1785. február 28-án Gyulafehérváron kerékbe törték, felmerült, hogy a katonaság térjen vissza eredeti állomáshelyeire. Kraynak nem tetszett ez az ötlet: „Úgy tűnik nekem, hogy nem ismerik eléggé [Bécsben] e csőcselék gonosz szívét” – írta testvérének február 19-én Zalatnáról. „Az oláh és rusznyák népnek rossz a természete. Csak látszatra higgy esküdözéseiknek. Az a legkevesebb, hogy egyszer térdre borulnak előtted, majd röviddel később ugyanezek fegyverrel az utadat állják” – összegezte a felkelés alatt szerzett tapasztalatait.¹⁷ Nem állíthatjuk azonban, hogy indulatai a felkelés leverése alatt bármikor is elhatalmasodtak volna rajta: ismeretes például, hogy a december 7-i összecsapás során is igyekezett – lehetőségeihez mérten – az „emberélet kíméletével” szétosztatni a lázadó tömeget.¹⁸

A felkelés utáni nyugodalmasabb hónapok azonban lassan egyre türelmetlenebbé tették az újonnan előléptetett ezredest, aki torkig volt zalatnai beosztásával és az abból fakadó bizonytalansággal, hogy még mindig nem tudta, az uralkodó melyik ezred élére állítja majd.

1785 márciusában a meglehetősen óvatosan eljáró kormányzat mégiscsak hozzálátott, hogy kivonja csapatait az említett térségből. Kraytól is elvezényelték az Orosz-ezred egy osztályát, és egy szakasz kivételével a huszárok is visszatértek állomáshelyükre.¹⁹ A csapatmozgásokat azonban nagymértékben akadályozta az áprilisi árvíz és a tartós eső. A zalatnai szolgálat unalmát csak az erdélyi főhadparancsnok, Fabris altábornagy júniusi szemléje szakította meg. Kray megmutatta neki az előző évi hadjárat színhelyeit is: hat napon keresztül barangoltak lóháton a bányavidéken, és egészen a magyar határig eljutottak. Az altábornagy kérésére a blezsényi összecsapás, majd a „Horea fogás” színterét is útba ejtették. Fabris teljes mértékben elégedett volt az ezredes tevékenységével és intézkedéseivel.²⁰

16 Genersich: i. m. 346–347. p.

17 Just: i. m. 18. p.

18 Genersich: i. m. 343. p.

19 Uo. 348. p.

20 Genersich: i. m. 347. p.

Kray véleményét az általános erdélyi helyzetről egy június 15-én írt leveléből ismerjük, amelyet Sándornak címzett: „A mi rendszerünkől [a józsefi közigazgatási reformokból] semmi sem lesz, mert az ország a lázadás örületéből még nem gyógyult fel. Az állami összeírás mindenki előtt meseszerűnek tűnik. Sok újítás lenne ez egyszerre *in fieri*. Ez mindenekelőtt megalapozást kíván, mivel a székelyek ügye egy kritikus pont, akik 800 éve, mint valódi nemesemberek élvezik kiváltságait, most egyszerre kitennék őket házaikból és más, ezzel egyenértékű birtokokra telepítenék őket az egyszerű jobbággyokkal vegyesen, mely igen bajos lesz – kritizálta óvatosan uralkodóját az ezredes.²¹

Szeptemberben a gyulafehérvári börtönből megszökött 32 lázadó. Az eset nagy nyugtalanságot okozott a nemesség körében, azonban Kray a pópákkal együttműködve hamarosan elfogta a szökevények nagy részét – miután kegyelmet ígért nekik, többen is önként jelentkeztek közülük. Az ezredesnek ekkor már csak alig 200 fő állt rendelkezésére az ilyen jellegű feladatok megoldásához: amint öccsének felpanaszolta, augusztus elején a Gyulai-ezred egy osztályát is elvezényelték tőle. Kénytelen volt tehát mindenféle csalafintasághoz folyamodni, hogy úgy tűnjön, jóval jelentősebb erő fölött parancsnokol, mint ami a valóságban rendelkezésére állt.²²

A császár a főhadparancsnokságon keresztül ismét megköszönte Kray eredményes intézkedéseit, a leginkább együttműködő abrudbányai protópópát pedig 100 dukát jutalomban részesítették.²³ Arról, hogy milyennek látta az efféle szolgálatot, abból a leveléből értesülhetünk, amelyben egy augusztusi főhadparancsnoksági rendeletre reflektál. A rendelet kapcsán, amely további „örködésre” kárhoztatta Zalatanán, augusztus 31-én a következőket írta öccsének, aki ekkortájt szintén karhatalmi feladatokat látott el felvidéki állomáshelyén: „Úgy látszik, hogy mindketten a parasztok gyötrésére vagyunk előre elrendelve.” Ezt követően viszont büszkén számol be arról, hogy a császár ügyes intézkedései és szorgalma kapcsán egy haditanácsi rendeletben ismét elégedettségéről biztosította, hozzátéve a dicsérethez azt is, hogy háláját alkalomadtán újra kifejezésre fogja juttatni.²⁴

21 Just: i. m. 26. p.

22 Uo. 27. p. A Kray parancsnoksága alatt álló erő ekkor a De Vins-gyalogezred egy osztálya volt, két löveggel kiegészítve.

23 Genersich: i. m. 348. p.

24 Just: i. m. 28. p. A rendeletet lásd KA HKR Protocolla G 1785-5437. alatt. József személyesen intézkedett arról, hogy az abrudbányai protópópa 100 talléros jutalomban részesüljön.

Az erdélyi „nyugtalanságok” lecsendesítéséért és a lázadó vezérek elfogásáért soron kívül 1785. február 13-án előléptetett újdonsült ezredes az uralkodói kegy eme megnyilvánulása láttán merész lépésre szánta el magát: 1785 tavaszán kérvényezte, hogy megkaphasson egy szintén Mária Terézia által alapított nagypresztízssú polgári kitüntetés, a Szent István-rend keresztjét. Kérvényét előljárója, Fabris altábornagy is támogatta, a döntés meghozatalában pedig az erdélyi nemesek hálája is közrejátszhatott, ugyanis az utóbbiak – legalábbis Kray szerint – megmentőjüknek nevezték őt. Egy parasztlázadás leverése nem bizonyult volna elegendőnek a Katonai Mária Terézia-rend elnyerésére – ezt valószínűleg Kraynak is tudnia kellett –, a Szent István-rend jelmondata viszont így hangzott: *Publicum meritorum praemium* – azaz a kitüntetés a köz szolgálatában szerzett érdemek jutalma volt. Miért ne kaphatta volna meg akár egy katona is a közrend helyreállításáért? II. József azonban nem akceptálta ezeket az érveket: az 1785. június 22-én kelt elutasító uralkodói döntés szerint „Kray ezredes legutóbbi előléptetésével már amúgy is különleges kegyben részesült.”²⁵

A nyár lassan ősze fordult, októberben pedig már hó borította az Érchegység csúcsait. A jobbágyság tervezett megszüntetésének és az urbárium bevezetésének híre ismét nyugtalanságot keltett az oláhok körében, Kray pedig némi aggodalommal tekintett a katonaság távozása utáni időszakra, bár személy szerint alig várta, hogy elhagyhassa Zalatnát és elfoglalhassa következő állomáshelyét. A várakozás hosszú hónapjai után 1785. december 20-án kapta kézhez az uralkodói döntést, miszerint az 1. oláh határőr-gyalogezred vezénylő ezredesi beosztását kapja meg.²⁶ Bár nyilvánvalóan örült az előléptetésnek, új beosztásától érezkelhetően nem volt elragadtatva.²⁷ Feladatai foglalkozásával a zalatnai tartózkodás unalmát az akkortájt divatos természetbúvárko-

25 KA HKR Protocolla G 1785-3573.

26 Just: i. m. 30–31. p.

27 „Jóllehet ez nem egy kellemes beosztás számomra, mégis elégedettséggel tölt el, hogy az ezredtörzs csak egy órányira fekszik Nagyszebentől, mi által több társasági életben leszek részem, mint más, távoli helyeken állomásozó ezredeknél” – írta Sándornak Zalatnáról 1785. december 21-én. (Just: i. m. 32. p.) 1786. január 5-én ugyaninnen kelt levelében Kray köszönetet mondott kinevezéséért a Haditanácsnak, továbbá kérte, hogy a megüresedő alezredesi helyet kapja meg valamelyik őrnagy az ezredből, így lehetővé válik a kiváló Mosa százados előléptetése is. Az alezredes a Haditanács (mely hatóság a tulajdonosi jogokat gyakorolta a határőralakulatok felett) figyelmébe ajánlotta a 2. székely határőrezredet a tisztikartól az „utolsó közlegényig” kiváló szolgálatuk miatt. (KA HKR Protocolla G 1786-186)

dással igyekezett elütni: a következő év végén büszkén számolt be testvéröccsének arról, hogy ásványgyűjteménye immáron 2000 ritka és szép darabra rúg.²⁸

1785 őszén már érzékelni lehetett Erdélyben is, hogy a Habsburg Monarchia hamarosan szembekerül Törökországgal, azonban az a hír is elterjedt, hogy egy porosz háború is lehetséges. Mielőtt elfoglalta volna új állomáshelyét, Kraynak még egy „titkos megbízást” is végre kellett hajtania, így egészen 1786 februárjáig zalatnai őrhelyén maradt. Az uralkodó, aki még mindig tartott a felkelés újraéledésétől, parancsot adott az erdélyi Guberniumnak és főhadparancsnokságnak, hogy azokat az oláhokat, akik érintve voltak gyilkosságok és rablások elkövetésében, őrizetbe kell venni és a Bánátba, az 1. oláh bántági regiment körzetébe kell szállítani családjukkal, állataikkal és egyéb ingóságukkal együtt. Az intézkedés nagyjából száz főt érintett. Az áttelepítést a katonaságnak kellett volna rajtaütésszerűen egy nap alatt végrehajtania. A polgári és katonai főhatóságok Krayt bízták meg a feladattal, akinek nem tetszett az elképzelés: az időjárás rendkívül hideg és havas volt, a kijelölt személyek házai elhagyatott hegyvidéken, nagy területen szétszórva épültek, továbbá a rendelkezésre álló erők is nagyon szerények voltak. Javaslatot tett feletteseinek, hogy inkább a pópáknak, a falusi bírónak és néhány megbízható lakosnak kellene egy császári parancs kihirdetése ürügyén egybehívni az illetőket, ezáltal is megkönnyítve a feladatot. A főhadparancsnokság és a Gubernium rögtön beleegyezett a javaslatba, és Zalatnát, Gyulafehérvárt, Brádot és Dévát jelölte ki gyűjtőhelyül. Az állítólagos uralkodói rendelet kihirdetésének időpontja február 10. volt, mely napon – Kray megkönnyebbülésére – az érintettek nagy része meg is jelent. Az ezredes elfogatta a Zalatnán összegyűlt 24 személyt, akiket ezután Gyulafehérvárra küldött, továbbá intézkedett családjuk és ingóságaik Bánátba küldéséről. Földjüket kárpótlás ellenében a hatóságok lefoglalták.²⁹

„Majdnem hihetetlen, hogy a nép milyen bizalommal volt Kray ezredes iránt, aki a kemény megtorlás rettegett gonoszságát szeretetté változtatta és még a tetteseket is védte.” – olvashatók ezek a talán kissé túlzó sorok életrajzában. Ugyancsak az életrajz szerint még olyanok is

28 Just: i. m. 44. p.

29 Genersich: i. m. 349. p. és Just: i. m. 34–35. p.

eljöttek február 10-én a császári parancs kihirdetésére, akiket senki sem szólított fel erre, ugyanis szerették volna hallani, hogy az ezredes mit közöl a többiekkel. Kray szerint a 24 személy őrizet alá helyezése sem keltett felháborodást. „A bírák és az ártatlanok olyan meglepéssel tértek vissza otthonaikba, mintha valamilyen különös kegyben részesültek volna.”³⁰ Azok, akik szerepeltek a kitelepítendő listáján, de valamilyen oknál fogva nem jöttek el aznap, nem bűjtak el, hanem később önként jelentkeztek az ezredesnél. Kray mindezeket tapasztalva úgy vélte, hogy a rend bányavidéken helyreállt, lázadástól immáron nem kell tartani, így nyugodtan hagyhatja el katonáival együtt a térséget.

Az előléptetés egyben némi keserőséggel is járt számára, hiszen az újdonsült ezredesnek búcsút kellett vennie szeretett székelyeitől. 1786. március 21-én vette át új beosztását, az ezredparancsnokságot Orláton, az 1. oláh határőrezred központjában. Az átadás-átvételen jelen volt Rall altábornagy, és Fellner hadbiztos is. Az újdonsült ezredparancsnokra komoly feladatok hárultak. A korábbi ezredparancsnokot, az agg és beteges Hannibal von Sburlati ezredest nyugállományba helyezték, és a jelek szerint az alakulat adminisztrációját és könyvelését illetően nem hagyott maga után túlságosan rendezett állapotokat.³¹ „Kényelmetlenségeimet csak növeli, hogy nincs sem auditorom, sem számtartóm” – panaszkodott Sándornak 1786. március 28-án írt levelében. Kray ugyanakkor Orlátot a pazar természeti környezet és a jó klíma miatt „a világ legkellemesebb helyének” nevezte, ahol bőségesen terem a gyümölcs és a zöldség, a patakok teli vannak pisztránggal. Nagyszeben úri közönsége szintén rendkívül szívélyesen fogadta a magának már fényes nevet szerzett ezredest.

A szolgálat a határőrvidéken egyébként nem ígérkezett könnyűnek. „A határőr-lövészeken kívül 276 tüzérem és 192 mesterlövészem van az ezrednél, vagyis háromféle kiképzést kell adni, és ezek a fickók azért nem néznek ki olyan rosszul, mint ahogy azt a sorezredeknél elképzelelik.”³² Később Kray intézkedett 20 kiszolgált altiszt nyugalmazásáról, akiket fiatal és németül tudó személyekkel váltott fel. Tisztikara minőségével viszont összességében elégedett volt. 1786 júliusában

30 Genersich: i. m. 350. p.

31 KA MLST 1. WGIR 1786. január. Karton Nr. 6144.

32 Just: i. m. 36–37. p.

ezredével részt vett az erdélyi hadgyakorlaton, melynek helyszíne alig egy órányira volt Orláttól. Itt az ezredesnek két ízben is alkalma volt találkozni József császárral, aki Johann Browne altábornaggyal együtt megsejmelte a hadgyakorlatot. Az uralkodó ismét kifejezte elégedettségét Kray teljesítményével kapcsolatban. Az ezredes intelligenciájára jellemző, hogy uralkodója előtt elsősorban azon sajnálkozott, hogy ügybuzgalmát József alattvalói ellen kellett kifejtenie. A császár erre így szólt: „Már tájékoztattak arról, hogy nem alkalmazott túlzott szigor, és a szükséges kényszerintézkedések nélkül ez nem ért volna véget.”³³

Az 1787. év első felében Kray ezredes számára elsősorban regimentje kiképzése jelentette a fő feladatot. „Mivel magam is végigmentem a kiképzésen, ezért gyakran részt veszek a manővereken, és így meg tudom ítélni munkájukat. Ezek az urak [ti. az ezred] már évek óta nem voltak kiképzőtáborban, ezért néha elég reménytelenül festenek.” – írta még előző évben Sándornak.³⁴

Hadik Andráshoz hasonlóan, aki kormányzósága idején szintén belevágott ebbe az üzletbe, Kray sem mulasztotta el erdélyi tartózkodása során bányarészcények (ún. kuxák) vásárlását.³⁵ Három bányában is érdekeltséget vásárolt összesen 400 forint értékben, és kettőből szerény hasznot is húzott. „A bányászat egyébként is pusztá szerencsejáték... néhányan meggazdagodnak belőle, de még többet taszít a szegénységbe. Ezért csak módjával üzöm és nem kockáztatok sokat.”³⁶

A Horea-lázadás leverése után néhány évvel Erdély újra hadszíntérre vagy legalábbis felvonulási területté vált. 1787 nyarán az Oszmán Birodalom és Oroszország között 1774 után ismét fegyveres konfliktus tört ki. II. József császár a Pétervárral fennálló szövetség miatt kötelezve érezte magát a fegyveres beavatkozásra Katalin cárnő oldalán. Szeptemberben mozgósították a császári-királyi hadsereget, mely az Adriától egészen a Dnyeszterig egy óriási kordont vont a török határ mentén. A tényleges hadüzenet azonban csak 1788. február 9-én történt meg. A török háború folyamán lódult meg valójában Kray karrierje, amely végül igen magasra ívelt. Az ezredes a török háború kitörésekor

33 Uo.

34 Just: i. m. 38. p.

35 Markó Árpád: *Futaki gróf Hadik András tábornagy*. Budapest, 1944, Athenaeum, 239. p.

36 Just: i. m. 7. p.

az 1. oláh határőr gyalogezred³⁷ parancsnokaként 1788 tavaszán 1 határőr zászlóaljból, 1-1 osztály sorgyalogosból, 1 osztály huszárból, 1 önkéntes szabadcsapatból és 5 lövegől álló különítmény élén a dél-erdélyi Vulkán-szorost és a hátszegi völgyet tartotta ellenőrzés alatt. Május 10-én a szoros előterében, Porceni-nél visszaverte egy erős, nagyjából 5000 fős, Kara Mustafa pasa vezette török hadoszlop támadását, majd az ellenséget követve benyomult Havasalföldre. Itt Krajova környékén töltött öt hónapot; ezt követően visszatért az orlái táborba, később pedig újra elfoglalta régi pozícióját a Vulkán-szorosnál. 1789 februárjától dandárparancsnok lett az erdélyi hadtestben, október 7-én pedig Porceni-nél egy újabb ütközetben vett részt, amelynek során Hohenlohe herceg, tábornok vezetésével az erdélyi császári-királyi hadtest szétvert egy tízezer fős török hadoszlopot. Kraynak az ütközetben az elővéd parancsnokaként döntő szerepe volt. Jutalmul tábornokká (vezérőrnaggyá) léptették elő, 1789. december 21-én kitüntették a Mária Terézia Rend lovagkeresztjével, majd 1792-ben – a magas kitüntetés révén – krajovai előnévvel magyar bárói címet is kapott.

Az európai ismertséget azonban nem ez, hanem a francia háborúk hozták meg számára: a tábornok azon kevesek egyike volt, akik képesek voltak nyílt csatában legyőzni a franciákat. A ranglétrán is gyorsan emelkedett: 1796-ban már altábornagyi rangban részesült, két évvel korábban pedig a Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztjét is elnyerte. Az 1796. évi németországi hadjáratban Károly főherceg németországi seregének elővédjét vezette, és számos kisebb ütközetben kitüntette magát. 1799-ben az Itáliai Hadsereg ideiglenes főparancsnoka volt Itáliában, ahol az 1799. március 25–26-i legnanói és veronai ütközetekben, majd az április 5-i magnanói csatában állította meg a francia offenzívát. Később egy hadtest parancsnokaként, alig egyhónapos ostrom után, július 31-re bevette Mantova erődjét; a haditett híre egész Európát bejárta.

1800 tavaszán a Németországi Hadsereg élére került, ám itteni ténykedése már nem volt ennyire sikeres. A túlerőben lévő ellenséges erők és a hibás császári haditervek miatt a Moreau tábornok vezetésével a Rajna alsó folyásánál, az 1800. április 25-én meginduló, nagy erővel végrehajtott francia offenzíva elől az engeni (május 3.) és mösskirchi

37 Walachen Grenz-Infanterie Regiment. Ezeket az alakulatokat Ferenc József nevezte át 1849-ben román (Romanen) ezredeknek.

(május 5.) vereségek után kénytelen volt a Duna völgyébe, Ulmhoz visszavonulni, majd júniusban az Inn mögé visszahúzódní. Serege ütőképességét azonban megőrizte. Július 1-jén, Parsdorfnál fegyverszünetet kötött Moreau-val. Augusztus 31-i hatállyal meglehetősen méltatlan módon leváltották beosztásából, és november 11-ével nyugdíjazták is. Haláláig (1804. január 19.) topolyai birtokán vagy pesti házában élt.

Kray még életében két szeretett fiát temette el, és örököse, Ferenc is mindössze egyetlen évvel élte túl. A báró családi tragédiáira vonatkozóan a topolyaiak ma is mesélnek egy legendát, amely szerint Horea a vérpadon megátkozta Krayt – nem is azért, mert a rejtekhelyén fogta el, hanem mert elvette tőle féltve őrzött talizmánját.

LEVÉLTÁRI RÖVIDÍTÉSEK:

KA: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien

MLST: Musterlisten und Standestabellen (mustrajegyzékek és állomány-táblák)

WGIR: Wallachisches Grenz Infanterie Regiment

HKR Protocolla: Wiener Hofkriegsrat, Protocolla (Udvari Haditanács, irattári segédkönyvek)

Szolgálatba induló csíkszéki székely határőr a 18. század végén

Nagy-L. István

AUSTERLITZ HŐSEI A SZÉKELYEK ÉLÉN

A két székely határőr gyalogosezrednek az austerlitzi csatában betöltött szerepével Csikány Tamás az elmúlt években részletesen foglalkozott, az elindulásától a hazatérésig bemutatva az ezredek teljes részvételét abban a hadjáratban, amelynek az említett csata is része volt.¹ A történetnek van egy viszonylag kevésbé ismert, ámde igen fontos aspektusa is: rendkívül szerencsés módon fennmaradt a székely ezredek naplója, ami a teljes hadjáratot lefedi.² Ezáltal unikális részletességű információk egész sora áll rendelkezésre, ez pedig egészen ritkának számít az adott korszakban.

A fennmaradt forrásokból tudjuk, hogy a székely gyalogosok kiváló teljesítményt nyújtottak az austerlitzi csatában. A Tellnitz falva előtti szőlőhegyért – katonai terminológiával kisebb magaslatnak nevezhetjük – vívott harcuk a francia 3. sorgyalogosezreddel különleges körülmények között, sűrű ködben zajlott, ami megnehezítette a támadók dolgát, mivel nem láthatták az ellenséget. Ez azt jelentette, hogy nem tudták felmérni a védelem helyzetét, erejét, a védő csapatok elhelyezkedését sem – tulajdonképpen vakon indultak támadásra.³ Ilyen helyzetben a parancsokok feladata mindkét oldalon különösen nehéz: mivel az ellenség embereit alig lehet látni – hollétükről legfeljebb a fegyverek torkolatüze adhat némi támpontot –, a saját legénység kontrollja és a parancsnokok vezetői képességei különösen nagy súllyal esnek latba. Érdeemes tehát megvizsgálni, vajon kik voltak azok a vezénylő parancsnokok, akik ebben a különösen nehéz helyzetben ezt a teljesítményt ki tudták hozni a katonákból.

A határőrség székelyföldi, 1762-es megalakítása óta az 1805-ös volt a második alkalom, amikor ezredkötelékben vetették harcba a székely ezredek. A bajor örökösödési és az első koalíciós háborúban összevont

1 Korábbi munkáinak eredményeit monográfiában összegezte, lásd: Csikány Tamás: *A székely határőr-gyalogezredek története, 1762–1851*. Budapest, 2024, Peko Publishing, 194–225. p.

2 Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Feldakte, Alte Feldakten (Bestand) (a továbbiakban: AFA), 1805–13–185., 1805–13–186., 1805–13–187. Karton 1353.

3 Csikány: i. m. 211–218. p.

zászlóaljakat állítottak fel belőlük, a második koalíciós háborúban pedig egyáltalán nem alkalmazták őket. A székelyek tehát korábban mindössze az utolsó oszmán háború második és harmadik évében harcoltak ezredkötelékben, mégpedig Moldvában és a Havasalföldön.⁴

Az Udvari Haditanács 1805 nyarán az erdélyi főhadparancsnokságon keresztül úgy rendelkezett, hogy a határőrezredek két, egyenként négy-négy századból álló zászlóaljat mozgósítsanak és küldjenek a hadszíntérre. Az ezredek 12 házi századából nyolc tábori századot szerveztek; az első négy század alkotta az első zászlóaljat, a második négy század a második zászlóaljat. Az ezredek élén ezredes állott, a hadjáratban az két zászlóaljat az alezredes és az elsőőrnagy vezette. A tábori zászlóaljak elvonulásával az ezrednek egy harmadik, majd hamarosan egy tartalék zászlóaljat is fel kellett állítania négy-négy századdal, de ezek helyben maradtak, nem hagyták el Székelyföldet.⁵

Az első székely ezred élén az alig négy hónapja kinevezett Knesevich György ezredes állt, aki személyesen vezette katonáit a hadszíntérre.⁶ A második székely ezred esetében az addigi ezredes – és egyben ezredparancsnok –, Mosa László 1805. szeptember 1-jével nyugállományba vonult; helyére Johann Baron Grammont alezredes került, akit ugyanezen nappal léptettek elő ezredessé és neveztek ki az ezred élére.⁷ Grammont viszont a déli határ mentén szolgált, ahol egy, az oszmán katonák határsértéseit kivizsgáló és ezek ügyében eljáró vegyes osztrák-oszmán bizottság tagja volt, ráadásul kinevezése ellenére arra kapott parancsot, hogy itteni szolgálati helyét ne hagyja el.⁸ Emiatt ő csak a háborút követően csatlakozott az ezredhez, amelyet Nicolaus Baron Rauber alezredes vezetett ki a hadjáratra. Az utóbbi egészen 1805 novemberének végéig működött ideiglenes ezredparancsnokként, ekkor azonban megbetegedett (hivatalosan december 1-től volt kórházi

4 Csikány: i. m. vonatkozó részei; Wrede Alphons Freiherr von: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. I. Band.* Wien, 1898, Verlag von L. W. Seidel und Sohn, 149., 153. p.

5 Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Musterlisten und Standstabellen der k. k. Armee (Bestand) (a továbbiakban: MLST) MT 1805 09–12 GR 14, Karton 6083; MLST MT 1805 09–12 GR 15, Karton 6119.

6 Csikány: i. m. 198. p.

7 Csikány: i. m. 199. p.

8 [Sz. n.] Szenen aus dem Leben des Feldmarschalleutnant Johann Baron Gramont von Linthal. *Oesterreichische Militärische Zeitschrift*, 1847. Vierter Band. 184–214., 211. p.

állományban).⁹ Helyére az ezrednél lévő egyetlen törzstiszt, Divéky Antal őrnagy került, így az austerlitz csatában ő vezette a második ezredet.¹⁰ E tanulmányban a székely gyalogosokat vezénylő két tiszt katonai pályafutását tekintem át.

A történelmi Csík, Gyergyó- és Kászsónszék területén lévő határőröket magában foglaló első székely határőr gyalogezred élén Knesevich György, németül Georg Knesevich, horvátul Juraj Knežević állt. Családja, melynek története a középkori Balkánra nyúlik vissza, a hercegovinai Broćno (Brotnjo) településről származik, és egy hercegi családból eredezteti magát. A család tagjai ott éltek a középkor folyamán, majd az oszmán hódítás elől Likába, egészen pontosan Gračacba költöztek át. Nevüket eredetileg Krušević formában használták, később vált Knežević-csé. Katonai érdemeikért 1466-ban Mátyás király nemesiséget adományozott nekik – ezzel országába fogadva őket –, majd 1628. május 15-én II. Ferdinánd is megerősítette a nemességet.¹¹

A 17–18. század fordulóján élt Knesevich Györgynek 1708-ban fia született, akit Mártonnak kereszteltek. Miután György felesége, Stibor Katarina meghalt, az apa újra megnősült: Vukasovich Ilonát (Helenát) vette feleségül. A második házasságból született fiú a György nevet kapta.¹² Márton és György is katona lett. Márton kiérdekelte a Mária Terézia Katonai Rendet, és 1763-ban magyar bárói címet kapott,¹³ majd 1771-ben vezérőrnagyi előléptetésben részesült.¹⁴ György 1783 és 1786 között a székely határőr huszárezred parancsnoka volt.¹⁵ Mártonnak

9 Csikány: i. m. 202. p.

10 MLST MT 1805 12 GR 15, Karton 6119.

11 Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Hatodik kötet. Pest, 1860, Ráth Mór, 284–285. p.; Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. VI. kötet. Budapest, 1913, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 75. p.

12 Vladimir Brnardić: *Hrvatska vojnička obitelj – Kneževići od Svete Helene. Povijesni Prilozi – Historical contributions*. Zagreb, 2007, Hrvatski institut za Povijest, 289–308., 291–292. p.

13 Királyi Könyvek 46.122 https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a057_46_0122 (Utolsó letöltés: 2024. 10. 22.).

14 Schmidt-Bröntang, Antonio: *Kaiserliche und k.k. Generale (1618–1815)*. Wien – München, 2006, Österreichisches Staatsarchiv, 30. p.

15 Wrede Alphons Freiherr von: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts*. III. Band. Wien, 1901, Verlag von L. W. Seidel und Sohn, 293. p. (Gregor keresztnévvel); Amon von Treuenfest, Gustav Ritter: *Geschichte des k. k. Huszaren-Regimentes Herzog Alexander v. Württemberg. 1762 bis 1850 Székler-Huszaren*. Wien, 1878, Verlag des Regiments, 28–32. p.

hat fia és több lánya érte meg a felnőttkort; fiai közül ötven ugyancsak katonák lettek, ráadásul négyen tábornoki rangig vitték. Vince, az egyik fiú például címzetes lovassági tábornokként, rendkívül gazdag pályafutást követően került nyugállományba.¹⁶ György esetében nem tudunk gyerekekről. A család 1802-ben a szentilonai nemesi előnevet is elnyerte.¹⁷

A székely gyalogosok élén álló Knesevich Györgyöt nem tudjuk elhelyezni a Knesevichek családfáján, tudjuk viszont, hogy apja a likkai határőrezred kapitánya volt. Ilyen családnévvel a rendelkezésre álló iratanyagban Luca keresztnévvel találunk egy kapitányt.¹⁸ Ugyanakkor Vladimir Brnardić említést tesz Márton nagybátyjáról – Márton apjának, Györgynek a testvéréről van szó, akit Miklósnak hívtak (Nikola) –, akivel együtt győztek 1739 augusztusában.¹⁹ Egyéb adat híján feltételezzük, hogy Luca Miklós fia lehetett, tehát Márton és a székely huszárezredes György unokatestvére. Ebben az esetben a székely gyalogos György és Márton fiai másodunokatestvérek voltak.

Knesevich György az 1759-es évfolyamon kezdte meg tanulmányait a Bécsújhelyi Katonai Akadémián, a híres kadétházban. A hallgatókról szóló feldolgozás szerint ő ekkor tízéves, apjáról pedig feljegyezték, hogy a likkai határőrezred kapitánya.²⁰ Ez alapján tehát születését 1750 körülre tehetjük. Későbbi iratok szintén ezt támasztják alá: 1781-ben 30,²¹ 1792-ben 42,²² 1805 májusában 54 éves és nyolc hónapos volt.²³ Utóbbi adat alapján 1750 szeptemberében születhetett. Születési helyének a likkai határőrezred területén fekvő Gračacot jelölik meg a források, ez pedig arra utal, hogy a férfi a fentebb említett Knežević családhoz kapcsolódik.

György 1768. június 6-án, a katonai akadémia elvégzését követően a Forgách- (későbbi 32.) gyalogezredhez került császárkadétnak, tényleges szolgálatát pedig szeptember 2-án kezdte meg.²⁴ A hétéves háborút

16 Nagy-L. István: *A császári-királyi hadsereg magyarországi tábornokai 1787–1815.* Budapest, 2020. Zrínyi Kiadó, 194–200. p.; Brnardić: i. m. 292–304. p.

17 Brnardić: i. m. 295. p.

18 MLST MT 1757 05 GR 1, Karton 5481.

19 Brnardić: i. m. 292. p.

20 Gatti, Friedrich: *Geschichte der K. und K. Technischen Militär-Akademie. Erster Theil: Geschichte der k. k. Ingenieur- und k. k. Genie-Akademie. 1717–1869.* Wien, 1901, Wilhelm Braumüller, 216. p.

21 MLST TL 1781 GR 15, 6071.

22 MLST ML 1792 GR 14, Karton 6066.

23 MLST TL 1805 GR 14, Karton 6083.

24 MLST MT 1768 08 IR 32, Karton 2854.

követő békeidőszak azonban nem adott lehetőséget gyors előléptetésre: mikor 1774. január 5-én, közel hat éves szolgálatot követően áthelyezték a második báni határőrezredbe, Knesevich még mindig kadéti rangban volt.²⁵ Röviddel ezután, március 1-jén viszont már előléptették, és ezúttal a varasd-szentgyörgyi határőrezredbe került, ezredadjutánsnak.²⁶ Az adjutáns ugyan még nem tagozódott be a tisztek közé, de a kadétnál mindenképpen magasabbnak számított (nagyjából az alhadnaggal és a főhadnaggal állt egy szinten). Pontosán négy év múlva a másik varasdi ezredbe, a varasd-kőrösibe vezényelték át, ugyanilyen rangban.

Hősünk életébe az 1781-es esztendő hozott jelentős változást. Az év első napján főhadnagy lett, és áthelyezték az első székely határőrezredbe.²⁷ Semmilyen adat nem került elő arra vonatkozóan, hogy mi állt az ország másik felében honos ezredbe való áthelyezés mögött, de nem tartjuk kizártnak, hogy a székely huszárok kapcsán említett Knesevich György járhatott közben az ügyben. Sajnos a székely huszárezred iratanyaga az 1779 és 1786 közötti időből nem maradt fent, az ezredtörténet pedig eléggé szűkszavú a tisztikart illetően: mindössze annyit jegyez meg, hogy ezt a másik Knesevich Györgyöt 1783 végén osztották be ezredesként a székely huszárokhoz,²⁸ korábbi szolgálati helyeiről pedig nincs információnk.

A csíki gyalogezredbe beosztott Knesevich György pályája békeidőben a székely határőrségnél sem emelkedett. Az utolsó oszmán háborút 1788-ban főhadnagyként harcolta végig a Kárpátok hágói védelmében, kapitányhadnaggá 1789. április 20-án lépett elő.²⁹ A moldvai harcokban tehát már egy század élén, mégpedig az ezredesi század élén vett részt. 1790. április 1-jétől kapitány lett, így immáron saját századot vezényelhetett.³⁰ A franciák ellen mozgósított első székely összevont zászlóalj egyik tisztjeként 1793 tavaszán Knesevich is a Rajna felé vette az irányt.³¹ A következő években a zászlóalj egyik századának parancs-

25 MLST TL 1781 GR 15, 6071.; MLST ML 1792 GR 14, Karton 6066. Előbbi nem közli az áthelyezés napját.

26 Uo.

27 MLST MT 1781 03 GR 14, Karton 6071.

28 Von Treuenfest: i. m. 28. p.

29 MLST ML 1792 GR 14. Karton 6066.

30 MLST MT 1790 05 GR 14, Karton 6074.

31 MLST MT 1793 03–12 Komp. Siebenbürger GR Bat. 1, Karton 10.925.

nokaként harcolt a Rajna mentén.³² 1796. április 16-án udvari haditanácsi határozattal másodőrnaggyá léptették elő, de beosztási helye továbbra is a német területen harcoló első összevont zászlóalj maradt.³³ 1796. július 5-étől kórházban ápolták; sebesülése vagy betegsége súlyos lehetett, mert csak október végén engedték el. November elején csatlakozott újra a zászlóaljhoz,³⁴ amelynek soraiban a háború végéig harcolt.³⁵ Az 1798-as esztendő elején a zászlóaljat az első székely ezred első zászlóaljává nevezték át, majd röviddel ezután hazaindították. A katonák 1798 júniusának közepén, hosszú évek után térhettek vissza otthonaikba.³⁶

A második koalíciós háborúba a székelyektől nem vezényeltek harcra csapatokat.³⁷ Knesevich odahaza szolgált, az ezred másodőrnagyként.³⁸ 1800. június 6-án a 2. oláh ezredbe helyezték át, azonban úgy léptették elő alezredessé, hogy egy évig csak elsőőrnagyi ellátmányt kapott.³⁹ Közel öt éven át szolgált az említett dél-erdélyi ezrednél. 1805. március 7-én azonban Csíkszeredában meghalt Anton von Kasimir ezredes,⁴⁰ Knesevich Györgyöt pedig az 1805. április 25-én kelt udvari haditanácsi határozat alapján 1805. április 21-i hatállyal ezredessé léptették elő, és kinevezték az első székely határőrezred parancsnokává.⁴¹

Az 1805-ös háborúba már Knesevich György vezette a csíki, gyergyói és kászoni határőröket, akik jól ismerték, hiszen 21 éven át szolgált az ezredben. Az austerlitz csatában katonái körében, őket vezényelve érte a később halálosnak bizonyuló sebesülés. A csatát követően az Austerlitz városától északkeletre fekvő Bohdalitz nevű faluba (ma: Bohdalice-Pavlovice) vitték.⁴² Mintegy másfél hónapig küzdött a felépülésért, de végül 1806. január 20-án az említett településen meghalt.⁴³

32 MLST MT 1794–1797 12 Komp. Siebenbürger GR Bat. 1, Karton 10 925.

33 MLST MT 1796 05 Komp. Siebenbürger GR Bat. 1, Karton 10 926.

34 MLST MT 1796 07–11 Komp. Siebenbürger GR Bat. 1, Karton 10 926.

35 MT MLST 1797 01–12 Komp. Siebenbürger GR Bat. 1, Karton 10 926.

36 MLST MT 1798 01–06 GR 14 1te Feld Bat., Karton 6079.

37 Csikány: i. m. 191. p.

38 MLST MT 1798 06–1800 07 GR 14 1te Feld Bat., Karton 6079–6080.

39 MLST MT 1800 07 GR 17, Karton 6184.

40 MLST MT 1805 03 GR 14, Karton 6083.

41 MLST MT 1805 05, TL 1805 GR 14, Karton 6083.

42 MLST MT 1805 12 GR 14, Karton 6083.

43 MLST MT 1806 01 GR 14, Karton 6084.

*Székely határőr gyalogosok léneája (vonala) az austerlitz-i csatában
(Csillag István festményének részlete; Csíkszépvízi Székely Határőr Emlékközpont)*

A második székely határőr gyalogosezred, vagyis a háromszéki ezred élén a csata napján Divéky Antal elsőőrnagy állt. A kinevezett parancsnok, Grammont ezredes egyelőre még nem csatlakozott az ezredhez, Rauber alezredes pedig pár nappal korábban ágyynak esett, így a rangban harmadik törzstisztre maradt az ezred vezénylése.⁴⁴ A két zászlóaljat a rangban legidősebb kapitányok vezették.

Divéky Antal a Nógrád vármegyében honos divékújfalusi Divéky család sarja volt, a család genealógiájában azonban nem azonosítható be – legalábbis nem a két alpműben közölt családfa alapján.⁴⁵ Az említett Divékyekhez való kötődés ugyanakkor kétséget kizáróan bizonyítható. Antal apja, Divéky András a Kálnoky- (későbbi 2.) huszárez-

44 Az alezredes betegsége valóban komoly lehetett, mert a következő év derekán, 1806. július 31-ével nyugállományba helyezték. MLST MT 1806 08 GR 15, Karton 6121.

45 Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Harmadik kötet. Pest, 1858, Beímel és Kozma, 321. p.; Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Pótlék-kötet. Pest, 1868, Beímel és Kozma, 195–196. p.; Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. III. kötet. Budapest, 1912, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 328. p.

redben szolgált; az 1756-ban felvett mustra idején 48 és fél éves és négy gyerek apja, illetve azt is feljegyezték róla, hogy ekkor már 12 éve katonáskodott, és a Nógrád vármegyei Divétkfalván született. A szolgálati időre vonatkozó adat biztosan pontatlan: az ezred története szerint Divékyt már az ezred 1742-es alapításakor a tisztek sorában találjuk.⁴⁶ György Zsolt Attila levéltári kutatásaiból tudjuk, hogy a férfi az 1740-es évek második felében feleségül vette Geréb Annát, majd Anna halálát követően Henter Borbálával kötötte össze életét. Ő maga 1763-ban halt meg.⁴⁷

Ami katonai pályafutását illeti, ezredének 1757. október havi jelentésében⁴⁸ még szerepel – kapitányi rangban –, de 1759 novemberében⁴⁹ már nem, tehát valamikor a két időpont között szerelhetett le.⁵⁰ A tény, hogy a mustrák szerint 1708 körül születhetett,⁵¹ és 1742-ben, az ezred alapításakor egyből kapitányként alkalmazták, arra utal, hogy ekkor már rendelkezett katonai tapasztalattal. Halálakor Geréb Annától született lánya, Klára már férjezett asszony volt, két kiskorú fiúgyermekének gyámja pedig Geréb János – feleségének apja, a fiúk nagyapja – lett. Az egyik fiú, József 1754. május 1-jén született Papolcon, a másik fiú sorsára a korábban már idézett György Zsolt Attila nem tér ki.⁵² Igen valószínű azonban, hogy ez a fiú második hősünkkel, Divéky Antallal azonos, akiről a forrásokban az szerepel, hogy 1752–1754 körül született Papolcon. Az egyetlen fennmaradt és hozzá is kapcsolódó mustra 1792-ben 38 évesnek mondja,⁵³ a nyugdíjazási könyv⁵⁴ pedig az 1752-es esztendő t rögzíti születési évként. A testvérek biztosan nem voltak ikrek, József születése ugyanis megtalálható az anyakönyvben. Valószínű, hogy kettőjük közül Antal lehetett az idősebb, akinek születési éve 1752-re, esetleg 1753-ra tehető.

46 Pizzighelli, Cajetan: *Geschichte des k. u. k. Husaren-Regimentes Friedrich Leopold Prinz von Preussen Nr. 2. 1742–1905*. Kronstadt, 1905, Selbstverlag, 26. p.

47 György Zsolt Attila: Divéky Antal generális, az austerlitz csata egyik magyar hőse. *Művelődés*, 2020. 5. sz. május. 12–13. p.

48 MLST MT 1757 10 HR 2, Karton 7360.

49 MLST MT 1759 11 HR 2, Karton 7360.

50 A két időpont között sajnos nem maradt fent az ezrednek sem mustrája, sem havi jelentése.

51 MLST ML 1749, 1751, 1752, 1756 HR 2, Karton 7332.

52 György: i. m. 12–13. p.

53 MLST ML 1792 GR 15, Karton 6096.

54 Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Versorgungsunterlagen, Pensionsprotokolle der Offiziere, Beamten, Parteien, Witwen und Waisen Jüngere Reihe (Bestand) (a továbbiakban: PP JR), Generale Band I. 155. p.

Az austerlitz-i hős iskoláztatásáról sajnos nem maradtak fent adatok. Tudjuk azonban, hogy katonai pályafutását 20-21 évesen, 1773. április 15-én kezdte alhadnagyi rangban a második székely határőr gyalogezredben.⁵⁵ Ebben a korszakban már meglehetősen furcsa, hogy valaki katonai képzettség nélkül egyből tiszti rangban kezdjen, ráadásul nem is a legalacsonyabb zászlósi, hanem az annál eggyel magasabb alhadnagyi rangban. Sajnos a háromszéki ezrednek ebből az időszakból semmilyen iratanyaga nem maradt fent, így nem ismerjük Divéky pályakezdésének körülményeit sem. Elvileg jó összeköttetésekkel rendelkező arisztokraták esetén találkozunk hasonlóval, de egy különösebb összeköttetésekkel és vagyonnal sem rendelkező köznemes esetében ez meglehetősen furcsának számít.

Az igen biztató kezdetet követően hosszú szünet állt be az előrelépést illetően, viszont a bajor örökösödési háborúba kivonult székely gyalogosok soraiban már ott találjuk Divéky Antalt is, akit 1778. július 21-én vezényeltek a mozgósított csapatokhoz.⁵⁶ A kevés eseményt hozó háborút követően a székelyek is visszatértek otthonaikba, majd újabb nyugodt évek következtek; a legénységet és a tiszteket váltásban vezényelték ki a szorosok, hágók, utak őrzésére. Divékyt 1784. március 14-én léptették elő főhadnaggyá,⁵⁷ így az 1788-ban kitört utolsó oszmán háborút ebben a rangban kezdte meg. Az 1792-es mustra szerint 1788. október 15-én kapitányhadnaggyá avansált, és beosztották az alezre-desi századba.⁵⁸ (Ezt az adatot az ezred havi jelentéseit magában foglaló iratok hiánya miatt nem sikerült ellenőrizni.) 1788 áprilisában még főhadnagy, a következő fennmaradt iratban azonban, amely 1788 novemberére vonatkozik, már kapitányhadnagyként szerepel.⁵⁹ Az 1788. június 10-i revízió szerint Drasenovich kapitány századában főhadnagy, ugyanakkor Csikány Tamás 1788 júniusában már századosként, századparancsnokként⁶⁰ hivatkozik rá a Bodzai-szorosban vívott harcok kapcsán,⁶¹ ami arra utal, hogy az előléptetés korábban történ-

55 MLST ML 1792 GR 15, Karton 6096.

56 MLST MT 1778 11 GR 15, Karton 6103.

57 MLST MT 1784 04 GR 15, Karton 6106.

58 MLST ML 1792 GR 15, Karton 6096.

59 MLST MT 1788 04, 11 GR 15, Karton 6108.

60 A kapitányhadnagyi rangra a forrásokban gyakran kapitányként (századosként) hivatkoznak, mivel a kapitányhadnagy ekkoriban a törzstisztek századainak élén álló parancsnok volt, tehát századot vezényelt.

61 Csikány: i. m. 106. p.; MLST RL 1788 GR 15, Karton 6095.

hetett, vagy századának ő volt a legmagasabb rangú tisztje. Az utóbbi feltevést erősíti meg az a tény is, hogy az említett revízióban kapitánya invalidusként szerepel. Hősünk 1788-ban alaposan kivette a részét a Kárpátok szorosainak védelméből (a Bodzai-szorosban harcolt), majd a következő évben az alezredesi század élén ezredével Erdély déli határainak védelmében vett részt.⁶² Az 1790-es esztendő folyamán – szintén ezrede kötelékében – jelen volt a havasalföldi támadásban is. A hadjáratok fáradalmait 1790–1791 fordulóján egy otthoni hosszabb szabadsággal heverte ki.⁶³

Az utolsó oszmán háborút lezáró szisztovói békekötést követően a határőrezredeket hazavezényelték és békélábra állították. A határőrök számára visszatért az élet a rendes kerékvágásba, a határok őrzete, járőrözés, gyakorlatok váltották egymást.

Mindez a francia háborúban való részvétellel változott meg, amikor a mozgósított székely zászlóaljba Divékyt is kijelölték; a kapitányhadnagyot az ezredesi századba osztották be. A zászlóaljat 1793 márciusában szervezték meg és indították el a Rajna felé.⁶⁴ Divéky menet közben kapta a hírt, hogy 1793. május 16-i hatállyal előléptették kapitánnyá, ugyanakkor pedig visszarendelték a Székelyföldre.⁶⁵ A menetelő zászlóaljat június folyamán elhagyva tért haza, és a következő években otthon teljesített szolgálatot.⁶⁶ Az 1796-os itáliai kudarcok miatt azonban szükségessé vált a határőr csapatok nagyarányú mozgósítása, ez pedig a székelyeket is érintette. A három összevont mozgósított zászlóaljat háromtól hatig számozták (időközben egy zászlóaljat már Galíciába rendelték); Divékyt a 3. zászlóaljba vezényelték századparancsnoknak. A zászlóalj 1796. szeptember 26-án alakult meg, és egyből indult is a Rajnához, ahová december folyamán érkezett meg.⁶⁷ A Kehl ostromló csapatok közé osztották be őket, majd a következő hónapokat a Kehl és Stuttgart közötti térségben, többnyire beszállásova töltötték. 1797 derekán a székelyeket Mannheim környékére vezényelték, októ-

62 Csikány: i. m. 143–150. p.; MLST MT 1789 01–12 GR 15, Karton 6109.

63 Csikány: i. m. 150–152. p.; MLST MT 1790 01–12 GR 15, Karton 6109.; MLST RL 1791 GR 15, Karton 6096.

64 MLST MT 1793 03–06 Komp. Siebenbürger GR Bat. 1, Karton 10.925.

65 MLST MT 1793 06 GR 15, Karton 6112.

66 MLST MT 1793 07–12 GR 15, Karton 6112.; MLST MT 1794–1795 GR 15, Karton 6113.; MLST MT 1796 01– 08 GR 15, Karton 6114.

67 MLST MT 1796 09–12 Komp. Siebenbürger GR Bat. 3, Karton 10 929.

berben pedig a svájci határra kellett vonulniuk.⁶⁸ Az 1798-as év elején Divéky zászlóalját a második székely ezred első tábori zászlóaljává minősítették át, majd röviddel ezután hazaindították. A zászlóalj június folyamán ért haza Székelyföldre.⁶⁹

1799 végén, a második koalíciós háború folyamán újra megszervezték egy összevont székely zászlóaljat, amelyet azonban csak Budára vezényeltek helyőrségbe. Ennek kötelékébe került az egyik század élén Divéky kapitány is, 1799. november 1-jével, és vonult Budára.⁷⁰ A harc-téri vereségek hatására I. Ferenc király 1800 végén meghirdette az inszurrekciót. Érdekes módon a Pest vármegyei gyalogosok élére Divéky Antalt nevezték ki parancsnoknak őrnagyi rangban.⁷¹ Az inszurrekció felosztatását követően, 1801 folyamán Divéky visszatért ezredéhez. Őrnagyi rangját elismerték, így másodőrnyagyként az ezred-törzsbe került.⁷² 1805. április 21-ével lépett elő elsőőrnyaggyá.⁷³

Az 1805-ös hadjáratban a fentebb említett módon került az ezred élére és vezényelte kiválóan a székelyeket az austerlitz-i csatában. Felmerült, hogy esetleg a harctéren alezredessé léptették volna elő,⁷⁴ ezt azonban György Zsolt Attila kutatásai szerint semmi nem támasztja alá.⁷⁵ Az ezred irataiból az derül ki, hogy alezredesi rangját 1805. december 17-ével kapta meg, mégpedig a legfelsőbb elhatározás alapján, az 1805. december 28-án Skalitzban kiadott hadseregeparanccsal.⁷⁶ Ezt követően egészen Rauber alezredesi hivatalos nyugdíjazásáig, 1806. július 31-ig számfelletti alezredesként szolgált, és csak augusztus 1-jével lett tényleges alezredesi.⁷⁷ Mindezen adatok arra utalnak, hogy alezredesi előléptetéséről maga I. Ferenc határozott, mégpedig az austerlitz-i csata utáni napokban, de mire a döntés megjárta a hadsereg adminisztrációját,

68 MLST MT 1797 01–12 Komp. Siebenbürger GR Bat. 3, Karton 10 929.

69 MLST MT 1798 1–06 GR 15, Karton 6115.

70 MLST MT 1799 11–12, 1800 01–10 Komp. Siebenbürger GR Bat. 5, Karton 10 931.

71 [Sz. n.] Egykorú hírlapi tudósítások a francia háborúk idejéből. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1911. 1. sz. 585–588., 586. p.; MLST MT 1800 10 Komp. Siebenbürger GR Bat. 5, Karton 10 931; Haupt Stand und Dienst Tabelle Pro Januario, Februario, Martio AFA Karton 3724.

72 MLST MT 1801 11 GR 15, Karton 6116.

73 MLST MT 1805 05 GR 15, Karton 6118.

74 Pilch Jenő (szerk.): *A magyar katona vitézségének ezer éve*. Budapest, 1933, Franklin-Társulat, 165. p.

75 György: i. m. 13. p.

76 MLST MT 1805 12 GR 15, Karton 6119.

77 MLST MT 1806 08 GR 15, Karton 6121.

hetek teltek el. Azt sem zárhatjuk ki teljesen, hogy az uralkodó már a csatatéren vagy közvetlenül a csata után rendelkezett Divéky előléptetéséről. Ferenc ugyan a csatatér centrumában volt, nem járt a balszárnyon, így kicsi az esélye annak, hogy valóban a csatatéren történt volna az alezredessé való kinevezés, de az egyértelműnek tűnik, hogy az austerlitz-i csatában nyújtott teljesítmény volt az előléptetés alapja. Divékyt egyébként újra kijelölték a Pest vármegyei insurgens gyalogság parancsnokának, ezúttal azonban – mivel nem hagyhatta el szolgálati helyét anyaezredében – nem vonult be ehhez az egységhez.⁷⁸

Az 1809-es háborúban a székely ezredeket Galíciában vetették be. Divéky a háromszéki ezred alezredeseként harcolt a háborúban, viszont az ezred parancsnokának, Grammont ezredesnek 1809. június 17-i hatályú vezérőrnagyi előléptetése⁷⁹ miatt előbb alezredesként ideiglenesen, majd 1809. július 16-i ezredesi előléptetését követően ténylegesen is az ezred vezénylő parancsnoka lett.⁸⁰ A következő négy évben tehát Divéky Antal már a második székely határőr gyalogezred élén állt. A háromszékiek nem vettek részt az oroszországi hadjáratban, viszont a határok őrzetében teljesítettek fontos szolgálatot, miután azonban Ferenc császár szövetséget kötött a Napóleon-ellenes hatalmakkal, a székely gyalogosokat is mozgósították és a hadszíntérre vezényelték. Divéky már nem vonult ki az ezred számára ismét sok dicsőséget – és nagy áldozatot – hozó újabb háborúba: 1813. október 1-jén az érdemdús ezredest felülvizsgálatra Erdélybe rendelték, majd az 1813. november 16-i haditanácsi rendelet értelmében 1813. november 7-i hatállyal nyugállományba helyezték.⁸¹ Ezzel egyidejűleg engedélyezték számára a vezérőrnagyi rang viselését, tehát címzetes vezérőrnagyi előléptetésben is részesült. Ez nagy elismerésnek, egy magasra ívelő katonai pálya méltó lezárásának számított.⁸² Divéky Antal soha nem nősült meg. Aktív katonai szolgálatának végével Papolcon telepe-

78 Gyalókey Jenő: A magyar nemes-insurrectio 1805-ben. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1925. 254–310., 298. p.

79 Schmidt-Brentano: i. m. 36. p.

80 MLST MT 1809 09 GR 15, Karton 6124.

81 Csikány: i. m. 270. p.; MLST MT 1813 11 GR 15, Karton 6127.; Schmidt-Brentano ettől némileg eltérő adatot közöl, szerinte 1813. október 31-i hatállyal nyugdíjazták. Mivel a primer források egybehangzóan eltérnek ettől, így azokat tekintjük mérvadónak. Lásd Schmidt-Brentano: i. m. 26. p.

82 PP JR, Generale Band I. 155. p.

dett le, és Zágónban kapott egy határőr telket.⁸³ 1827. február 25-én halt meg Papolcon.⁸⁴

Az austerlitzai csatában harcoló két székely ezred élén álló két törzstiszt katonai pályafutása érdekes párhuzamosságot mutat. Közel egyidősek voltak – mindketten 1750–1752 körül születtek –, mindketten köznemesi családból származtak, és mindkettejük apja katona volt. A francia háborúk előtt még a ranglétrán is hasonló módon haladtak előre. Knesevich annyiban szerencsésebb volt, hogy ő az első összevont székely zászlóalj kötelékében harcolt az első koalíciós háborúban, és a hadszíntéren léptették elő őrnaggyá; Divéky esetében erre csak négy és fél évvel később, a hátszországban – az inszurrekció kötelékében – került sor. Knesevich esetében egy szerencsés egységváltás is hozzájárult ahhoz, hogy Austerlitz idejére már két rangnyi különbség alakult ki köztük. Ha Knesevich nem hal meg, 1809-ben jó eséllyel vezérőrnaggyá léptették volna elő, mint ahogyan az Grammonttal történt, aki szintén 1805-ben lett ezredes. Életkorából kifolyólag Knesevich harctéri bevetésére 1813-ban már nem lett volna esély: ekkor feltehetően már nyugdíjazták volna, vagy a hátszországban marad helyőrségi szolgálatra. Az ő esetében az austerlitzai csatában kapott sebesülés egy ígéretes katonai pályafutásnak vetett véget.

Divéky Antal esetében az ugyanebben a csatában tanúsított helytállás előléptetéssel járt, 1809-ben pedig immáron ezredes és ezredparancsnok lett, majd négy évvel később a jól megszolgált nyugdíjazást is megkapta. Egy egész életet töltött a székely határőrök között: az ezred kötelékében leszolgált 41 év alatt emberei szigorú parancsnoknak ismerték meg, aki rendet, fegyelmet tartott katonái körében, és személyes példamutatással járt elől.

83 Takács Péter: A határőrök szolgálónépei Székelyföldön 1820-ban. *Történeti Tanulmányok*, XII. Debrecen, 2004. 59–86., 83. p.

84 PP JR, Generale Band I. 155. p.; György: i. m. 12. p.; Kudrna, Leopold – Smith, Digby: *Biographical Dictionary of all Austrian Generals during the French Revolution an Napoleonic Wars 1792–1815*. D 42 https://www.napoleon-series.org/research/biographies/Austria/AustrianGenerals/c_AustrianGeneralsD.html #D42 (Utolsó letöltés: 2024. 10. 22.).

Az Úzvölgye fölött található Magyaros-tető visszafoglalására indított rohamtámadás (1917. március 8.)

A szovjet Vörös Hadsereg törzsőrmestere, 1944

Csikány Tamás

GYALOGSZÉKELYEK PÁRIZSBAN

Ötven évvel és néhány héttel a madéfalvi vérengzés után, 1814. február 1-jén egy észak-franciaországi kis falucska, Chaumesnil mellett a csiki határőr gyalogezred 128 embere esett el, további 500 pedig megsebesült.¹ A falut védő francia katonák mintegy hatvan lépésnyire bevárták a hóviharban szuronnal rohamozó székeleyeket, majd gyilkos sortűzet adtak le rájuk. Az ellenség puskáinak és ágyúinak halálos lövedékei elől lehetetlen volt kitérni. Arra sem volt lehetőség, hogy a székeleyek viszonzják a tüzet: a puskákat ilyen időben képtelenség volt megtölteni a széljárta mezőn, a tüzerek lövegei pedig a nagy sárban lemaradtak a gyalogságtól. A házak között álló franciák jobb helyzetben voltak, de csak addig, amíg a csikiak el nem érték őket; utána már számukra sem maradt más, csak a futás – amennyiben sikerült kitérniük támadóik szuronyai elől.

Az egyik hadinaplóban azt olvashatjuk, hogy a székeleyek ismét bizonyosságot tettek „jól ismert nyugalmukról”.² Ezek az emberek, akik Székelyföld elhagyása óta mintegy kétezer kilométert gyalogoltak, nem azt keresték, miként lehetne túlélni ezt a poklot és mielőbb hazajutni, hanem bátorsággal, hidegvérrel teljesítették mindazt, amit parancsokaik elvártak tőlük, s amit minden bizonnal egymástól s maguktól is elvártak. Mit történhetett ötven év alatt? Úgy érezték, hogy ha már itt kell lenniük, nem hozhatnak szégyent sem magukra, sem egymásra? Madéfalva a mai napig a székeley ellenállás szimbóluma, Chaumesnil pedig – vagy ahogy a történelemkönyvekbe bevonult, a La Rothière-i csata – az önbecsülés, a múltból örökölt harcos hírnév fenntartásának példája. Évszázadokon át emlegették katonai erényeiket – akkor és ott a székeleyeknek ezeknek kellett megfelelniük.

A francia háborúk idején a Csíkból, Gyergyóból, Kászonból, Háromszékről és Bardocról származó gyalogos határőröket három alkalommal

1 A tanulmány a *Székelyföld* folyóirat kérésére, a szerző korábbi munkáira is építve készült.

2 Kriegsarchiv Wien (KA) Alte Feldakten (AFA) Karton 1645. FA 5. Korps (Wrede) I–III. 1814-2-2. Jelentés az 1814. február 1-jei brienne-i csatáról.

erte súlyos veszteség. Az említett csatán kívül 1805. december 2-án, az austerlitz csatában hatvanheten estek el közülük, többnyire háromszékiek.³ Hanaunál 1813. október 30-án harminchét csiki gyaloghatárőr maradt holtan a csatatéren.⁴ S ezek csak a nagyobb csaták veszteségei. Az 1793-tól 1814-ig terjedő időszakban a székely határőrök szinte végig jelen voltak a kor európai hadszínterein, ahol többnyire előőrsi szolgálatot teljesítettek vagy az utóvédnél kerültek alkalmazásra, folyamatosan harcban állva az ellenséggel. Mindennapi veszteségeikről nincs nyilvántartás: nem tudjuk tehát, hogy ezekben az években összesen hányan estek el, hogy hány székely ember nyugszik jeltelen sírokból Európa különböző tájain.

A székely határőrvidék megszervezése kapcsán meglehetősen gazdag ismeretekkel rendelkezünk. A Mária Terézia császárné által elrendelt katonai szervezet felállításának nehézségeiről, a székelyek ellenállásának okairól számtalan feldolgozás látott napvilágot, miként az 1764. január 7-ei madéfalvi eseményekről, előzményeiről és következményeiről is. Arról már lényegesen kevesebbet olvashatunk, hogy miként élték meg a határőrségbe, vagy – ahogy akkor mondták – a fegyver felvételére kényszerített emberek a határőrszolgálat nehézségeit, és különösen a háborús, a hadszíntéri szolgálatot. Hiányoznak azok a naplók, visszaemlékezések, amelyekből kiderülhetne, hogy a táborba parancsolt emberek milyen érzésekkel, motivációval vagy éppen ellenérzéssel indultak el s érkeztek meg rendeltetési helyükre, valamint hogy értek haza, sokszor hosszú évek után – már aki egyáltalán hazaérkezett. Az események rekonstruálásakor csupán a bécsi hadi levéltár parancsaira, jelentéseire, hézagos nyilvántartásaira számíthatunk. Nem sok sikerrel járunk akkor sem, ha az akkori ellenségnél keletkezett dokumentumokban kutatunk, hiszen ezekben legfeljebb osztrák „Gränzerekről” olvashatunk; a székely népnév alig jelenik meg az említett iratokban.

A székely határőr gyalogezredek katonái a Habsburg Birodalom haderejében 1764-től az 1851-es feloszlásukig minden háborúban

3 Csikány Tamás: Székely határőrezredek az austerlitz csatában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2016. 2. sz. 351–379. p.

4 Csikány Tamás: Csiki gyaloghatárőrök a hanaui csatában. In Benkő Levente, Demeter László (szerk.): *Adalékok a Székelyföld történetéhez. Tanulmányok Egyed Ákos 90. születésnapjára*. Sepsiszentgyörgy–Barót, 2019, Háromszék Vármegye Kiadó – Tortoma Könyvkiadó.

részt vettek.⁵ Eljutottak Varsótól Milánóig és Galactól Párizsig, bejárták és végigharcolták Európát, eközben pedig országokat, tájakat, embereket ismertek meg – lehet ugyan, hogy szívesen lemondtak volna erről, de nem tehették. Viszont mindazok, akik túléltek a borzalmakat, olyan új tudást és tapasztalatot vihettek haza, amely a székely társadalom számára a későbbiekben igen hasznosnak bizonyult.

A csíkiak hosszú párizsi útjára – nevezzük inkább hadjáratnak – 1814-ben került sor. Az 1. székely határőr gyalogezred – hivatalos megnevezése szerint a császári-királyi 14. székely határőr gyalogezred – két zászlóaljjal, vagyis kétezer főt meghaladó létszámmal már 1812 augusztusában elhagyta a széket, és Galíciába menetelt.⁶ Napóleon oroszok elleni háborújából a székely határőrök szerencsésen kimaradtak; megjegyzendő, hogy ebben a hadjáratban az Osztrák Császárság haderejének a francia „Grande Armée-t” kellett támogatnia.

Napóleon oroszországi veresége és hadseregének elvesztése megváltoztatta az európai erőviszonyokat: az eddig szövetségbe kényszerített birodalmak és országok a francia császár ellen fordultak. A csíkiakat sorában tudó galíciai tartalék hadsereg feladata 1813. augusztus 12-én abban a pillanatban megszűnt, amikor Ferenc császár hadat üzent Napóleonnak, és csatlakozott a franciaellenes koalícióhoz. Az oroszok immáron szövetségeseiké váltak.

A csíki ezred parancsnoka 1813-ban Mathias Betzmann ezredes volt, helyettese Arady István alezredes, az ezred két őrnagya pedig Földváry János és Franz Ruhmbaum. A csíki székelyeknek először Csehországba, majd a Duna völgyébe, a franciákkal ekkor még szövetséges Bajorországgal szemben felállított dunai hadsereghez kellett vonulniuk. Ennek köszönhetően kimaradtak az 1813. október 16–19. között megvívott „népek csatájából”. Ekkorra azonban már a bajorok is elhagyták Napóleont, és áttáltak a szövetségesek oldalára. Így jött létre egy osztrák–bajor hadtest vagy hadseregosztály, ahogy a korabeli források emlegetik.⁷ A Carl Philipp von Wrede lovassági tábornok vezette sereg

5 A 11. (székely) határőr huszárezred történetétől 1878-ban megjelent egy német nyelvű monográfia, ezért az ezred harcaira nem térünk ki. Amon, Gustav von Treuenfest: Geschichte des k. k. 11. Husaren-Regiments Herzog Alexander v. Württemberg 1762 bis 1850 Szekler Grenz-Huszaren. Wien, 1878, Verlag des Regiments.

6 Közel egy időben indult a háromszéki 15. (2. székely) határőr gyalogezred is.

7 Armee-Abtheilung.

56 000 embert és 116 löveget számlált.⁸ A császáriak parancsnoka a lotaringiai származású Johann Frimont lovassági tábornok volt; a Bihar vármegyei Palotát⁹ is birtokló gróf két hadosztályt vezényelt, melyek közül Hardegg altábornagyéba két dandár tartozott. E két dandárban az erdélyi huszárezred, egy galíciai dzsídásezred, a két csiki zászlóalj és egy osztrák vadászzászlóalj vitézkedett.

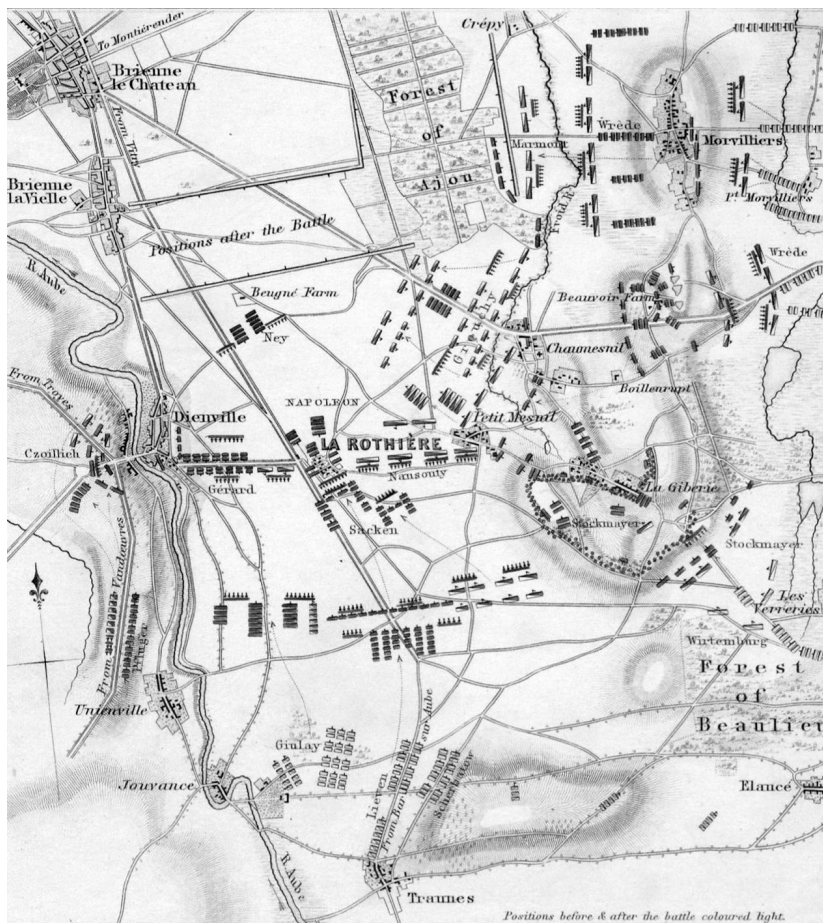
Wrede tábornok még egy csapást kívánt mérni Napóleon visszavonuló hadseregére, ezért Hanau városánál útját akarta állni a franciáknak. Ez komoly önbizalomra vall részéről, ugyanis Napóleont ekkor még nem igazán lehetett megállítani. Az 1813. október 30-án és az azt követő napon megvívott csatában a székelyek igen komoly katonai teljesítményükkel és önfeláldozó harcukkal nagy elismerést vívtak ki maguknak, de a franciák győzelmét, illetve továbbvonulását természetesen ők sem akadályozhatták meg.

A szövetséges hadsereg fővezére Karl Philipp Schwarzenberg tábornagy vot: az általa vezetett hatalmas seregben – az Osztrák Császárság haderején kívül – a porosz és az orosz csapatok is meghatározó erőt képviseltek. Ezen a seregen belül Wrede lovassági tábornok jókora hadteste viszonylag önállóan mozoghatott, de természetesen nekik is Schwarzenberg parancsaihoz kellett igazondiuk. A szövetséges haderő december második felében és az 1814-es év első heteiben kelt át a Rajnán és indult meg Párizs felé. A következő hónapok hadműveleteit jelentős mértékben meghatározták az eseményeket a háttérből mozgó Anglia politikai érdekei, Schwarzenberg tábornagy óvatos, a bécsi udvar szándékait is figyelembe vevő hadvezetése, valamint a porosz fővezér, Gebhardt Leberecht von Blücher tábornagy azon önféjű harcvágya, hogy lehetőleg ő győzze le Napóleont. Az 1814. február 1-jei La Rothière melletti csatában a szövetségesek csapatai a „Marschall Vorwärts” becenevű porosz tábornok vezetésével szálltak szembe a franciákkal (erre természetesen szintén Schwarzenberg engedélyével és támogatásával került sor).

La Rothière egy igen kis település a kelet-franciaországi Champagne tartományban, alig hat kilométerre Brienne városkától, és az utóbbihoz való közelsége a csata szempontjából sem volt teljesen közömbös. Ennek

8 KA AFA K 1575. FA 5. Armeekorps (Wrede) X. 1813-10-13. Ordre de Bataille. 1813. október 12.

9 Újpalota, Palota Románia.

A La Rothière melletti csata 1814. február 2-án

a városkának a kastélyában működött az a királyi katonai nevelőiskola, ahol a franciául alig tudó Napóleon Bonaparte 1779-től kezdődően öt évet töltött el. A hely birtoklása tehát jelképes fontossággal is bírhatott, de nem feltétlenül ezért szorította ki innen a hadművelleti célszerűséget mindig előtérbe helyező francia császár, 1814. január 31-én, Blüher tábornagyot és sziléziainak nevezett seregét. (Blüher maga is csak úgy menekült meg, hogy állítólag helyi segítők akadtak, akik megmutatták neki a kastélyból kivezető rejtékutat.) A porosz sereg a visszavonulás

eredményeként közelebb került Schwarzenberg főserégéhez; ezáltal nem csupán a két sereg együttműködésére nyílt lehetőség, hanem a szövetségesek döntő erőfölénybe is kerültek a franciákkal szemben. Blüher megszerezte a fővezér támogatását, hogy maga is megtámadhassa a franciákat, és ehhez még két hadtestnyi erősítést is kapott. Ennek köszönhetően hozzávetőleg 80 000 fővel számolhatott, vagyis kétszer annyi emberrel, mint a francia császár.

Napóleon nem szándékozott megtartani Brienne-t, hanem minél távolabb akart kerülni a nyilvánvaló erőfölényben lévő ellenséges csapatoktól, ez azonban nem volt ilyen egyszerű. Az ellenséget abban is meg kellett akadályozni, hogy üldözhesse a franciákat, ezért a császár végül úgy döntött, csatát vállal velük; a célja nem lehetett más, minthogy kimerítse őket, valamint hogy minél nagyobb veszteséget okozzon nekik. A francia csapatok Brienne-től délre és keletre, félkörben álltak fel; a balszárny vége Morvilliers-nél helyezkedett el, a jobbszárny Dienville-nél, az Aube folyónál ért véget.

A szövetségesek a támadáshoz öt hadoszlopot alakítottak, amelyek közül négy déli irányból, egy pedig keletről támadt Brienne felé. Az első oszlop, amely a balszárny legszélén kapott helyet, Gyulay Ignác tábornagy¹⁰ parancsnoksága alatt állt; soraiban két magyar ezred katonáit is megtaláljuk. Gyulay emberei először kemény harcban az Aube folyó Dienville-nél lévő hidját foglalták el, majd visszanyomták a franciákat a faluba. Az utóbbiak itt egészen este tizenegy óráig tartották magukat, azonban végül ez a kulcsfontosságú település is Gyulayék birtokába került. A második és a harmadik oszlop orosz csapatait a balti-német származású Fabian Gottlieb Osten-Sacken tábornagy egyenesen La Roithière felé vezette, és vissza is szorította a faluba a védőket, utána viszont a francia Duhèsme-hadosztállyal¹¹ hosszú gyalogsági ütközetet kellett megvívnia. A váltakozó sikerű harc során Sacken emberei elfoglalták a falu egy részét – egészen a falu templomának udvaráig jutottak –, azonban Napóleon – felismerve a helység jelentőségét – az ifjú gárdának nevezett lovasságot személyesen vezetve igyekezett visszavenni tőlük az elvesztett területet. A sok áldozatot követelő harcban egyre kimerültebb franciák ellen Mihail Bogdanovich

10 NAGY-L.: i. m. 149–151. p.

11 Guillaume Philibert Duhesme tábornok.

Barclay de Tolly tábornok előrerendelte a tartalékot is; először nem jártak sikerrel, ám amikor a teljes tartalék lovasság rohamra lendült, a franciák kénytelenek voltak menekülőre fogni a dolgot. Etienne de Nansouty és Emmanuel de Grouchy francia tábornokok még megpróbálkoztak egy oldalirányú támadással, de ez túl erőtlennek bizonyult ahhoz, hogy eredményes lehessen, és csak a veszteségeket növelte. Végül Sacken – két gránátoshadosztállyal és az osztrák Grimmer-dandárral megerősítve – teljes egészében bevette La Rotheière települést.

A negyedik oszlop Frigyes Vilmos württembergi trónörökös vezetésével a tárgyalt harcoktól jobbra, Éclance (a térképen helytelenül Elancé) település felé indult. A Claude-Victor Perrin marsall vezette franciákat itt is sikerült visszanyomni, sőt az oszlop emberei még egy falunyit tovább is haladtak eredeti céljuknál, itt azonban megállt a támadás. A település többször gazdát cserélt, aztán mintegy kétórányi harc után a franciák Petit-Mesnil-helységbe vonultak vissza, de sokáig ezt sem voltak képesek tartani. A negyedik és az oszlop ötödik Chaumesnil településnél kellett volna hogy felvegye a kapcsolatot egymással, a helység azonban egyelőre még az ellenség kezén volt.

Az ötödik oszloppal történt eseményekre érdemes részletesebben is kitérnünk. Ezt az oszlopot a Wrede-hadtest képezte, és az általuk végrehajtandó támadást eredetileg mindössze a főirány támogatására szánták, viszont olyan érzékeny ponton érte a franciákat, hogy végül mégis döntő eseménnyé vált. 1814. február 1-jének reggelén a hadtest soraiban 1095 székely határőr várta, hogy harcba küldjék őket.¹² Bizonyosan reménykedtek abban, hogy valamilyen döntő eseménynek lesznek részesei, mert ez a franciaországi út eddig nem sok jót tartogatott számukra: az ország egyik legszegényebb vidékén vonultak keresztül, ahol a lakosságtól se jó szállásra, se élelemre nem igazán számíthattak.

A csatanap reggelén Wrede csapatai még hozzávetőleg tíz kilométerre állomásoztak az ellenség arcvonalától. A hadtestparancsnok intézkedése szerint délelőtt tíz órára kellett indulásra készen lenniük.¹³ Más

12 KA AFA K 1609. FA Hauptarmee (Schwarzenberg) IIa (1-250) 1814-2-1. Stärke, Eintheilung und Tagsbegebenheiten der Hauptarmee unter FM Fürst Schwarzenberg im Men Februar.

13 Karl von Damitz: *Geschichte des Feldzuges von 1814 in dem östlichen und nördlichen Frankreich bis zur Einnahme von Paris. Als Beitrag zur neueren Kriegsgeschichte. 1. kötet* Berlin, Posen, Bromberg, 1942, Verlag von E. S. Mittler, 497. p.

lehetőség hiányában egy olyan úton indultak el az ellenség felé, amely viszonylag sík vidéken, erdőkön, mezőkön át vezetett. Az elővéd élét az osztráknak nevezett császári-királyi csapatok képezték, nevezetesen egy szakasz a 2. (Schwarzenberg) dzsídásezredtől – ők lengyelek voltak –, valamint a 3. vadászszázlól, amelynek katonái valóban osztrákok volt. Őket Ignaz Hardegg tábornok hadosztálya követte.

A Hardegg-hadosztály mögött két bajor hadosztály és egy bajor tüzérüteg menetelt. Már egy óra is elmúlt, amikor az elővéd éle kibukkant egy útjukba eső erdőből, és találkozott a francia előőrsökkel, akik a helyi parasztok által gyorsan felhányt torlaszok mögül lövöldöztek rájuk, míg el nem űzték őket. Miután ez megtörtént, a hadosztály jobbra, Morvilliers falu felé vonult el, a mögötte érkező de Lamotte-hadosztály pedig azonnal elkezdett szétbontakozni. Hozzá kell tennünk, hogy mindezt az időjárás és az útviszonyok egyáltalán nem könnyítették meg. Bár nem volt kemény hideg, az erős széllel társuló heves havazást meglehetősen kellemetlen volt elviselni. A terep süppedékes, helyenként mocsaras volt; a korábbi napok enyhébb időjárásának köszönhetően az utak is feláztak, és a szokásoshoz képest kevésbé voltak járhatóak.

Amikor Auguste de Marmont marsallnak, az előző éjjel beérkező és állásait elfoglaló francia csapatok parancsnokának jelentették az ellenség megjelenését és szétbontakozását, a raguzai hercegi címet viselő marsall rögtön látta, hogy gyenge hadteste túl szélesen állt fel. Az általuk elfoglalt három kilométerre alig 3000 gyalogos jutott, és – Marmont saját bevallása szerint – túl sok löveg, amelyeknek viszont támadás esetén nem tudtak volna kellő védelmet biztosítani.¹⁴ A marsall ezért úgy határozott, hogy az általa vezérelt erő zömét lovassága védelme alatt az ellenség támadásának várható főirányában, Chaumesnil előtt, egy Beauvoir nevű tanyánál összpontosítja. Döntése azonban túl későn jött: a francia ütegek a felázott terepen csak lassan haladtak előre – emiatt lelassult a csapatok mozgása is –, így aztán mindössze Joseph Antoine René Joubert tábornok dandára érte el időben a számára kijelölt helyet, hogy a védelmi harcra felkészülhessen. Wrede

14 Wiese de Marmont, Auguste-Frédéric-Louis: *Mémoires du maréchal Marmont, duc de Raguse de 1792 à 1841, imprimés sur le manuscrit original de l'auteur. Tome 6.* Paris, 1857, Perrotin, Libraires-Éditeur, 34–36. p. Más adatok szerint a marsallnak összesen 10 000 embere volt.

tábornokot – aki vagy maga észlelte az ellenség oldalmozgását, vagy jelentették neki – mindez arra készítette, hogy a még menetben levő oszlopait – nevezetesen Splényi Ignác és Josef Rechberg tábornok csapatait – az egyre fontosabb céllá váló tanya felé irányítsa.

Eközben Hardegg tábornok, aki a formálódó arcvonal jobb szárnyát képezte, már felvette a harcot az ellenséggel, és a vele szemben álló franciákat Morvilliers falu felé szorította vissza. Ekkor történt az a fegyvertény, amely az élen haladó két Schwarzenberg-dzsidás századhoz köthető. A dzsidások megtámadták és zsákmányul ejtették egy ellenséges üteg hat lövegét. Az éppen a tüzeléshez készülő – és emiatt helyhez kötött – tüzéreknek semmilyen fedezete sem volt, vagyis nem rendeltek hozzájuk olyan gyalogos vagy lovas köteléket, amely védelmet biztosíthatott volna számukra. A császáriak támadása ezen túl is sikeresnek bizonyult, ugyanis a franciák némi ellenállást mutatva visszavonultak előlük. A fiatal, éppen csak besorozott katonák harci kedve aligha lehetett valami nagy: abbéli igyekezetükben, hogy minél hamarabb elhagyják a harcok helyét, a lövegeken kívül számos foglyot is hátrahagytak. Valószínűleg tisztában voltak vele – ahogy a parancsnokaik is –, hogy ezt a háborút nem nyerhetik meg, és hogy tulajdonképpen nem is a hazájukért, hanem Napóleon császár trónjáért kell harcolniuk. A Hardegg-hadosztály követte a visszavonulókat; mögötte a bajor Lamotte-hadosztály haladt, hogy szükség esetén támogatást nyújthasson nekik, erre azonban egyelőre nem volt szükség.

Miután a Rechberg-hadosztály a saját lovassága fedezete mellett felfejlődött, haladék nélkül megindította a Beauvoir tanya elleni támadását. A védők egy ideig ellenálltak, de végül a tartalékból előrevont négy bajor zászlóaljnak sikerült elfoglalnia a települést. A Joubert-dandár nem tehetett mást, visszavonult Chaumesnil mellé, amelynek bevezető útját időközben sikerült eltorlaszolni.

Mindeközben a Hardegg-hadosztály folytatta támadását Morvilliers felé, azonban itt harcokra nem került sor, ugyanis a franciák nagy része lovasságuk védelme alatt egy közeli erdőbe hátrált. Wrede tábornok ezt követően úgy határozott, kétirányú támadást indít Chaumesnil elfoglalására. Frimont tábornoknak a Hardegg- és a Delamotte-hadosztály részeivel az itt csordogáló Froide-patak mentén Chaumesnil felé kellett előnyomulnia, mialatt a Rechberg-hadosztály szemből, az országúton támadta meg az újra védelemre készülő Joubert-dandár csapatait. Az

oroszországi hadjáratot is megjárta tábornok valóban mindent megtett, hogy sikerrel teljesítse a rábízott feladatot. Az 1. székely gyalogezred 1. zászlóalját és a 7. bajor gyalogezred 1. zászlóalját négy óra körül indította meg a település ellen. A rohamot a bajor Rodt ezredes vezette, a rohamozók támogatásáról pedig a szintén bajor Habermann-dandárnak kellett gondoskodnia.¹⁵ A csiki 1. zászlóaljat egy kászoni, három alcsíki és két felcsíki század alkotta. A legtöbb leírásban azt olvashatjuk, hogy a két bátor zászlóalj félelmet nem ismerve vonult előre és szálfelegyverekkel támadta meg az ellenséget, mivel a rossz időjárás miatt nem lőhettek a puskáikkal. Josef de Lort császári-királyi ezredes magánnaplójában a következőképpen számol be az eseményekről: „A tüzéségünk rövid idő alatt működni kezdett, és a hatásos lövéseikkel az ellenség lovasságát elűzték. Ekkor Frimont báró az éppen beérkező két székely zászlóaljat zárt támadóoszlopba állította az úton, és rohamra, a falu elleni támadásra indította. Az ellenség a rohamozókat 60 lépésnyire közel engedte magához, majd ösztözet adott le rájuk, de a bátor székelyek lövés nélkül tették dolgukat, és hurrát kiáltva, pár perc alatt kézre kerítették a falut.”¹⁶ A székely zászlóalj vezetésébe Friedrich Thielen főhadnagy is bekapcsolódott, aki éppen Schwarzenberg tábornagy üzenetét hozta Wrede lovassági tábornoknak. A harc befejeztével Wrede a következőkkel küldte vissza a fővezérhez: „Mondd el a hercegnek, mit láttál; üdvözetemet küldöm neki. A székelyek felülmúlták önmagukat.”¹⁷ Más helyen azt olvashatjuk, „Wrede úgy gondolta, hogy a koronaherceget¹⁸ legjobban egy Chaumesnil elleni támadással tudja támogatni; előrement a falu felé; egy bajor és egy osztrák zászlóalj (az 1. székely a Hardegghadosztálytól) nagy bátorsággal gyorsan (valamivel négy óra után) a falut megrohanta és ezt követően az egész Habermann-dandár két üteggel a falu túloldalára előrenyomult.”¹⁹ Az ellenség tehát kiszorult Chaumesnilből és környékéről, a helységet pedig a támadók szállták meg. Ezután Frimont két üteget állított fel a falu védelmére és minden erejével a település megtartására törekedett.

15 Von Damitz: i. m. 506. p.

16 KA AFA K 1646. FA 5. Korps (Wrede) IV–XIII. 1813/4-13-9., Journal.

17 *Militär Zeitung*, 1865. március 25. 190. p.

18 Frigyes Vilmos württembergi trónörökös.

19 Bernhardi, von Theodor: *Denkwürdigkeiten aus dem Leben des kaiserl. russ. von der Infanterie Carl Friedrich Grafen von Toll*. Leipzig, 1858, Otto Wigand, 302. p.

Ami az ellenséget illeti, Napóleon maga is észlelte a bajt, és két hadosztállyal, valamint két üteggel Chaumesnilbe indult, hogy minél előbb visszafoglalja azt. Az 5. hadtest sikere ugyanis egyrészt azt jelentette, hogy az eddig többé-kevésbé eredményesen védekező francia csapatoknak ezentúl két irányba kellene harcolniuk, másrészt pedig a település elfoglalásával az 5. hadtest összeköttetésbe lépett a württembergi trónörökös 4. oszlopával, azaz a támadó főerővel, és Napóleon felismerte, hogy ez a fejlemény meghozhatja a szövetségesek számára a döntő sikert.

A következő eseményeket a hadsereg hadműveleti naplója alapján idézzük fel: „Wrede gróf az összes lovasságát előreküldte, Diez bajor ezredes az ellenséges gyalogostömegre és tüzérségére rontott s 22 löveget zsákmányolt. Az éjjel beköszöntével Marmont marsall a Brienne előtti erdőbe vonult vissza. A lovasságunk már nem tudta kihasználni előnyös helyzetét, hogy nyomon kövesse az ellenséget, mivel az olvadás a talajt olyan süppedékessé tette, hogy ez lehetetlen volt. Az elfáradt lovak alig tudtak állni. A tüzérség az utat nem hagyhatta el, ha nem akart a mocsárban maradni. A hadtest vesztesége jelentéktelen volt; ez 470 halottat és sebesültet jelent. Berthier marsall²⁰ adjutánsa éjjel eltévedt az előőrseinknél és a dragonyosok elfogták. A hadtest a csataterén táborozott és tartotta az összeköttetést balra, a württembergi koronaherceggel.”²¹

A siker megkönnyítette a 3. és a 4. oszlop harcát, s ezáltal meggyorsította a szövetségesek győzelmét. E napon az osztrák–orosz–porosz–bajor szövetségesek 6000 főt vesztek halottakban és sebesültekben, a franciák 5000-t, továbbá 4000 fő esett fogságba és 73 löveg került az ellenség kezére. A két székely zászlóalj hatalmas árat fizetett a győzelemért. Meghalt két tiszt – Albert Hermann kapitány és Peter Jeckel hadnagy –, valamint 126 határőr, akiknek a nevét nem ismerjük. Megsebesült tizenkét tiszt, név szerint Peter Hacsich, Anton Müller, Samuel Melchior százados, Végh Péter, Johann Dispot, Füleky Antal főhadnagy, Michael Ortner, Biró Imre, Anton Latz hadnagy, Kormosy (?), Bernard József, Bernard Antal zászlós és 488 határőr.”²² A császár-

20 Louis Alexandre Berthier marsall, Napóleon mindenkori tábornokának főnöke a császár első lemondásáig.

21 Bernhadi: i. m. 302. p

22 KA AFA K 1610. FA Hauptarmee (Schwarzenberg) IIb (251-550) 1814-2-253., veszteséglista 1814. február 1-9.

ri-királyi csapatok egyetlen másik alakulatának veszteségi adatai sem közelítették meg a székelyek által elszenvedett veszteségeket. A véres rohamot nem élte túl a bajorok parancsnoka, Rodt ezredes sem. A dicséretekből név szerint csak Anton Fieschky őrnagynak jutott, akire valószínűleg a zászlóalj vezetése is maradt – bár erre vonatkozó adatot nem sikerült találni.²³ Alighanem ez volt a csíki ezred történetének legnagyobb vesztesége. Nem állítjuk, hogy a La Rothière melletti csatát a szövetségesek számára a székely gyalogosok nyerték volna meg, az viszont teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy komoly részt vállaltak belőle. A székely huszárok csak a harcok utolsó fázisában kapcsolódtak be a küzdelembe, az általános lovassági támadás során, amikor Napóleon ellentámadását kellett elhárítani.²⁴ Az erdélyi József-huszárok azonban keményen kivették részüket a győzelemből. Két századdal támogatva a bajor svalzséreket, Kelemen kapitány vezetésével szemből támadták meg a francia vértéseket. Bár végül sikeresnek bizonyultak, a diadalért komoly áldozatokat kellett hozniuk.²⁵

A La Rothière mellett megívott, hatalmas veszteséggel járó, ám győztes csatát követő nap sem telt el eseménytelenül. Az előőrsön lévő Hardegghadosztály a József-huszárokkal, egy dzsidásosztállyal, négy század székellyel és a 3. vadászzászlóaljjal reggel nyolc órakor Chaumesniltól Brienne felé indult, azonban minduntalan ellenséges csapatokba botlott: a franciák, akik különböző utakon vonultak Troyes felé, lassan hagyták el állásaikat. A hadosztály a Rosnay településnél lévő Voire folyócskáig követte őket, ahol korábban állt ugyan egy híd, de ezt a visszavonulók lerombolták. Miután gerendákból sikerült szükséghidat rögtönözni, a tábornok a 3. vadászzászlóaljjal, egy század huszárral és a 2. székely zászlóaljjal a túloldalon található magaslat ellen indult. A 2. zászlóalj két felcsíki és négy gyergyói századból állt; az 1. zászlóalj az előző napi veszteségei miatt egyelőre aligha volt bevethető állapotban.²⁶ A kialakuló ütközetben a 2. székely zászlóalj kettéosztva harcolt, három század hátulról, három pedig szemből támadva a franciákat. Hogy

23 KA AFA K 1645. FA 5. Korps (Wrede) I–III. 1814-2-3., jelentés az 1814. február 1-jei brienne-i csatáról.

24 Von Treuenfest: i. m. 288. p.

25 Pizzighelli, Cajetan: *Geschichte des k. u. k. Husaren-Regimentes Friedrich Leopold Prinz von Preussen No. 2. 1742–1905.* Kronstadt, 1905. 169.

26 Kandelsdorfer, Karl: *Geschichte des k. u. k. Feld-Jäger-Bataillons No. 3 dermal Feld-Bataillon No. 13. der Tiroler Kaiser Jäger.* Wien, 1899, 128–129.

milyen is volt ez a harc, Frimont altábornagy naplójából tudhatjuk meg: „Wrede a hadtestét azonnal abba az irányba fordította, a 3. vadászzászlóaljnak, a székely gyalogságnak és a József-huszároknak gyors menetet rendelt, mely csapatok néhány gyorsan összetákolts gerendahídon a Voire-on átkeltek, egy szemben lévő magaslat ellen indultak szélesen szétbontakozva jobbra, Rosnay felé. [...] Az ellenség a magaslat szélén állt fel, mely uralta az átjárót, és pozíciós lövegeinek tüzével a szétbontakozásra irányuló minden próbálkozásunkat lehetetlenné tette. Wrede ekkor a bajor Rechberg-hadosztályt előrerendelte, hogy Rosnay felé rohamot indítson velük. Az oszlopok a part hosszában nyomultak előre a helység közepéig; egyedül itt találtak gerendákat és hídrészeket szétdobálva. A katonák karjukig süllyedtek a hóval fedett területen a mocsárba, a túloldalon az ellenséges vadászok pedig a házakból elsöprő tüzet nyitottak minden akadályt legyőző csapatainkra. A heves hőzörpében a harc estig tartott. Marmont marsall végül kiűritette az állását, és a nagy ködben visszavonult, Arcis-sur-Aube felé.”²⁷

Nem kellett sokáig várni a következő ütközetre sem. Nogent-ben, egy Szajna-parti kisvárosban a spanyol földről visszatért francia gárdahadtest részei várták a szövetségeseket. Először az oroszok vették fel velük a harcot, akik csekély eredményt értek el, így nagy szükség volt a bajorok és az osztrák egyenruhát viselő székelyek segítségére is, de az első nap támadásai nem hozták meg a sikert. Másnap délelőtt tíz óra után újra megkezdődött a küzdelem. Az oroszok ezúttal a troyes-i út felől indították meg támadásukat, gyalogságuk azonban túl gyengének bizonyult, így támogatásért Hardegg altábornagyhoz fordultak. „Gyalogságommal, mely két székely zászlóaljból, a 3. vadászzászlóaljból, egy lovasütegből és az utóbbi fedezetül szolgáló négy lovasszázadból állt, az általam elfoglalt állásokból Nogent városának déli része ellen vonultam. A lövegeket felküldtem egy magaslatra, a két székely zászlóalj és a 3. vadászzászlóalj önkénteseiből három osztályt²⁸ képeztem. A vadászok azt kapták feladatuk, hogy a balszárnyon a Mühlgraben mentén nyomuljanak előre a Szajna felé, az ellenség által megszállt hídig. Egy osztály székely a bray-i úton gyors menetben a város felé támadott, a második osztály támogatásként követte... A gyalogságom támadása a

27 Kandelsdorfer: i. m. 133. p.

28 Egy osztály két századból állt.

megszokott bátorsággal indult, és annak ellenére, hogy az ellenség keményen védekezett – minden utcát dobokkal (sic!) és mindenféle eszközökkel barikádoztak el, s minden házat ellenséges tirailleurs-ök²⁹ szálltak meg –, a teljes déli városrészt elfoglalta, egészen a templomtérig.”³⁰ A székelyektől Peter Hacsich századost emelték ki név szerint. Emellett az ütközetben meghalt húsz határőr, három tiszt és további 133 határőr pedig megsebesült. A tisztek név szerint: Deák Zsigmond százados, az 1. század parancsnoka, Paul Szeizovich hadnagy a 3. századtól és Lukács Mihály zászlós a 7. századtól.

Február 17-én és a következő napon egy Nangis nevű településnél újabb összecsapásra került sor. Napóleon ekkor meglepetésszerűen megtámadott egy orosz hadosztályt, és egészen Nangisig vetette vissza azt. Itt azonban a Hardegg-hadosztály, amely már felvette harcrendjét, megállította a francia előrenyomulást, ezáltal időt nyerve, hogy az 5. hadtest szétbontakozhasson (az orosz hadosztály szintén megmenekült). Az eddigi kutatásokból nem derül ki, mi lehetett a csíkiak feladata ebben a csatában, tudjuk azonban, hogy 22-en elesetek, 167-en megsebesültek, a tisztek közül pedig négyen – Anton Miller százados (a 3. század parancsnoka), Cséri alhadnagy, Johan Roth és Kormosi Ferenc zászlósok – eltűntek a harcok során.³¹

A csapatok helytállása azonban nem ösztönözte arra a fővezériséget, hogy aktívabb hadműveleteket indítson: a főserег egyelőre rendkívül lassan, óvatosan nyomult előre, *majd ugyanilyen óvatosan is kezdett hátrálni a franciák elől*. A székelyeknek február 23-án Troyes védelmében kellett részt venniük. „Délben a 3. vadászzászlóalj és a székelyek visszahúzódtak a városba, és a fontosabb pontokat a Port Prez és a Port Glosselles-nél – köztük a falakat is – erősen megszállták ... Frimont tábornok a székely zászlóaljakat, továbbá Baroni vadászait és a Rudolf főherceg gyalogezredet tábori lövegekkel a falakra állíttatta, azok így a kapuktól, melyek St. Savine előváros felé néznek, a Szajna bal partjáig terjedő szakaszra kerültek.”³² A következő órák folyamatos francia

29 Könnyű gyalogosok, akik ún. vadászharcot folytattak.

30 Kandelsdorfer: i. m. 1899. 135. p.

31 Teleki Domokos: *A székely határőrség története*. Budapest, 1877, Franklin-Társulat, 190. p. Ebben Müller kapitány szerepel, de ilyen nevűt nem találtunk, Cséri alhadnagy helyett is Csergő Alajost leltünk fel a kimutatásban, KA Musterlisten (ML) K 6090.

32 KA AFA K 1609. FA Hauptarmee (Schwarzenberg) IIa. (1-250) 1814-2-1.

támadásokkal teltek, pihenésre nem volt idő, a főserег azonban zavar-talanul elvonulhatott. Másnap hajnali három és négy óra között a védők is elhagyták Troyest. Az emberek két napja nem aludtak, és három ellenséges támadást is visszavertek – tehát ismét példásan teljesítették kötelességüket. Az egész 5. hadtest Bar-sur-Aube-ba vonult vissza.

Egy március 11-én kelt kimutatás szerint ekkor a 14. (1. székely) határőr gyalogezred állományába 37 törzs- és főtiszt, 103 altiszt, 8 dobos, 17 ács és további 958 fő tartozott, vagyis összesen 1123 ember állt a sáros, hideg francia földön.³³ A március második felében lezajlott harcok során tizenöten elesetek az ezredből, és három tiszt – Földváry Pál százados, a 9. század parancsnoka, Bíró Imre alhadnagy a 8. századtól, valamint Puskás Lőrinc zászlós az 5. századtól – megsebe-sült.³⁴

Egy újabb ütközet, amelyben a székelyek bizonyosan részt vettek, az Arcis-sur-Aube városért vívott kétnapos csata volt, amely március 20-án és 21-én zajlott le, és ismét Napóleon vereségével végződött. A két székely zászlóalj ezúttal a várost szállta meg; a József- és a székely-hu-szárezred ettől balra, a településen kívül futó országúton állt, a 3. vadászzászlóalj pedig a várostól jobbra fekvő falvaknál helyezkedett el. Amikor Frimont altábornagynak jelentették a franciák feltűnését, a székely zászlóaljakat a városból egy Ortillon nevű faluhoz rendelték vissza.³⁵ Az 5. hadtest mellett álló orosz csapatokkal a székely huszárok tartották az összeköttetést. A franciák nem sokkal ezt követően aka-dálytalanul bevonultak az üresen hagyott városba.

Wrède tábornok dél körül állította harcrendbe az alárendeltségébe tartozó csapatokat, mégpedig oly módon, hogy a második harcvonalat a két székely zászlóalj alkotta. Éppen időben rendelte el a szétbontako-zást, ugyanis röviddel ezután fel kellett vennie a küzdelmet az ellensé-gel. Arról, hogy a győzelemmel végződő csata alatt a székelyek mit tettek, nem sokat tudunk – a jelentésekben legalábbis nem szerepel-nek –, veszteségeik azonban egyértelműen arra utalnak, hogy ezúttal sem tétlenkedtek: 14 emberük vesztette életét a harc során, mintegy 100 pedig megsebesült. Az utóbbiak feltehetőleg segélyhelyre vagy

33 Teleki: i. m. 192. p.

34 Teleki: i. m. 193. p. és KA ML K 6090.

35 Die Operationen der verbündeten Heere gegen Paris im März 1814. *Öster-reichische Militärische Zeitung*. 1838. 4. sz. 8. p.

tábori kórházba kerülhettek; a forrásokból sajnos még csak az sem derül ki, hogy hányan épültek fel vagy maradtak nyomorékok közülük.

Napóleon a vereségek ellenére sem adta fel a küzdelmet, azonban testvére, József – ő helyettesítette a császárt – március 30-án felhatalmazta a marsallokat, hogy kezdjenek tárgyalásokat az ellenséggel. E tárgyalás délután négy órakor azzal az eredménnyel zárult, hogy a Párizst védő csapatok szabad elvonulás fejében átadták a szövetségeseknek Franciaország fővárosát, amely néhány éven keresztül Európa központja is volt. Napóleon ugyan még ezen a napon Fontainebleauban érkezett, hogy ismét átvegye a főparancsnokságot, de így is elkésett: egy Szajna-parti kocsmában, a Cour de France-ban már arról értesült, hogy vége a háborúnak. A szövetségesek másnaptól kezdték meg a bevonulást (bár valamelyest még mindig tartottak a császártól). Az 5. hadtest április 2-án haladt át a francia fővároson: „A kapott parancs következtében a hadtest délelőtt 10 órakor hagyta el a Párizs előtti állását. Ezt követően a Barriere von Marengón áthaladva a Boulevards Bourdonon, az Austerlitz-hídon, a Barrière des Gobelins-en keresztül a fontainebleau-i útra menetelt és Rungisnál foglalt állást.”³⁶ Egy ezrednapló szerint a hadtest csapatainak felvonulását zenészó kísérte.³⁷ A székely zászlóaljnak csak a fegyverszünet megkötése utáni harmadik napon mehettek keresztül a városon, először ugyanis a legkevésbé kopott, mutatósabb csapatok jutottak azon dicsőséghöz, hogy a párizsi nép előtt ellépdeljenek. A sok harcot megélt, kopott, hiányos ruházatú és felszerelésű hősöknek csak a menet végén jutott hely. A derék csíkiaknak így is óriási élmény lehetett, hogy megcsodálhatták a világ egyik legfényesebb, legszebb városát.

Napóleon április 6-án először fia javára, 11-én pedig végleg lemondott a francia trónról (amint a későbbi események igazolták, lemondása mégsem bizonyult véglegesnek). A szövetséges csapatok rövid párizsi – és Párizs környéki – tartózkodás után április 10-én kivonultak a városból, és egy demarkációs vonalat alakítottak ki. Ebben az időszakban a székely határőrezrednek 18 tisztjét és 644 őrmesterét, tizedesét,

36 KA AFA K1646. FA 5. Korps (Wrede) IV-XIII. 1813/4-13-9 Journal. Eszerint a hadtest a Marengo-kapun vonult be a városba, és a Gobelins-kapun át hagyta el a települést.

37 Grois, Victor: *Geschichte des k.k. Infanterie-Regiments No. 14*. Linz, 1876, Verlage des Regiments, 268. p.

örvezetőjét és közlegényét vagy betegként vagy sebesültként tartották nyilván.³⁸

Az 5. hadtestről tudjuk, hogy április 24-én már Neufchâtel környékén állt. Itt kapták meg a hírt, hogy Betzmann ezredest – a csíkiak ezredparancsnokát – a hadseregparancsnokság betegségére és korára való tekintettel nyugdíjba helyezi.³⁹ Június 4-én Mannheimnél voltak, ahol átkeltek a Rajnán, június 8-án pedig a székely huszárezred és a csíki gyalogezred emberei megkapták a várva várt parancsot, amely arra utasította őket: térjenek haza. Június 12-én végre útnak is indultak, ezúttal már Székelyföld felé. Vajon mit vihettek magukkal? Valószínű, hogy az elszenvedett veszteségek fájdalma mellett olyan élményekkel, tapasztalatokkal gazdagodtak, amelyekről sokáig lehetett otthon mesélni, és amely talán az életüket is megváltoztatta.

A 11. székely határőr huszárezred Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett őrmestere

38 Teleki: i. m. 193. p.

39 Uo.

Lőrinczi Dénes

KI VOLT VALÓJÁBAN FARCZÁDY JENŐ, AZ *ELSODORT FALU* REFORMÁTUS LELKÉSZE?

– Szabó Jenő élettörténete –

Szabó Dezső *Az elsodort falu* című regényét a romániai magyar irodalom egyik korai meghatározó műveként tartják számon, és a szerző – amint erről még lesz szó a továbbiakban – a mű egyik szereplőjét saját testvéréről, Szabó Jenőről mintázta. Noha a két testvér közül ma már inkább csak az íróról tudunk, a maga idejében Jenő is kora ismert alakjai közé tartozott, akit „aranyshájú” lelkészként, kiváló szavalóként és érzelmekben gazdag költőként tartottak számon. A továbbiakban az ő életét igyekszünk áttekinteni.

Szabó Jenő, a későbbi református lelkész, költő és újságíró 1867. április 17-én született Kolozsváron, és Kézdivásárhelyen halt meg 1934. november 18-án. Apja Szabó József (szül. 1833-ban) vármegyei írnok és a kolozsvári törvényszéknél levéltáros, édesanyja Mille Mária. Mindkét szülő nemesi családból származott. A frigyből 14 gyermek született, akik közül heten korán elhunytak. Legismertebb testvére Szabó Dezső, *Az elsodort falu* szerzője, aki 1879-ben, a család tizedik gyermekeként látta meg a napvilágot. A közvetlen rokonságban Szabó Pepi színésznő édesapja első unokatestvére volt, míg anyai ági nagybátyja, Zilahi Kiss Béla újságíróként dolgozott.

A férfi 1893-ban nősült meg, feleségül véve a nagyenyedi szász kántor lányát, Gerger Ludmillát, akinek korábban hét évig udvarolt. A házasságból öt gyermek született, egy fiú és négy lány. Felesége, aki az első

világháború idején egyre többet betegeskedett, végül annyira legyengült, hogy állandó gondozásra szorult. Szabónak az ebben az időszakban írott művein már jól érezhető a rázúduló nehézségek hatása. 1921-ben, miután felesége meghalt, egy időre a lelkészi és a költői tevékenységet is abbahagyta, és mindentől visszavonulva kertészkedni kezdett. Az 1930-as években a gyermekei közül a legnagyobb, Mária már özvegyasszony volt; férje elesett a háborúban. Judit lánya Ionescu Petre csendőrkapitány hitvese lett és Ploiești-re költözött. Pál, az egyedüli fiú hadnagyként szolgált Ostrovában az egyik gyalogezredben. Sára lánya pedig, aki szabadidejében gyermekjátékokat, iparművészeti munkákat készített, melyeket gyakran kiállításokon mutatott be, a szülői háztartást vezette. Magda kalapkészítőként dolgozott; munkája megbecsült termék volt a kézdivásárhelyiek számára.

Szabó József elemi és középiskolai tanulmányait a kolozsvári Farkas utcai Református Kollégiumban járta, majd Nagyenyeden teológiára jelentkezett. Már diákként megjelentek az első versei, és az önképzőköri közönség *A dalnok* címmel tüntette ki. Az 1881–1882-es tanévben szerepel egy bizonyos Sz. Jenő tanuló, aki az említett iskolai értesítő szerint a VI. gimnáziumi osztályban gr. Bethlen F.-tól az I. félévben 4 forinttal és gr. Tel. Miklósnétól 5 forint ajándék jutalomösszeget kapott. Az 1886–1887-es tanévben szónoki képességével emelkedett ki társai közül: egy Bethlen Gáborról szóló lírai költeményéért önképzőköri dicséretben részesült, emellett két darab cs. és kir. arannyal is díjazták, majd egy újabb aranyat kapott versszavalásért. Egyéb díjai mellett az „*Egyházi beszéd*” kiadványt kell még megemlítenünk. Tevékenységére jó példa, hogy az ifjúsági önképzőkör 19 gyűlést szervezett, az ezeken részt vevő 24 szavaló egyike pedig Szabó Jenő volt, aki saját verssel remekelt, de egy, az alkalomhoz illő ódát szavalt az 1886. október 6-ai megemlékezésen is.

A nagyenyedi Református Bethlen Kollégium 1887–1888-as iskolai értesítőjében is történik említés tehetségéről: ebből az is kitűnik, hogy a nyilvános prózaszavaló-versenyen dicséretben részesítették, és a versszavalással az öt versenyző között egy aranyat ő nyert el, a szónokló-versenyen pedig a 18 jelentkező közül a két arany pályadíjban részesültek egyike volt. Önképzőköri tevékenységéért ebben az időszakban dicsérő oklevéllel tüntették ki; a nagyenyedi ifjúság 15 önképző

köri eseményt szervezett, amelyeken az egyik legsikeresebb költemény szavalója Szabó Jenő volt. Március 15-én a nemzeti ünnepnap alkalmával ismét alkalmi ódával képviselte az ifjúsági kört, és a diákság által kiadott lapban is megjelentek Szabó költeményei. A fentebbiek híven tükrözik, hogy alaposan kivette részét iskolája kulturális életéből, emellett pedig az is ismeretes róla, hogy több nyelven is beszélt.

Egyházi pályáját 1890-ben segédlelkészként kezdte Nagyenyeden, majd 1893-ig Békésgyulán tevékenykedett. 1893–1897 között Barátoson, majd Lécfalván szolgált, 1898-tól 1900-ig pedig Illyefalván lett lelkész. 1901-től 1915-ig Kézdivásárhelyre került, ahol a városban kiadott *Székely Újság* munkatársa, majd szerkesztője is volt. A lapban természetesen saját prózai írásai és versei is megjelentek. Lánya visszaemlékezése szerint édesapja lelkészi hivatását igen szigorúan vette: kézdivásárhelyi hívei „rajongásig szerették és soha annyi adakozás, hagyatkozás nem történt a kézdi református egyház javára, mint az ő idejében. [...] Nem szerette a bonyolult gazdasági számításokat, mégis ő építette fel a városnak ma is egyik legszebb, legmodernebb épületét, a sok millió értékű református bérpalotát. [...] Abban a hatalmas bérpalotában, melyet az ő papságának idején építettek, két kicsi szobából és konyhából álló lakása volt. Egyszerű vaságyához asztalt húzott, néha felült és írt. Érdekes, hogy éppen betegsége alatt írta humoros költeményeinek nagyrészét.” Halála előtt egy „újabb kézíratos kiadáshoz kezdett. A humoros verseit akarta kézzel leírni, már be is írt néhányat, a könyv címét is felírta (*Jobb, ha kacagunk*), de mielőtt a munkája elkészült volna, meghalt.

A közéleti tevékenységtől azonban valamivel előbb visszavonult: 1915-től előbb a felesége gondozása miatt, az asszony elvesztése után pedig végképp nyugállományba vonult. Erra az időszakra lánya így tekintett vissza: „sokan azt mondják, hogy politikai magatartása miatt, a valóságban pedig hajlíthatatlan gerinccessége és betegeskedése miatt kérte 1915-ben a nyugdíjaztatását, melyet a felettes egyházi hatóság el is fogadott.” Az 1916-os román betöréskor Kolozsváron felajánlották számára, hogy lépjen be a szabadkőműves páholyba, amelyen keresztül sikeres életutat tudna bejárni. A lehetőséget lelkészi mivoltára hivatkozva visszautasította, kijelentve: kötelességének érzi, hogy minél hamarabb visszatérjen Kézdivásárhelyre. A trianoni határváltozások

után az itthon maradás fontosságát hangsúlyozta. Az első világháborút követően anyagi gondjai egyre nyomasztóbbá váltak. „Az elsők között van, aki megszólal és hangot ad az új körülmények közé sodródott magyar léleknek” műveiben. 1922. február 22-én a Kézdi Egyházmegye vezetősége úgy döntött, hogy önállóvá szervezi a Bereck környéki szórvány egyházközséget. Elfogadta a berecki körlelkészséget, 1923-tól egészen haláláig ott teljesített szolgálatot, ő lett a misszió első lekipásztora. A körlelkészi feladatait mintegy 18 km-es körzetben látta el. Az év legnagyobb részében gyalog járta a községeket, kivéve a téli időszakban, amikor fogat vagy vonat segítségével utazott. Mindig egy fonott szatyor volt nála; ebben azt a tojást, húst, csirkét vitte haza a családjának, amit a híveitől a kepe helyett kapott. Körlelkészi időszakában egészsége fokozatosan rosszabb lett, ami egyre inkább anyagi helyzetének romlására is kihatott. „A református egyházban mozgalom indult a költő felsegélyezésére, amely javított is anyagi és lelki állapotán. Betegsége azonban nem javult” – állapították meg a kortársai, kiegészítve azzal, hogy temetését valószínűleg könyöradományokból oldották meg. Az anyagi nehézségek kapcsán azonban Sára lánya a következőket írta: „A legtöbb lap azon rágódik, hogy nagy nyomorban élünk, ez sem igaz. Főlösen sohasem voltunk, de apa azt sohasem hagyta, hogy nyomorogjunk, éhezünk. Hiszen még máskor is gondja volt. Ezelőtt pár évvel egy többgyermekes özvegyasszony küzdése annyira meghatotta, hogy a gyermekeknek ő vett karácsonyfát, cipőt, ruhát... De ezt senkinek se árulta el, a család is csak onnan tudta meg, hogy ruháiból előkerültek a számlák.”

Mint ahogy említettük, már gimnáziumi diákként kitűnt verseivel és szavalókészségével. Élete során nyolc verses- és prózákötete jelent meg, több munkája pedig csak kéziratban maradt fenn; még színdarabot is írt. 1891-től verseit az *Ellenzék*, az *Arad és Vidéke*, a *Fővárosi Lapok*, az *Erdélyi Lapok*, a *Jó Pajtás*, a *Székelvföldi Néplap*, a *Közérdek*, az *Ország-Világ* is közölte. Költőként leginkább Szabolcska Mihály gyakorolt rá hatást, akihez baráti viszony is fűzte, de a nép-nemzeti irányzat késői követőjeként Arany János lírája is jelentősen befolyásolta munkásságát. Feleségének korai halála meghatározta verseinek hangvételét, ugyanakkor az első világháború áldozatait is elsíratta. A modern líra szinte egyáltalán nem érintette meg. Legismertebb költeménye a

Barackfa virága, amely költőtársai portréit igyekezett megrajzolni. A tény, hogy Dávid István meg is zenésítette a művet, jelentős mértékben hozzájárult annak népszerűségéhez. Költeményeiben a „szerelmi líra és a mély szántású bölcselmi költemények vannak többségben, bár történelmi és kisebb elbeszélő költemények is vannak. Verseiben sehol a poétika szabályai ellen nem vét és művésziesség szempontjából sem hagy fenn egyetlen verse se kívánni valót” – jellemzi költészetét a *Vasárnapi Újság* 1923-ban. A *Június 8.* című koronázási költeményét a Magyar Tudományos Akadémia dicsérettel tüntette ki. „A ’90-es évek elején *A vak* című költemény a királyi Magyarország területén szerte-szét kedvenc szavaló vers volt” – írta ő maga egyik saját verse kapcsán. Költészetének jellegzetességeiről talán a már idézett *Vasárnapi Újság* 1893. július 9-i lapszámában megjelent alapos bírálatból tudhatunk meg a legtöbbet: „meglehetősen új név az irodalomban, pedig kötete kész embert mutat; sőt, ha a gyűjteményt végig lapozzuk, egy szép irodalmi sikerrel is találkozunk benne. Szabó Jenőnek »Június 8« című »Még jönni kell« jeligével ellátott költeménye volt az, melyet a magyar tudományos akadémia a koronázási jubileumi óda-pályázaton a pályanyertes mű után első helyen megdicsért s a költemény ódai lendületét a jelentés valamennyi pályamű fölé kiemelte. – Szabó Jenő, bár úgy látszik, fiatal ember, már ez első gyűjteményével is számot tesz irodalmunkban. Oly szépen, tisztán versel, hogy alig van nemcsak kortársai közt, hanem az idősebb nemzedékben is, aki őt e tekintetben túlszárnyalná; mert nemcsak színei jók, hanem sorai is dallamosan ömlenek. A lendületesség, pathetikus előadás, melyet az akadémiai bírálat is kiemel, egyik jellemző vonása Szabó Jenő költészetének; de azért éppen nem tartozik a színfalhasogató, nagy hangú poéták közé; szereti a természetet s mesterkéltté csak ritkán válik, mint pl. »A vak« című költeményében. Ellenben nagy hajlama van a reflexiók, a terjen-gős okoskodások iránt, melyek éppen nem válnak előnyére költészetének. Föltétlen dicséretet érdemel azonban egész költészetének tiszta, erkölcsi alapja s nemes iránya, bár lelkét a bú gyakran felhővel vonja be, de semmi sincs tőle távolabb, mint a századvég sivár blazírtsága. A jó ízlés is csak kivételesen hagyja cserben, mint pl. »A nagymamád« és »Búcsú« című versekben, melyeket kár volt felvenni a gyűjteménybe. Ezzel azonban, nem azt akarjunk mondani, hogy e kettőn kívül egyet sem lehetett volna kihagyni a gyűjtemény darabjai közül, akadunk több

középszerűre, sőt gyengére is, de ezek valahogy csak elmennek a többivel, anélkül, hogy a kötet becsét jelentékenyen csorbítanak s mi, ezek dacára, őszinte örömmel üdvözljük a fiatal költőt s várakozással tekintünk tehetségének fejlődése elé. A kötet ára 3 korona, díszkötésben 5 korona.”

Végül pedig térjünk ki az ismertté vált testvérre, Szabó Dezsőre is, aki *Az elsodort falu* (1919) című híres munkájának egyik karakterét – bizonyítottan róla, Farczády Jenőről van szó – mintázta meg. A regény cselekményének több mozzanata kötődik Illyefalvához, ahol a lelkészt bátyja több alkalommal is meglátogatta. A kortársak megítélése szerint *Az elsodort falu* megjelenését követően harag alakult ki a két testvér között; ez az idő múltával enyhülni kezdett, sőt végül ki is békültek egymással. Ezt az állítást a lekész-költő Sára lányának visszaemlékezése is megerősíti. Hogy Szabó Jenő maga mit gondolt a regényről, azt *Farczády Jenő levelei Szabó Dezsőhöz. Intimitások Szabó Dezső életéből, az „Elsodort falu” kritikája* (Kézdivásárhely, 1925–1926) című munkájából tudhatjuk meg. Verseit hat kötetben jelentette meg; ezek a következők: *Versek. 1882–1892* (Nagyenyed, 1893); *Újabb versek. 1892–1896* (Nagyenyed, 1896); *Magyar szívvél* (Kézdivásárhely, 1906); *Mélységből* (melyet a Brassói Református Leányegylet adott ki, Brassó, 1920); *Virágok a Golgotáról* (Kézdivásárhely, 1923); *Sóhajok hídján* (Kézdivásárhely, 1923).

Tagja volt az Erdélyi Irodalmi Társaságnak, a Kemény Zsigmond Társaságnak és a temesvári Arany János Társaságnak, Barátoson pedig Szabó Jenő-díjat alapított azon diákok számára, akik jeleskedtek a magyar történelem ismeretéből. Saját munkáiból igen keveset őrzött meg. Sára szerint „a hatkötetnyi verseskönyve közül összeviszsa egy van meg a Szabó családnak. Szabó Jenő elajándékozta a könyveit, s ha neki kellett, vett a könyvkereskedőtől. Általában nem volt semmi üzleti érzéke. Sem a kéziratokat, sem a könyveket nem gyűjtögette össze, ha a leányai el nem tesznek a vázlatokból, kéziratokból, talán most semmi se volna a tulajdonunkban. Egyetlen dologra terjedt ki csak a figyelme ezen a téren. Soha senkinek nem adta el a kiadás jogát.”

Halála előtt másfél évig betegeskedett, gyomorfekélye volt, később rákban hunyt el, erről viszont vagy ő maga sem tudott, vagy legalábbis nem mondta el senkinek. Az egykori kiváló szónok és „aranyszájú” pap

nevét ma utca viseli Kézdivásárhelyen. 1934-ben – halálakor – az *Erdélyi Lapok* ekképpen összegezte életútját: „A családi élet, a vallás, a hazaszeretet, a barátság, a székely nép és föld rajongó szeretete, majd a háború vérzivatarjai és az abból fakadó nyomor, árvaság, lelki vívódás adták a témákat, melyeket Szabó Jenőnél szebben, édesebben, megrázóbban alig írt valaki.”

FORRÁSOK

- Dávid Gyula (főszerk.): *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. Bukarest–Kolozsvár, 2002, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kriterion Könyvkiadó.
- Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon*. II. köt. Budapest, 1969, Akadémiai Kiadó.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. 13. köt. Budapest, 1909, kiadja Hornyánszky Viktor.
- Székely Hírmondó*, 11. évf. (2006. december 1.) 47. sz.; 11. évf. (2006. december 29.) 51. sz.
- Háromszék*, 24. évf. (2012. január 5.) 6498. sz.
- Sz. n.: *A Nagyenyedi Ev. Ref. Bethlen-főiskola 1886/7. tanévi értesítője*. Nagyenyed, 1887, kiadja az igazgatóság.
- Sz. n.: *A Nagyenyedi Ev. Ref. Bethlen-főiskola 1887/8. tanévi értesítője*. Nagyenyed, 1887, kiadja az igazgatóság.
- Földi István: Ki volt Szabó Jenő, a most elhunyt költő pap? Nem az a lényeg, hogy a Szabó Dezső bátyja. *Erdélyi Lapok*, 3. évf. (1934. december 1.) 256. sz..
- Szabó Jenő halálára. *Ellenzék*. 55. évf. (1934. november 21.) 268. sz.
- Ikafalvi Diénes Jenő: Szabó Jenő. *Vasárnapi Újság*, 1923/16.
- Vasárnapi Újság*, 40. évf. (1893. július 9.) 28. sz.
- Kocsis Károly: Kézdivásárhely. *Képes Kalendárium*. Kézdivásárhely, 2000, Media Kiadó.
- Szabó Jenő: Nekrológ. *Erdélyi Napló*, 1934. november 25.

Miklóssi Szabó István

KIS MAGYAR PONYVA,
AVAGY VERONIKA, A FEGYENCBÁRÓ ASSZONYA

L evesért könyvet – van valami nosztalgikus, talán szenvelgés is abban a történetben, ami 1988 környékén történt e sorok írójával Sepsiszentgyörgy kis városában. Ugyanis édesanyja, aki szintén nem vetette meg a könyveket, s a szülei által károsnak ítélt szokásáért szülőfaluja könyvtárában még a fényképét is kifüggesztették, hadd legyen példája (arcképe?) a jó olvasónak, tehát édesanyja valamiképpen felfedezett egy öreg, meglehetősen mogorva, de karakán nénit tömbházuk közelében, aki akkora ponyvagyűjteménnyel rendelkezett, hogy a kommunista diktatúra a szívéhez kapott volna, ha tudomást szerez a sárguló lapokkal, foszladozó borítókkal bíró könyvekről. Bözsi néni nappalijában (akkori kifejezéssel: nagyszobájában) az egyik fal teljesen be volt borítva e nemes olvasmányokkal, melyek ellen már 1930-ban kikelt a mérvadó-rangadó *Nyugat* irodalmi lap is, ugyanis: „többnyire kimerült, tompaagyú emberekhez szól, kik reggel tán jobb szellemi táplálékot is elbírtak volna, de esti fáradtságuk a ponyvamesék könnyű izgalmára vágyik.”¹

Felfedezni egy volt, kölcsönkérni már kettő. A kettést megoldani nehéz diónak bizonyult, mert a néni, aki olyannyira szigorú, sőt – hm –

1 Gergő Endre: A ponyvairodalom kritikájához. *Nyugat*, 1930. 17. sz.

rossz természetű volt, hogy gyermekei sem szívesen tartották vele a kapcsolatot, hallani sem akart arról, hogy gyűjteményének bár egyetlen foszlánya is elhagyja a nappaliját. „Olvasgasson csak nyugodtan Irénke a fotelban”, mondta, és kitöltötte az igazi babkávéből készült, termoszban hozott, még gőzölgő kávét a porceláncsészékbe. Szertartásossága mutatta, más világhoz szokott, amit a diktatúra ráerőszakolt, s abban a régi világban állt némi pénz a házhoz, ha már sikerült egy kisvárosban ilyen könyvtárat összegyűjtenie, polcoztatnia, gondoznia.

„De nekem ott a két gyermek, a férjem, a házimunka, sorba is kell állni”, riadt meg az anyám, mire Bözsi néni bosszúsan morgott valamit a férjek, úgy általában a férfiak felettébb haszontalan voltáról. Talán mond valamit a gyermekekről is, ha nem pislogok rémülten édesem mellett, vetek olykor sóvárgó pillantást a ponyvákra. Olyanok voltak nekem, mint méhnek a virágpor, italosnak a jó bor, hiszen a rendszer nem kényeztetett el sok olvasnivalóval. Fodor Sándor *Csipikéjén* rég túl voltam, Méhes György *Szikra Ferkóján* is, melyet a szomszédtól kaptam (loptam?), olvastam darabokra. Na meg a *Tűskevár*, Fekete István remek opusa (a *Téli berek* kissé unalmas volt, sok benne a leíró rész). De megmártóztam Victor Hugo *A nevető emberében* is, ide sem akarta adni a könyvtáros, micsoda szörnyű könyv az egy gyermeknek! És az *Egri csillagok* imádatában (ami a mai napig tart). Ráadásul ezek a ponyvák valami mások voltak. Többségük ugyan a szalmalángos szerelem köré épült, de néhány Nick Carter is szerénykedett köztük, róla már az apám is mesélt, ahogy elkapták olvasni a füzeteket, tankönyvekbe rejtette, tanulást mímelve olvasta, kettős megoldás volt ez, szórakozás és menekülés a tanyai munkától. Mondanom sem kell, Bözsi néni Carter nyomozó urat nem sokra becsülte, csak annyira, hogy ne akarja kölcsön adni.

„Munka, munka”, dohogta az öregasszony. „Ezelőtt bezzeg...”, folytatta, de elharapta mondanivalóját, talán szekus az anyám, meg nem is illik magunkat sajnáltatni. „Nem bírom a sorban állást, miféle világ ez, jegyre a kenyér, olaj, cukor, semmit sem kapni, pedig pénz lenne hozzá”, toltá át más pályára a beszélgetést. „Intézném én”, mosolyodott el az anyám, s kaparintotta egyszerre kézbe Bözsi néni ponyváit. Mert az urizálásért fizetni kell, a sorban állással (ahová én is alaposan

besegítettem, kisszéket, könyvet vittem hozzá) pedig könyvet lehet keresni.

Furcsa módja volt ez a betűéhség oltásának, de bevált. Olyannyira, hogy Bözsi néni délutánonként már a kapuban várta a zöld fazékban hozott levest, kenyéradagját (a kommunizmusban csak elefántpirulának csúfolták azokat a kenyereket), melyet édesem olykor babkávával, házi tejjel, ünnepnapokon töltött káposztával egészített ki. Persze szigorúan felírta a könyveket, mikor vitte, hozta anyám, de ez az örömmel sem csorbított. Olvastuk halomra a szerelmet, igaz, olykor tettem kitérőt Tarzan világába is, holmi vadnyugati történetek is becsúsztak, a már említett Nick Carterrel együtt.

Azt tettük, ami ellen hadakozott a kommunista irányelv, a Horthy-rendszer, a papok, az erkölcsösözök, az agitátorok, az irodalmárok: lázadói voltunk a szépirodalomnak, de folytatói egy nagyszerű hagyománynak, amiről megvetéssel beszélnek az irodalomtudorok, tudunkon kívül, mert ponyvát olvastunk.

Kénytelen vagyok némi történelmi rátekintést adni a jámbor olvasónak, mielőtt rátérnénk történetünk 2490 oldalas monstrumára, és elemezzük kissé rendhagyó módon. Le kell rántanom a leplet a *ponyváról*, hogy így fel is emeljem az irodalom porából, amitől mindössze – egy ponyva védi. Ezzel talán el is magyaráztam a *ponyva* jelentését: vásárokon általában ponyvák, ponyvasátrákban árulták ezeket a 16-24-32 oldalas, általában rikító színű, mindenesetre figyelemfelkeltő borítójú füzeteket, 10-20 fillérért, és fogytak is olyannyira, hogy például Debrecenben az 1730-as években 28 ezer (!) ponyvát adtak el úgy, hogy a város lakosságának mintegy 75 százaléka volt írástudatlan. De ne feledjük a kalendáriumot sem, aminek erős kötődése van a ponyvához, hiszen valójában az is a népi kiadványok közé tartozik: 1809-ben mintegy 150 ezer kalendáriumot vásárolt az akkor ötmillió magyar nemzet. És összesen 500 könyvet. No, erre az arányra kössünk bogot. Aranyvilága volt ez a kis és nagyobb nyomdáknak, a ponyvák példátlan (arcátlan) módon fogytak, az is vette, aki olvasni nem tudott, majd felolvassa a szomszéd diák, főként télen, amikor nincs annyi munka, és hamar is esteledik. Mindeközben Arany János 1862-ben indított irodalmi lapja, a *Koszorú*, alig három év múlva előfizetők hiányában megszűnik.

A jelenség nyilván nem csupán Magyarországot, hanem az egész civilizált világot jellemezte. Edgar Allan Poe, a meghatározó amerikai költő, író több lapot is indított. Bár mindegyik megbukott, arra jó volt, hogy Poe megteremtse azt a remek detektívtörténeti műfajt, amelyet mind a mai napig nem tud megkerülni egy vérbeli detektívregény, -történet írója. Szerencsétlen sorsú szerzőnk abba a hibába esett, amibe akkoriban sokan, hitte, nívós lapkiadással sok pénzt lehet keresni. De a ponyva mezsgyéjét közelíti a korszak számos írója, Karl May történeteiben ugyan hordoznak irodalmi értéket, ám van annyira *okos* a szerző, hogy pénzt akar vele keresni, ami sikerül is, még hozzá jól. Maga Adolf Hitler is rajongva fogyasztotta ezeket a történeteket, annyira szerelmeseik, hogy a Harmadik Birodalom utolsó, szűkös hónapjaiban is papírt különített el a *Winnetou* (jelentése Égő Víz) kiadására, hadd legyen ott a katonák hátizsákjában. Ugyanezen a határvonalon ravaszkodik Alexandre Dumas is, aki már nem maga írja könyveit, szellemírók termelnek a keze alá, ő csak az irányvonalat szabja meg. Ravaszkodik, mert a nagyot robbanó, napjainkban is méltán sikeres *A három testőr* vaskos regényének folytatását még vaskosabbra szabja, a *Húsz év múlva*, amely eléggé halvány visszfényes folytatás, már kétkötetes, a még ennél is gyengébb lezáró-regény, a *Bragelonne vicomte* már öt kötetben jelent meg. Így is sokak kedvence.

Jules Verne hatvannál is több regényt írt, melyekről nem igazán mondhatjuk, hogy – fejlődésregények. A *Különleges utazások* ciklus 54 regényből áll. Annak ellenére, hogy hihetetlen aprósággal, tudományos módszerrel dolgoz fel földrajzi, természettudományi stb. információkat, Verne karakterei bizony sablonosak, ami erős jellemzője a ponyvának. Mert a ponyva műfaja irgalmat nem ismerően lehetetleníti el főként a főhősök szellemi fejlődését, legfeljebb a vagyonuk gyarapodik (és apad a lehető leggyorsabban), hogy aztán – jobb esetben – utolsó órájukban belássák, mekkora gazemberek voltak. De erkölcsi, morális értékük sablonos: általában Belzebubhoz imádkoznak, kijárnak a temetőbe azt a sírkövet gondozni, mely alá lehetőleg élve temették el ellenfelüket, aki természetesen a jó és a legfőbb morál megtestesítője volt. Verne ugyan elkerüli ezeket a csapdákat, de például a nagy trilógia, a *Grand kapitány gyermekei*, a *Nemo kapitány*, a *Rejtelmes sziget* karakterei közül egyetlenegy sem fejlődik sehová, kivéve talán az Ayrton nevű fegyencet

– igaz, ő is kissé negédesen látja be bűneit, lesz jobb ember. A nagyszerű francia szerző alkotásain többek között ezért sokáig sokan fanyalogtak, és teszik ezt most is, általában ifjúsági irodalomnak tudják, sorolják be, melyhez mi most hozzáadjuk a ponyva jelzöt is, azzal az erős megköttéssel, hogy az író valójában úttörő volt a tudományos irodalom terjesztésében, mintegy 108 találmányt jósolt meg, még a holdra szállásban is vitathatatlan érdeme van. Az sem elhanyagolható, hogy a maga idejében egy-egy műve megjelenése egyenesen szenzáció-számba ment.

Ponyva-teremtette Tarzan is, Edgar Rice Burroughs főhőse. Született 1912-ben, él a mai napig, alakját a filmvásznon az 1932-ben, Szabadfalván, Temes megyében született Weissmüller János (Johnny Weissmüller) elevenítette meg. Aztán még legalább tíz alkalommal – ami pontosan mutatja, hogy Burroughs valóságos franchise-t épített Tarzan alakjával, mintegy 26 műben szerepelteti. Folytassuk magyar példával, Rózsa Sándorral, aki valójában egy véreskezű gazember volt, legalább harminc gyilkosságot követett el. A ponyvairodalom mégis olyan tisztességgel kikefélté az irháját, hogy nemes lelkű betyár lett belőle, akiről Krúdy, Móricz Zsigmond írt irodalmi értékű műveket, utóbbi munkáiból televíziós sorozat is készült. Szobrokat állítanak neki, napjainkban is. A hírhedt betyárt, sorozatgyilkost tehát, akit vásári napokon pénzért mutogattak, valójában a ponyva mosta tisztára, úgy, hogy közben jókat izgult tettein az olvasóközönség. Ihletődik ebből a ponyvavilágból Petőfi Sándor is (János vitéz), igaz, a ponyva is belőle, de mit is várnánk el a ponyvától: névtelen szerzőik valóban gátlástalanul összelopkodtak mindent, csak etetni lehessen a nyomdagépeket, a köznép örömére.

Adja magát a kérdés: mi *nem* ponyva? A válasz meglehetősen bonyolult. Az bizonyos, a ponyva nem hordozza a karakterek fejlődését, általában szenvelgősen mutat be történeteket, érzelmi része erősen domináns, helyszínei állandóan változnak, nagyon gyakran az arisztokrácia körében történik, vagy ide kapaszkodik főhőse, hogy általában visszaessen. Része a sablonos titokzatosság, de a detektívtörténet is, melyet olykor bizony *visszafelé* ír a szerzője, hogy legalább számára világos legyen, ki a gyilkos, szerelmes, vétkes, bűnös, elkárhozott, és így tovább. Kitűnhet ebből: a ponyvának valójában szigorú szabályai vannak. Amíg egy szépirodalmi műben a belső történés nagy, ha ugyan

nem a legnagyobb fontossággal bír (remek példa erre Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* nagyregénye, amiről a szakképzett pszichológusnak azért eléggé más véleménye van, mint amit a nagyközönség hisz), addig a ponyvában ez nincs jelen, éppen ezért a szerző(k) kénytelen(ek) a külső világra vetíteni a figyelmet. Ponyvának minősül tehát az, ami kint történik, mondhatjuk ki a szentenciát. Erre bizony ráírnak Rejtő Jenő méltán híres regényei, írásai is, hiszen Fülig Jimmyt aligha tudjuk elképzelni, teszem azt, csillagászként. Igaz, Piszkos Fred esetében más a helyzet, hiszen a kapitányról kiderül, valamikor családja, magas rangja volt a tengerészetnél – ez pedig jellemfejlődés, talán ebben is ott rejlik a kitűnő humor mellett Rejtő zsenialitása.

A ponyva tehát nem más, mint izgalmas és szenvedélyes, külső történeteket túlzó szavakkal leíró mű.

Erősítsük meghatározásunkat egy idézettel: *„Az alkony beállott. Egy ember járt-kelt réveteg lépésekkel a fojtó levegőjű sűrű erdőben, egy merész tekintetű óriás, hatalmas vállu, hatalmas és érdekeltő nagy fejjel, amiből két fekete, tüzet lövellő szem villogott elő.*

Különös, ijesztő szemek! Ez a szempár vonzott és eltaszított. Delejes tűz sugárzott elő e szikrákat szóró szempárból, amibe bele kellett szédülnie annak, aki e mélységbe nézett. Meglátszott rajta, hogy ez az ember képes letiporni mindent, ami útjában áll és romboló munkájában nem tartóztat-hatják fel a társadalom törvényei.

Egyesszerre csak hirtelen megállott, lehajolt és elfojtott kiáltást hallott.

Szinte megmerevedve nézte azt, ami a lábai előtt feküdt.”²

A *fegyencbáró fia* opusból származik az idézet, írója egy bizonyos Szigethy László, akiről semmit sem tudtam kideríteni. Valószínűleg álnéven íródott, mint sok ponyva. A kétkötetes füzetet az *Aradi Ujság* jelentette meg 1932-ben, állítása szerint igaz történet: *„Többen élnek még azok közül akik visszaemlékeznek arra a páratlan főúri tragédiára, amely a múlt század második felében zajlott le Erdély két legelőkelőbb magyar mágnás családja között. A tragédia részletei annyira diszkréték voltak, hogy az akkori főúri világ konzervatív felfogása nem tűrte meg az úgy nyilvános pertraktálását és a felső tízezer nyomása alatt Tisza Kálmán*

2 Szigethy László: *A fegyencbáró fia*. Arad, 1932, Az Erdélyi Friss Ujság Kis Regénytára, 4. o.

miniszterelnök felkérte a magyar sajtót, hogy hallgassák el az ügyet. Ámde akadt egy ifjú újságíró, aki a miniszterelnöki kívánság ellenére sem tudta a túlságosan szenzációsnak mutató eseményt elhallgatni és lapjában, bár teljesen burkolt formában, folytatásos közleményként leközölt egy kis cikket. Ez a kis közlemény elegendő volt ahhoz, hogy az ifjabb mágnás-generáció még aznap a Nemzeti Kaszinóban kisorsolja azt a tagot, aki az újságíróval párbajt vívjon. A párbaj másnap megtörtént – a mágnás agyonlőtte az újságírót.

Ez a halálos párbaj évtizedekre pontot tett a sötét ügyre. Mintegy 50 év telt el azóta. Az érdekelt mágnáscsaládok tagjainak nagy része kihalt, a meglévők külföldön élnek, és mint modern gondolkodású emberek nem emeltek kifogást a rég lezajlott dráma részleteinek megírása ellen. Így esett meg, hogy rövid idővel ezelőtt egyik igen jónevű magyar író tollából könyv jelent meg Budapesten, mely teljes részletességében, bár álnevekkel feltárja az immár feledésbe ment rémes eseményt.”³

Tekintetbe véve, hogy a röpké írást olyan címek között találni, mint *Az autó halálra gázolta az anyát, aki éppen gyermekét temette; Tüntetés egy éhenhalt nyugdíjas holttestével; A község jegyzője lelőtte a segédjegyzőt; Halálra ítélték egy amerikai magyart (aki a Jurney József nevet viseli, megjegyzés tőlem), a leghalványabb kétségünk sem lehet afelől, hogy A fegyenbáró fia* ponyva kitaláció, olvasójaként megjegyezném, hogy nem is tartozik a jobbak közé. A lap odáig megy, hogy 105-ös számában már koholt levélben védi meg a hamarosan piacra kerülő ponyvaregényt. Reklámfogásnak nem utolsó: „Nyílt levél Sándor Illés úrhoz (...) Most azonban rátérünk levelének kifejezetten sértő, sőt arcátlan részére, melyben nyilvánvalóan kötekedni szándékozik velünk. Ön bizonyára úgy vélte, hogy levelét a nyilvánosság kizárásával a papírkosárba dobjuk. Ebben keservesen csalódott! Arcátlan és minősíthetetlen kifakadását visszautasítjuk és itt a nyilvánosság előtt kijelentjük, hogy Ön vagy buta, vagy gazember, de legjobb esetben bolond. Kijelentésünket álljuk a független bíróság előtt is, vagy pedig, feltéve, hogy Ön nem gyáva, hitvány fickó, úgy e sorok írója a lovagiasság szabályai szerint is megtanítja Önt arra, hogy máskor okosabban viselkedjék és ne avatkozzék olyan dolgokba, amelyekhez semmi köze. Hogy helyesen vagy helytelenül cselekedtünk-e »A fegyenbáró fia«

3 Szerző nélkül: A fegyenbáró fia. *Aradi Ujság*, 1932. 05. 05., 103. sz., 2. o.

*cimű regény megjelenésével annak eldöntésére Ön legkevesébbé hivatott. Az a nagy érdeklődés, amely a regény iránt már is megnyilvánult azt bizonyítja, hogy Erdély magyar közönsége nekünk ad igazat és, hogy elmúltak azok az idők, amikor a mágnásosztály bűneinek megírása és leleplezése szentségtörés számba ment.*⁴

Látni lehet: az újság pontosan azokat a „fegyvereket” használja a levél írójával szemben, amiket a ponyvában, ráadásul a nagyközönség igazára hivatkozik bizonyításként, hogy még inkább elnyerje olvasói tetszését, felcsigázza érdeklődését, arra hivatkozik, hogy „*elmúltak azok az idők, amikor a mágnásosztály bűneinek megírása és leleplezése szentségtörés számba ment*”. Ez már nem más, mint a jó öreg Robin Hood-szindróma, amely érvényesült Rózsa Sándor esetében is, és most a lap vállalja magára.

Hadd vezesse be az aradi *A fegyencbáró fia a Veronika, a fegyencbáró asszonya*⁵ opust, amely a maga 2490 oldalával egy olyan monstrum, amely vérgőzös, olykor erotikus történeteivel, ritkaságával meglehetősen titokzatos, és sokak számára mára már elérhetetlen sorozat, melynek léte ellen még a matematika is megszólal, nem csak a Horthy-korszak művelődéspolitikája. Ugyanis a ponyvairódalom akkora (millió) mértéket öltött Magyarországon, hogy 1942. július 17-én a *Budapesti Közlönyben* megjelent egy miniszterelnöki rendelet, amely előírta: a három pengőnél olcsóbb könyvet, naptárt, füzetet rotációs, illetve íves nyomópapíron forgalomba bocsátani csak külön miniszterelnöki engedéllyel szabad. Ennek megszegőit tetemes pénzbírsággal, de börtönnel is sújtották, minden bizonnyal a háborús papírhiány miatt is. A rendelet visszamenőleg 1938-ig érvényes, a már kinyomott, raktáron lévő termékeket sem forgalmazhatták, az erkölcsösözök, képviselők, sőt irodalmárok örömeire, akik azzal sápítoztak, hogy a filléres történetek kivégzik a jó ízlést. Bár a ponyva ellen addig is léteztek megkötések, az igazi csapást ez jelentette számára.

Veronika, a fegyencbáró asszonya alig úszta meg a megsemmisülést. A „művet” egy bizonyos francia Chambre Alfréd márki írta, fordította

4 Szerző nélkül: Nyílt levél Sándor Illés urhoz, Nagyszeben. *Aradi Újság*, 1932. 05. 08., 105. sz., 3. o.

5 Chambre Alfréd: *Veronika, a fegyencbáró asszonya*. Fordította: Fazekas Sándor. Budapest, 1936, Turul Könyvkiadóvállalat.

Fazekas Sándor. Hogy Chambre márki nem létezett, de nemléte kicsit sem akadályozta a több tízezres példányszámban eladott folytatásos füzetregény megírását (a *Veronikának* 155 füzete van!), arra nem csupán az órákig tartó hiábavaló keresés a bizonyíték, hanem a Sándor és a Chambre szavak összecsengése is, az opusban fellelhető alapos magyar ismeretek is. Mert ez a ponyva ízig-vérig magyar, magyar akkor is, amikor az Ördög-szigeteken találkozik Veronika a spanyol, grófi címet viselő anyjával, aki annak ellenére életben van, hogy napi fél liter vizet kapnak az ottani elitáltak, a hőség nagy, akárcsak a csúszómászók száma, ezért a *fegyencszigeten* tartózkodók átlagosan két évet maradnak életben (kivéve az öröket, akik minden egyes nap berúgnak, a nőkön osztozkodnak; mindent összevetve ritka kegyetlenek és kapitális gazemberek, a végén egy kolerajárvány miatt egyszerűen felgyűjtják a fegyencek házait), de Veronika anyja már öt éve ott van, persze időközben megőrült. Lánya és anyja itt találkoznak először, az anya – természetesen – néhány nap után meghal, de előbb 200 ezer aranytalért hagy az alig felismert lányára. A pénz persze Spanyolországban egy kriptában van elrejtve.

A budapesti Turul Kiadóvállalat 1936 és 1938 között jelentette meg az akkori világ majdnem minden képtelenségét felsoroló sorozatot, amely annyira szórakoztató, hogy az olvasó alig tudja letenni. Ki is keltek rá annak módja és rendje szerint, a *Meteor* időszakai hetilap így robban ki ellene: „Az utóbbi időben Újpesten ismét egyre szemérmetlenebb nyíltsággal terjesztik pesti ügynökök a legbődületesebb tartalmú ponyvaregényeket. A betű primitív intelligenciájú éhezői persze, fallják a vérfagyasztó szerelmi ömlengéseket, a beteg fantázia szörny szüleményeit - heti 10 filléres folytatásokban. Tudomásunk szerint, egy miniszteri rendelkezés tiltja a ponyvafüzelek terjesztését, éppen ezért felhívjuk a rendőrség figyelmét a ponyvaüzérekre. Újpestnek van egy irodalmi társasága, a Vörösmarty Egylet. Talán nem ártana, ha az ott tömörült urak némi időt szentelnének a ponyvaragály elleni küzdelemnek is. A legutóbb terjesztett füzetet, amely »Veronika, a fegyencbáróasszonya« romantikus címét viseli, írója pedig valami Chambre Alfréd márki (?) bűnjelként szívesen rendelkezésre adjuk.”⁶

6 Szerző nélkül: Veronika, a fegyencbáró asszonya. *Meteor* időszakos hetilap, IV. évf. (1936. december 1.) 37–38. sz., 3. o.

Minisztériumi rendelet ide vagy oda, a *Veronikának* akkora a sikere, hogy a *Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap* így kel ki ellene: „*Restelkedünk és elborzadunk, mert arra emlékezünk, hogy az egyik kiadóvállalat ügynöke eldicsekedett nekünk azzal, hogy a legnagyobb vidéki egyetemi városban 30 nap alatt 46 ezer pengőt árult a »Veronika, a fegyencbáró asszonya« című, Chambre Alfréd márki által írott rémtörténetből. Ebből az eredetileg 60 füzetre tervezett folytatásos regényből az ország legnagyobb falujában is hetenként ezertíz darabot vásároltak az előfizetők. S mert az üzlet ilyen pompásan ment, a kiadóvállalat 120 füzet terjedelemben nyújtotta el a Báthori Erzsébet és Karaffa korában játszódott történetet. Egyszerű szorzás útján kiszámíthatjuk, hogy a jámbor olvasó 12 pengőt fizetett az árusítónak, míg a 120. füzet végén az esemény heppiendes befejezését olvashatta. S hogy ezért a „regényért“ az egyetemi városhői félmillió pengőt, a legnagyobb faluból évenként 5 ezer pengőt vitt el a kiadóvállalat.*”⁷

155 füzetig nyúlt a sorozat, egészíthetjük ki a nemes lap felháborodását, igaz, kis csalással. A füzetek ugyanis összevont számok voltak, (például 78–79. füzet), úgyhogy ez testvérek között is egy füzet, átlagosan 32 oldallal. Ha ezt visszaosztjuk, kiderül a turpisság: a *fegyencbáró* valójában mintegy 75, az átlagosnál kissé vastagabb számból állt, ára pedig éppen ezért nem tíz fillér, ahogy a tájékozatlan szerzők állítják, hanem húsz. S hogy a nemes felháborodás emberei sem mentesek a csalástól, kitűnik abból, hogy az idézett írás szóról szóra megjelent az *Orosházi Friss Hírek*ben is.⁸

De miért legalább annyira kiátkozott a *Veronika*, mint maga a fegyenc? – tehetjük fel óvatosan a kérdést. E sorok írójának sikerült elolvasnia tízéves kora körül a Bözsi néni minden fertőt kínáló könyvtárából a hat kötetbe kötött opust, szülei nem kis rémületére, amikor az olvasottak hatására, fogvacogva állított be éjszaka a hálószobájukba, s kérdezte meg, nem-e alhat velük. „Megmondtam, hogy ne add oda neki”, förmedt apám az anyámra, s ezzel befejezve a jóatjáskodást, a

7 Szerző nélkül: Búcsú a ponyvától. *Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap*, 51. évf. (1942. július 19.), 172. sz. 4. o.

8 Szerző nélkül: Búcsú a ponyvától? *Orosházi Friss Hírek*, 19. évf. (1942. augusztus) 191. sz. 3. o.

másik oldalára fordult, hortyogott tovább. Anyám csöndesen maga mellé fogadott.

Tízperces szamosújvári találkozóval kezdődik a *Veronika*, és ez a találkozó egy életre elég. Tíz perc alatt Veronika, aki akkor még nem tudta, hogy III. Napóleon és egy spanyol grófnő ivadéka, úgy beleszeret a börtönből éppen megszökő Rátóthy Béla báróba, hogy az elég 2500 oldalra. Rátóthy természetesen ártatlanul ült a börtönben, anyagyilkossággal vádolják, tíz éven át egy rozsdás kanállal vájta ki a várfalat egy titokzatos cellatársával együtt, és ez a folyosó éppen Veronika szobájába vezetett. Veronikát meg éppen megsebesítette Karaffa, az a férfi, aki mélységesen szerelmes belé, s aki a hűséges szolgája annak a nőnek, aki hamisan vádolta meg a bárót a gyilkossággal. Az anya ugyanis él, csak éppen egy pincébe van jó mélyen befalazva, éppen annyira, hogy láthassa, miként fürdik ártatlan szüzek vérében, fiatalságát megőrizendő, a ház új asszonya. No, de Karaffa képtelen elviselni a visszaautasítást, ezért törét Veronika mellkasába döfi. Ne aggódj, olvasóm, nem lesz itt semmi baj! Rátóthy báró éppen jókor érkezik, hogy megmentse az öntudatlan lány életét, így elnyerje szerelmét. Ne aggódj azért sem, mert a 2490 oldal végére Veronika még kétszer döfi szíven magát. De megszakítva a *történetmesélést*, inkább eseményekről beszéljünk: Veronikából lesz fegyenc, lesz fekete (igen, fekete), eladják rabszolgának, Rátóthy Béla, aki nem ismeri fel feketén, vele tölt egy éjszakát, ebből gyerekek születik, lesz morfiumfüggő, lesz örült, kerül tébolydába... Talán ezért is akar minden negyvenedik oldalon öngyilkos lenni. Ennek a nőnek a hihetetlen szépsége az átka, mert mindenki szerelmes lesz belé. Például jós lesz egy cirkuszban is, ahol az állatidomár úgy belezúg, hogy megöli a bohócot, mert az is szerelmes belé. De alszik temetőben, koporsóban, csontok között, elássák élve, úszik cápák között, olasz herceg menti meg, vulkánba akarják dobni, felkínálják neki a világ összes gazdagságát, de ő mindezek ellenére mégis és csakis Rátóthy Béla bárót szereti. Francia bandavezér akarja magáévá tenni, egy maharadzsa is, és úgy általában mindenki. Le akar ugorni az éppen épülő Eiffel-toronyról is, tulajdon gyereke menti meg, aki természetesen egy ideig árvaházban nevelkedett, és fogalma sincs, hogy az anyját mentette meg. A gyermeket Amerikában egy megtért „gangszter” vette

magához, a fogadott amerikai anya a mostohagyermekével éppen akkor látogatja meg Párizst, amikor Veronika ugrani akar.

Béla báró az igazán hűséges, erős, mindent kibíró férfi példaképe, akibe szintén szerelmes lesz minden mellette elmenő nő. Adott pillanatban úgy cseveg III. Napóleonnal a föld alatti üregekben, ahová a ócsászársága egy vesztes csata után menekült, mintha a királyi udvarban lennének, felfedi neki Veronika titkát, mire a császár „hálából” fegyencnek küldi. Több évig sínylődik a bányában, aztán lesz aranyásó Alaszkában, ahol egy jég alá épített kastélyban találkozik egy titokzatos spanyol hölgygel, akiről kiderül, hogy Spanyolhon végtelenül gazdag infánsnője. Mintegy mellékesen hatalmas gyémántbányát fedez fel. Persze nem viszonzozza az infánsnő szerelmét, aki ezért a regény utolsó oldaláig üldözi. Egyszer sikerül törbe csalnia, ezért gyereket szül Béla bárónak, aki szintén halálosan gyűlöli apját – persze aztán jó útra tér, igaz, addigra arcát, egész testét szétmarják a lángok, így is bizonyítva, hogy hajaj, gyűlölködni, bosszulni nem szabad. A báró úr mindent kibíró jelleme ellenére eléggé gyakran próbál öngyilkosságot elkövetni, annyira epedezik szerelme után, és kilátástalannak látja az életet. A sors hol kikötői munkást, hol bányászt (vájárt) farag belőle, olyan gyakran kerül börtönbe, hogy már a haját tépi a sajnálattól az olvasó. Se szeri, se száma annak az alkalomnak, amikor *elme*gy a két szerelmes egymás mellett, ilyenkor rendesen verdes a szív bennük és az olvasóban egyaránt.

És mert minden szerelmespárnak van ősellensége, nekik is ott van Karaffa, annak az Izabellának a szolgálja, akinek segítségével ellopták a Rátóthy bárók vagyonát. A Karaffa alighanem Antonio Caraffa olasz tábornoktól kölcsönzött név, aki 1687-ben Eperjesen hamis vádak alapján kínzott meg, végzett ki nemeseket, módos polgárokat. (Erről is született ponyva, a közel 4000 oldalas *Az eperjesi hóhér*, kiadója a Mai Nap Ujságvállalat R.T., megjelent 1928–1929 között, szerzője ismeretlen.) Valójában Karaffának és Izabellának köszönhető a fegyencbáró és Veronika sorsa, ők a mozgatórugók minden mögött. Határtalan gyűlöletük vehemenciáját a szerelmespár iránt Belzebub is megirigyelhetné, Belzebub, akihez imádkozik minden gonosztevő a könyvben. Emlékszünk még Rátóthy titokzatos cellatársára? Szabadulásuk után kiderül,

valójában egy híres betyár, akinek hatalmas csapata van. Fondorlatos csellel Izabella veszi át a helyét, és elterjeszti, a banda vezetője Rátóthy báró. Izabella aztán eléggé hamar kiíródik a könyvből, de addig is mezítelen szépleányokat korbácsol, vérükben fürdik, bandája legényeivel hentereg, áldozatait skorpiókkal teli kútba dobálja, és így tovább. A helyére kerülő hölgyekben az a közös, hogy mindegyik úgy viselkedik, mint Izabella. Mondahatni, csak a név cserélődik, a gyűlölet megmarad (előtte mindegyik beleszeret a báróba).

Karaffa sem tartozik a példamutató egyházatyák közé. Ő Párizsban tüstént méreggyárat alapít, az igény nagy, mert mindjárt háborúba lép a világon minden ország, meg úgy általában mindenki mindenkivel. (Persze gyermekek is kipróbálják a különféle mérgeket, az egyik történetesen Veronika gyermeke.) Aztán kivégezi a társát is. A következőt is. Úgy mindenkit, aki a társa lesz. Karaffának igazából egy nagy bökkenője van, az életkora. Idősödő ellenségünk ezért mindent megtesz, hogy életét meghosszabbítsa. Beáll a leopárdemberek szektájába, ahol vért iszik, mert a friss embervér köztudottan meghosszabbítja az életet. Ez a szekta Abesszíniában található, az ország uralkodójának az életét történetesen Béla báró mentette meg, akit ezért hálából az uralkodó maga mellé vett egyfajta mindenesnek. A vérivásnak is megvan a maga sze(x)rtartása, akkora orgiák közepette fogyasztják, hogy Bacchus sírva fakadna az irigységtől. Karaffa gyűlölete odáig terjed, hogy amikor már a vér sem segít, páviánmirigyekkel cserélteti ki testének mirigyeit, így még négy-öt évig garantáltan életben maradhat. S amikor ez az idő is elmúlik, még halálában is ártani próbál: egy tudós segítségével a saját vérére és mirigyeire János báróba, Veronika fiába ülteteti, aki így örökli a gondolatait, emlékeit, de legfőképpen engesztelhetetlen gyűlöletét a báró iránt. Mindebből kitűnik, hogy míg a jó hősök állandóan meg akarják ölni magukat, de a Sors mindent megtesz, hogy életben maradjanak, addig ellenségeik jobban kapaszkodnak az életükbe, mint serpa a hegy oldalába.

A mellékszereplőkről még nem is beszéltünk. Veronika és Béla báró fiának, János bárónak például két felesége hal meg, az egyikük tűzizádó volt, akit megátkoztak Zoroaszter vallásának papjai, amikor felvette a keresztény hitet, ezért csókjától minden férfi meghal. Anonyma (a lány neve) annyira szerelmes lesz János báróba, hogy az átok levevésé-

ért háromszor megy át a tűzön, így bizonyítva, hogy a tűzisten megbocsátja neki a vallás elhagyását. János báró sem akárci, leprásokat, pestiseseket, torokgyíkosokat gyógyít, akkora orvos, hogy egy sikertelen öngyilkossági kísérlet után, melyben látóidege megsérült, vakon is operál. Emellett szerelmi bánatában az Athos-hegyi szerzetesek közé áll, ahonnan Anonyma, a holtnak hitt szerelme rabolja el. Általában a jó karakterek azt hiszik egymásról, hogy halottak.

De jelen van a regényben a híres Nick Carter nyomozó is, aki egészen közeli barátságot ápol Rátóthyékkal, s aki halálát Karaffa kénsavas fürdőjében leli. Ezenkívül még rendelkezésünkre áll számtalan ódon kastély, a világ majdnem összes kontinense, elengedhetetlen kellék a titkos folyosó, titkos járat, a jószívű halászsember, a derék szolga, leányostól, fiastól. Részt veszünk feketék földesurak elleni lázadásában, és mindig az utolsó pillanatban menekülünk meg a biztos haláltól. Annak ellenére, hogy bejárjuk a világot, az egész regény Párizs és London körül gravitál. Mondhatni, olyan a világ e két városnak, mint Budapestnek Magyarország többi része: kiegészítője.

Egyszerűen lenyűgöző a szerző kimeríthetetlen ötlettára, annak ellenére, hogy az utolsó néhány száz oldalon némileg megkopik. A sok badarságot összehordó, megjelenése idejében az embereket minden erkölcsi oldalról borzongató mű bármivel vádolható, csak az unalommal nem. Hatása a tiltások ellenére akkora, hogy megemlítik a *Népszabadság*ban is: „*S bármennyire is hihetetlennek tűnik, túlságosan sok ponyva-regény forog még közkézen falun is. Különösen elszomorító jelenség, amikor olyan falusi könyvbaráttal találkozunk, aki nemcsak a klasszikusokat, de a mai magyar irodalmat is szereti, ám legnagyobb könyvtárménye máig is a Veronika, a fegyencbáró asszonya (írta Chambre Alfréd márki), vagy A tébolyda titka, melyeket, ronggyá olvasva ugyan, féltve őriz szekrényének mélyén.*”⁹

Találkozunk vele az *Iffúsági Magazin*ban is: „*A fegyencbáró asszonyáról tudósító levéllel tartozom valakinek Kisváráéra, aki tizenhét esztendejének mindenre elszántságával kér: szerezzem meg a könyvet, melyet Chambre Alfréd márki írt, s a Képes Regény Újság sorozatban jelent meg 20 fillérért.*

9 Varga Sándor: A falusi könyvterjesztés gondjai. *Népszabadság*, 22. évf. (1964) 212. sz. 8. o.

Az utóbbit a mellékelt címlap-illusztrációból tudom, egy meglehetősen elsárgult papírlap-kövületről, melynek, megvallom, a hátlapja a lázba-hozóbb, mint a teltidomú Veronikával zsebre dugott kézzel társalgó (nyilván) fegyencbáró látványa, ahogy Chambre Alfréd márki után a rajzoló elképzelte. A papírlap másik oldalán ugyanis a bőkezű Turul kiadó »hat darabból álló nagy evőkészletet« sorsol ki azok között, akik a Veronika, a fegyencbáró asszonya című regényünket végigolvassák és az alanti szelvényeket 1-től végig kivágva behozzák vagy beküldik. Ahogy a mellékelt kés-kanál-villa képét nézem, a modellért magam is vállalnám a könyvet, a régi tárgyak reneszánszát éljük...¹⁰

Csak annyit fűznék hozzá: ha valaki bevitte a kiadóba a kérdéses szelvényeket, nem vett részt egy sorsoláson, hanem automatikusan megkapta a készletet.

1982-re már beépül a szépirodalomba is. A Délmagyarországban megjelenő F. Nagy István *Harminc fillér* című novellájában tűnik fel: „Ha nem akadt munka semerre, vagy a kalendáriumot böngészte, vagy az Aller Képes Családi Lapját, amelyet Balog, a hátsó szomszéd járatott. Hogy viszonyozhassa a kölcsönző szívességet, még a télen ő is megrendelte a Veronika, a fegyencbáró asszonya című füzetes regényt. Ahogy meghozták az új folytatást, abba temetkezett bele. Nem látott, nem hallott, csak falta az izgalmakat, amelyek elkábították, s nem gondolt a nyomasztó gondokkal. Nem vett tudomást az asszony dohogásáról sem.”¹¹

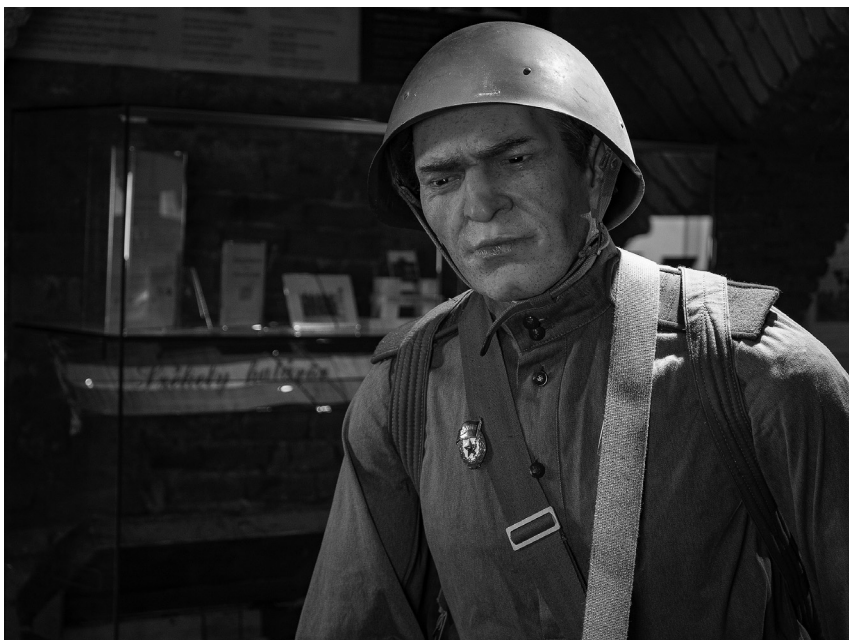
Pedig ellene dolgozott két rendszer, az idő, a matematika is. Mert mi esélye van hozzájutni a teljes gyűjteményhez? Hetvenvalahány füzetet kellett kötetté alakítani ehhez. Bözsike néni öt kötetének matematikai valószínűségét akkor értettem meg, amikor keresni kezdtem a könyvet. Több év kutatás után aukciós oldalon akadtam rá, csillagászati áron vesztegették. Némi alkudozás után fizettem, a gyermekkor minden pénzét megér, Veronika meg annál is többet. Néhány hétre rá a sepi-szentgyörgyi bolhapiacon is sikerült beszereznem egy viharvert példányt. 500 oldal hiányzik belőle, viszont rendelkezik a füzetek borítóival, amivel az első, alaposan restaurált verzió nem. Mindössze 50 lejt fizettem érte. Nem tagadom, a vásárlás élménye heves szívdobogást

10 A fegyencbáró asszonyáról. *Ifjúsági Magazin*, 13. évf. (1977) 11. sz. (Aláírás: a szerkesztő.)

11 F. Nagy István: *Harminc fillér*. *Délmagyarország*, 72. évf. (1982) 225. sz. 8. o.

idézett elő. Számomra a *lehetetlen* teljesedett be: kis idő elteltével két példányra is szert tettem az opusból.

Csodálatos mű. Minden badarsága, túlírtsága, örültsége ellenére egykoron valóságos kohéziós ereje lehetett a társadalomnak: ne feledjük, a pletykáknak, melyek közé tartoznak a szerelmestörténetek is, komoly összetartó erejük van, bármit mondanak a nemzet erkölcsére, nagyságára vigyázók. Kohéziós ereje volt egy anyának, egy gyereknek, és Bözsike néninek is, akinek halála után könyvtárát elherdálták, talán csak én vagyok valamiféle gondolati örököse, akihez szorosan hozzátartozik *Veronika, a fegyencbáró asszonya*.

A Vörös Hadsereg őrmestere 1944-ben, mellkasán a kiemelkedő teljesítményt nyújtó alakulatok katonái számára adományozott gárdajelvénnel és sebesülési sávval

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely
Abrán Tünde – Székelyudvarhely
Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy
Albert Géza – Székelyudvarhely
Andrási Iлона – Alsósófalva
András Pál – Bukarest
Antal Attila – Csíkszereda
Antal István – Székelyudvarhely
Antal Margit – Csíkszereda
Árvay Katalin – Sepsiszentgyörgy
Asztalos István – Székelyudvarhely
Bács Károly – Csíkszereda
Bajna György – Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely
Bakk Pál – Szentkatolna
Bakó Botond – Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília – Gyergyóremete
Balázs Dénes – Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda
Balázs Zsuzsánna-Erzsébet – Csíksze-
reda
Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda
Bálint Csaba – Csíkszereda
Bálinth Erzsébet – Csíkszereda
Bán Kata – Székelyudvarhely
Bán Árpád – Alsóbologfalva
Barabás Imre – Gyergyóremete
Baracsi Levente – Arad
Bardócz Ferenc – Gyergyóditró
Baricz Lajos – Marosszentgyörgy
Bartha Árpád – Kászónújfalu
Bartha György – Csíkszereda
Bartha Imre – Székelyudvarhely
Bartók Melinda – Kézdivásárhely

Bartos Jenő – Jászvásár
Bege Károly – Gyergyócsomafalva
Benkő Levente – Magyarvista
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely
Bíró Gábor – Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely
Bíró Géza – Gyergyószentmiklós
Bíró László – Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely
Bíró Réka – Barót
Bíró Sándor – Gyergyószentmiklós
Blénassy Jolán – Székelyudvarhely
Bocskay Vince – Szováta
Bodó István – Csíkszereda
Bodor Júlia – Gyergyóditró
Bogdán Zsolt – Kolozsvár
Bogos Zsolt – Csíkszereda
Borbáth Erzsébet – Csíkszereda
Borbély László – Csíkszereda
Borbély Tamás – Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila – Arad
Borboly Csaba – Csíkszereda
Dr. Borboly István – Gyergyócsoma-
falva
Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely
Bölöni Domokos – Marosvásárhely
Bölöni Ildikó – Bikafalva
B. Tomos Hajnal – Négyfalu
Burus János Botond – Csíkszereda
Czikó László – Búzásbesenyő
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárád
Csatlós Mihály Levente – Kézdi-
vásárhely
Cseke Péter – Kolozsvár
Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy

Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Ft. Msgr. Csiki Dénes – Nyárad-
köszvényes
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József –
Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Doboly Beatrice – Vajdahunyad
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dimény János – Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonalház
Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva

Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Fekete István – Csíkszereda
Ferencz Edit – Gyergyóremete
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp László – Csernáton
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás – Majlát
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gagyi József – Csíkszentlélek
Gajai Sándor – Árkos
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Galvácsy László – Zilah
Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
Gazda Árpád – Magyarfenés
Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta – Maros-
vásárhely
Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
Györfi Jenő – Nyáradmagyarós

- Györffi Kálmán – Gyergyószentmiklós
 Dr. Györfi Sándor – Csíksicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Haller Béla – Marosvásárhely
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Incze Szabó László – Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármashalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Kánya József – Csíkszereda
 Katona Gizella – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplak
 Kelemen Hunor – Csíkszereda
 Kémenes Bernadette – Gyergyó-
 szentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásár-
 hely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kó-
 nya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Kovács Amadé – Cernavodă
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Eszter – Gyergyószárhegy
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Máréfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köllő Éva – Borszék
 Kristó Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyó-
 remete
 Laczkó Szentmiklósi Endre –
 Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 László Bakk Anikó – Kolozsvár
 László Csaba – Csíkszereda
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozs-
 vár

Dr. Makai Magoss Csaba –
Felsőbánya
Markó Béla – Marosszentkirály
Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
Marton Erzsébet – Marosvásárhely
Dr. Marton József – Gyulafehérvár
Márton Ferenc – Temesvár
Maştaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Mátyás Endre – Szováta
Mester Zoltán – Szováta
Mihály János – Lövéte
Mihály Orsolya – Kolozsvár
Miklós István Csongor – Csíkszereda
Mikola Éva – Torja
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
Mirk László – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda
Molnár Endre – Marosvásárhely
Molnár Vilmos – Csíkszereda
Murányi János – Székelyudvarhely
Nádudvary György – Brassó
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Nagy Csilla – Csíkszentlélek
Nagy József – Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
Nagy László – Marosvásárhely
Nagy László – Zilah
Nagy Melinda – Nagyvárad
Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
Nagy Sándor – Székelyudvarhely
Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
Novák Sándor – Marosvásárhely
Oláh Sándor – Csíkszereda
Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
Orbók Ilona – Csíkszereda
Pál Tibor – Kézdiszentlélek
Pál Zoltán – Csikdánfalva

Pálffy József – Csíkszereda
Papp Zoltán – Zilah
Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
Péntek János – Kolozsvár
Pénzes Jenő – Bereck
Péter Éva – Csíkszereda
Péter Gergely – Csíkszereda
Péter Péter – Székelyudvarhely
Petres Sándor – Csíkszereda
Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete (8
darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd
Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád – Csíkszereda
Rokaly József – Gyergyószentmiklós
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Sándor Szilárd – Székelykál
Sántha Emese – Marosvásárhely
Sárkány Antal – Sepsiszentgyörgy
Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
Sata Kinga Koretta – Magyarvita
Sata Klára – Csíkszereda
Sata Lóránd – Voluntari
Seprődi József – Dicsőszentmárton
Silve Béla – Székelyudvarhely
Siklódi Olga – Székelyudvarhely
Sóbester Klára – Marosvásárhely
Sófalvi László – Székelyudvarhely
Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
Straub Etelka – Nagyvárad
Suba Ilona – Marosvásárhely
Szabó-Biró Brigitta – Csikjenőfalva
Szabó Attila – Nagyalambfalva
Szabó Csilla – Marosvásárhely
Szabó Enikő – Szentegyháza
Szabó Ferenc – Gyergyóditró

Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkszicsó
 Szabó Magdolna – Csíkszicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentés D. Gáspár – Madéfalva
 Szentés Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szőcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalu
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tanczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Maroszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely

Tóth Mária – Arad
 Tóth Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Turos Judit – Marosvásárhely
 Útő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vig Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok Há-
 za – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár –
 Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szóvata
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége

- Hargita Megyei Tanfelügyelőség – Csíkszereda
Hargita Megyei Szociális és Gyerekvédelmi Igazgatóság – Csíkszereda
Haszmann Pál Közművelődési Egyesület – Csernáton
Iskolai Könyvtár – Szárazajta
Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda (2 db. egyéves előfizetés)
Kerámika Kft. – Csíkszereda
Kézdivásárhelyi Múzeum – Kézdivásárhely
Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
Kovászna Megyei Alkotóközpont – Sepsiszentgyörgy
Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy (2 db. egyéves előfizetés)
Kovászna Megyei Tanács – Sepsiszentgyörgy (5 db. egyéves előfizetés)
Községi Könyvtár – Balánbánya
Községi Könyvtár – Barátos
Községi Könyvtár – Bardóc
Községi Könyvtár – Bereck
Községi Könyvtár – Bögöz
Községi Könyvtár – Bölön
Községi Könyvtár – Csernáton
Községi Könyvtár – Csikdánfalva
Községi Könyvtár – Csikkozmas
Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
Községi Könyvtár – Csikpálfalva
Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
Községi Könyvtár – Csikszépvíz
Községi Könyvtár – Etéd
Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
Községi Könyvtár – Fenyéd
Községi Könyvtár – Galócás
Községi Könyvtár – Gelence
Községi Könyvtár – Gidófalva
Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalu
Községi Könyvtár – Gyergyóditró
Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
Községi Könyvtár – Gyergyóremete
Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
Községi Könyvtár – Gyimesközéplak
Községi Könyvtár – Hídvég
Községi Könyvtár – Homoródalmás
Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
Községi Könyvtár – Kányád
Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
Községi Könyvtár – Karcfalva
Községi Könyvtár – Kászon
Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
Községi Könyvtár – Kommandó
Községi Könyvtár – Korond
Községi Könyvtár – Kőkös
Községi Könyvtár – Lemhény
Községi Könyvtár – Lövete
Községi Könyvtár – Maksa
Községi Könyvtár – Mikóújfalu
Községi Könyvtár – Nagyajta
Községi Könyvtár – Nagybacon
Községi Könyvtár – Nyárádmagyarós
Községi Könyvtár – Oklánd
Községi Könyvtár – Oroszhegy
Községi Könyvtár – Ozsdola
Községi Könyvtár – Parajd
Községi Könyvtár – Réty
Községi Könyvtár – Románandrásfalva
Községi Könyvtár – Sepsibodok
Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
Községi Könyvtár – Siménfalva

Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágón
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószentmiklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum – Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyószentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnásfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Erdővidéki Szervezete – Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft. – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár

Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest

Beke Mihály András – Budapest
Bereczky Gábor – Budapest
Bíró Miklós – Budapest
Birtalan Ferenc – Budapest
Dr. Botz Lajos – Pécs
Borbás János – Veszprém
Boga Tamás László – Szeged
Burján Pál – Pécs
Czakó Gábor – Budapest
Császár Zoltán – Budapest
Csender Levente – Üröm
Csontó Lajos – Pilisborosjenő
Dávid Ferenc – Szentes
Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
Dr. Demeter Béla – Szikszó
Demeter József – Ballószög
Demse Márton – Budapest
Dénes Balázs – Szeged
Dr. Dobos László – Budapest
Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
Farkas Zoltán – Veszprém
Fazakas Lehel – Gödöllő
Fazekas Edit – Cegléd
Dr. Fazekas Márta – Budapest
Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
Fejér Istvánné – Szentes
Fekete Béláné – Budapest
Fekete Miklós – Szeged
Ferenz Ernő – Páty
Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
Dr. Ferencz Csaba – Budapest
Ferencz I. Szabolcs – Budapest
Fritsch László – Budapest
Dr. Füleky György – Budapest
Fűrjesi Csaba – Budapest
Füzi Michael Stephan – Budapest
Gál Ildikó – Budapest
Gáll József – Budapest
Gálffy Attila – Budapest
Gátay István – Devecser
Dr. Gottwald Péter – Győr

Guba Pál – Miskolc
György Tünde – Budapest
Gyurka Eta – Budapest
Halász Péter – Csongrád
Hankó Zoltán – Kistarcsa
Harmath Ilona – Baja
Dr. Hartványi Tamás – Győr
Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
Herman Levente – Budapest
Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
Iancu Laura – Velence
Jámbor Zoltánné – Makó
Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
Juhász Béla – Abasár
Kádár Katalin – Ágfalva
Kántor József – Baja
Karap Ágnes – Budapest
Dr. Kata Mihály – Szeged
Keppel Gyula – Budapest
Kézdi Anna – Battonya
Király István – Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András – Pócsmegyer
Kiss Anna – Budapest
Kiss Bálint – Budapest
Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kosza Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császár
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely

- Kulcsár Júlia – Budapest
Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Kuti József – Tura
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Marosi Gábor – Budapest
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Miakich Gábor – Budapest
Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Levente – Szigetmonostor
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh István – Százhalombatta
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pados József – Sárszentmihály
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Pintér Henriett – Budapest
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakó Éva – Budapest
Szakolczay Lajos – Budapest
Száráz Miklós György – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsadány
Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
Székely László – Budapest
Szeles András – Encs
Szepessy Béla – Nyíregyháza
Szigeti Lajos – Budapest
Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
Dr. Tekes Kornélia – Budapest
Tiffán Zsolt – Villány
Tóth Erzsébet – Budapest
Tóth Wessely László – Budapest
Tornai József – Érd
Tők János – Kecskemét
Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
Ungváry Rudolf – Budapest
Dr. Varga István – Orosháza
Dr. Varga Péter Pál – Budapest
Vargha György – Tápióbicske
Dr. Várszegi László – Pécs
Dr. Vass Ágnes – Budapest
Vass Szabolcs – Parád
Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
Vitályos Ágnes – Budapest
Vörös István – Budapest
Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Páterház Panzió – Szentes
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke – Clifton
 Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 György Ildikó – Highland
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Kovács László – Loveland
 Ozsváth Ildikó – New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Galvácsy Imola – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs
 Haverinen Varga Katalin – Linz

Franciaország

Buna István – Antony
 Dčnes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Pèray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várdaróc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultz Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

Apró József – Topolya
 Benda Török Livia – Moholgunaras
 Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta

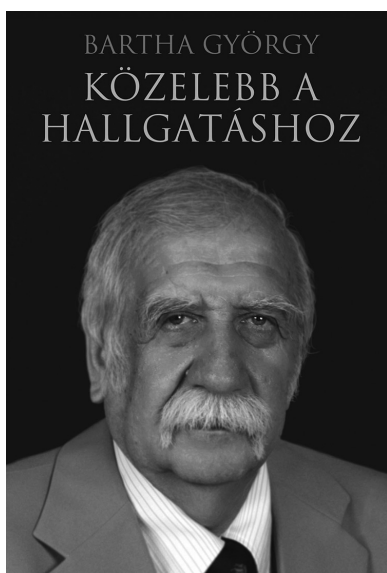
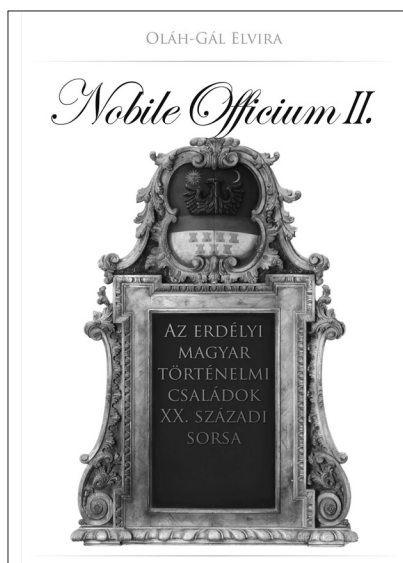
Csáki Edina – Topolya
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Isko-
 la – Magyarkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topolya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab egy-
 éves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázsó Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Őrös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Magyarországon a *Székelgyöld* folyóirat
 a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
 1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77

Legújabb köteteink:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 03031

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagyenyesi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor: <i>Újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők az árnyékos oldalról	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyari Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók az árnyékos oldalról	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábián Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklód Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.

• P Á L Y Á Z A T I F E L H Í V Á S •

HEGYEK, FÁK, FÜVEK!

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

*„Hegyek, fák, füvek, erdők, haragzöld, azúr menny, szívem rokonai,
kedvesek, emlékeimben látlak szelíden bölintani,
izmaim emlékeznek ernyedőn, erdők, titok-ösvények, farkas szagúak,
lombkunyhók, égboltnyi lombfelhők, csukott szemű lombalagutak;”
(Szilágyi Domokos: Hegyek, fák, füvek)*

A számítógép, az okostelefon, a kütyük, a mesterséges intelligencia világában mit jelent nekem a természet? Mit az erdő, a hegyek, fák, füvek, tisztások, pihenők, kaptatók, lombkoronák? Mit a tavak, patakok, források, vizek? Hát az égbolt, a szél zúgása, a fellegek? Jelentenek-e valamit nekem? Megkap-e, elragad-e egy ködös őszi reggel látványa? Vagy ahogy pipálnak eső után a hegyek, mondjuk, a Szent Anna-tónál? Érzem-e az ízét a számban a friss erdei szamócának, áfonyának, szedernek, mogorónak, a gyógynövényekből készült teának, a vadon termő gombáknak? Mit ad, mit adott nekem a természet? Mit hozok, mit viszek ebből magammal majd egy életen keresztül? Hogyan adom tovább, továbbadom-e azt az utánam jövőknek? Otthon érzem-e magam a természetben? Vagy hol vagyok otthon inkább? Szabad vagyok-e, lebeghetek-e, szárnyalhatok-e kedvemre benne, bennük? Mit jelent nekem ez a szabadság?

Miért fontos nekünk a természet óvása, védeése? Mit kezdhetünk felgyorsult világunkban ezzel a természeti örökséggel? Arra kérünk tehát benneteket, kedves középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről!

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (novellát, kisesszét – maximum 10 000 karakternyit) várunk tőletek, 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Székelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csikszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.) vagy a szekelyfold@hargitamegye.ro e-mail címre. A borítékon / e-mailben, kérjük, tüntessétek fel: Pályázat: HEGYEK, FÁK, FÜVEK! Személyes adataitokat se feledjétek megírni: pontos név, életkor, iskola, osztály, lakcím, telefonszám, e-mail cím!

Beküldési határidő: 2025. október 31.

A pályázat díjai:

I. díj: 1000 lej

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2025 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Székelyföld* folyóirat fenntartja.